

O'TKIR HOSHIMOV
OSMONDAN
TUSHGAN
PUL

• Hajviy hikoyalar •

O'TKIR HOSHIMOV

OSMONDAN TUSHGAN PUL

Hajviy hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent
2019

UO'K: 821.512.133-32

KBK 84(50')6

H 71

Hoshimov, O'tkir.

H 71 **Osmondan tushgan pul.** [Matn]: hajviy hikoyalar / O'. Hoshimov. – T.: „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2019. – 160 b.

ISBN 978-9943-6095-2-5

O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimovning asarlarini sevib mutolaa qilamiz. Buning boisi, adib asarlarining jozibadorligi, xalqchilligida. Adibning hajviy hikoyalarida ham ana shu jozibadorlik, samimiylik ustuvorlik qiladi.

„...Odam qandoq jinni bo'lganini bilmas, ekan. Kasalxonaga qachon keldim, kim obkeldi, esimda yo'q. Keyin, sal o'zimga kelganimda aytib berishdi. Avval gipslangan qo'limni tishlab irillabman. Keyin bolg'a bilan mashinamni qaytadan savalabman...“

Ushbu kitobdan O'tkir Hoshimovning „Jinni bo'lish oson ekan“, „So'qqabosh bevagina“, „Ajdarning tavbasi“, „Omadli jentelmenlar“ kabi hajviy hikoyalari o'rin olgan. Keling, ushbu kitob bahonasida do'stlarga samimiy tabassum ulashaylik.

UO'K: 821.512.133-32

KBK 84(50')6

„AJDAR“NING TAVBASI

E, nimasini so‘raysiz, aka! Bu gaplarning hammasini aytishga aytaveraman-ku, kitob qilib yozsangiz, xotinxo‘ja o‘qib qolsa, xafa bo‘lib yurmasin, deyman-da!

Ko‘p yillik tajribamdan kelib chiqib aytamanki, ichadigan odam bir kunda rappa-raso uch marta o‘zgaradi. Ertalab ko‘nglida araqqa nisbatan cheksiz nafrat bilan uyg‘onadi. Peshinga borib, nafrat o‘rnini sekin-sekin loqaydlik egallaydi. Kechqurun esa cheksiz nafrat otashin muhabbatga aylanadi.

Ertasiga hammasi qaytadan boshlanadi. Uyg‘onsangiz, boshingiz g‘um! Nafas olsangiz, ichingizga havo emas, olov kirayotgandek. Og‘zingiz, erinmasdan bir hovuch achchiqtosh chaynagandek taxir! Qo‘lni ayting, qo‘lni! Baayni ikkinchi jahon urushida kontuziya bo‘lgan dushman askarniki! Quloqni qashlayman, desangiz, ko‘zingizga kirib ketadi! Birov „Kecha nima ovqat yeganding?“ deb so‘rasa, „o‘zimning otim esimda yo‘g‘-u, ovqatni so‘raysan-a, nomard“, degingiz keladi...

Shu masalada omadim bor ekan. Otim nimaligini xotinxo‘ja har kuni bir martadan eslatib turadi. Uyg‘onmasimdan boshim ustida „mehr to‘la“ ovozi yangraydi:

– Azlar emas, Ajdar bu, Ajdar! Yoshi qirqqa chiqib qilcha aqli kirmagan noinsof, umrimni xazon qildi! Uchta bola nima yeb, nima ichyapti, demasa, ro‘zg‘or nochorligidan uyda sichqonlar hassa tayanib yursa. U yoqda kunora elektrchi kelib chirog‘ingni o‘chirib ketaman, gazchi kelib gazingning quvurini kesib tashlayman, desa... Bu Ajdarning parvoyi palak!

Qizimizning bo'yi yetib qoldi, munday odamlarga o'xshab bisot-misot yig'yapsanmi, onasi, deyish o'rniga, Xudoning bergan kuni bo'kib ichsa! Ichaverib, ichaverib, kompyuteri sinib qolgan buning!

Bular – xotinxo'ja bisotidagi eng „shirin“ so'zlar. Xoh ishonang, xoh ishonmang, hovlimiz yoz bo'yi ari bozoriga aylanib ketadi! Har qovog'arilarki, uchsa, bombardimonchi samolyot keppoldimi, deysiz! Ammo ular birovni chaqmaydi. Aksincha, xotinxo'janing tilidan „zapravka“ qilish uchun navbat kutib turadi! Xohlagan odamingiz bilan bir emas, ikki yashik araqdan garov boylashib aytamanki, agar qarg'ish bo'yicha musobaqa o'tkazilsa, bizning xotin Toshkentda emas, butun boshli O'zbekistonda ham emas, dunyoda birinchi o'rinni oladi!

Ana, o'zingiz eshitib ko'ring.

– Bir yil yuvilmagan paytavadek g'ijimlanib ketgan tusingni yel yesin! Tullagan itning dumiga o'xshagan mo'yloving uzilib tushsin! Benzovoz hidi anqib turgan og'zingga qo'rg'oshin quyilsin!

...Boshi g'um bo'lib, ko'ngli gum-gum ketayotgan odamga yoqadimi shu gaplar? Yotgan joyimda luqma tashlayman. (Gapni chalg'itish kerakmi, axir?)

– Avtodorojniyni bitirganmisan, onasi, benzovozni qayoqdan bilasan?!

Xotinxo'ja „Odam gapirdimi, mushuk miyovladimi“, deb qayrilib qaramaydi. Ammo endi tovushi jaranglab chiqa boshlaydi:

– Xumga qamalib qolgan aridek g'o'ng'illagan ovozing o'chsin! Laylakning inidek paxmaygan sochingga o't tushsin! „Vosmyorka“ g'ildirakka o'xshab qing'ir-qiyshiq qadam tashlaydigan oyog'ing „Kamaz“ning tagida qolsin! Choyga tuz solib, „Nega shakaring shirinmas“, deb piyolani otib sindirgan qo'llaring akashak bo'lsin! Tappiga tushgan munchoqdek yiltirab turgan ko'zlaringga snayperning o'qi

tegsin! Makaron sho`rva ichib, „Nega lag`moningning xamiri o`qlovdek“, deb onamni so`kkan tillaring elektricheskiy myasorubkada qiyma-qiyma bo`lsin! Oftobda qolgan baqlajondek burishgan burning irib tushsin! Qosim qatiqchining obkashidek qomating lahadda chirisin! Koshkiydi chirisa! Chirimaydi. Birov go`ringni ustiga qamish suqib gugurt chaqib yuborsa, „vechniy alanga“ bo`lib qirq yil yonadi! A`zoyibadaning spirtga aylanib ketgan!

O`zingiz insof bilan ayting-chi, shuncha gapdan keyin araq degan dardisarni yomon ko`rmay bo`ladimi? Shunaqaku, kechga yaqin tomoq jonivor „taqillagani“ chatoq...

Yo`q, insof beraman, desa hech gap emas ekan. Ichishni tashladim. Bir kunda! Bunga bir voqea sabab bo`ldi.

Ertalab otim „ajdar“ligini qachon eshitarkanman, deb kutib yotsam, qulog`imga „Turaqoling, adajonisi, choyingiz so-vib qoladi...“ degan ovoz kirdi.

„Shu o`zimning „egovim“mi, deb ko`zimni amallab ochsam, tepamda jilmay-i-i-ib turibdi. „Tug`ilgan kuningiz muborak bo`lsin! Umrijoningizga Xudo baraka bersin!“ deb u yuzimdan, bu yuzimdan o`pdi. O`payotganda og`zimdan kelgan „muattar“ hiddan xiyol chimirildi-yu, sezdirmadi. Buni qarang, tug`ilgan kunimizniyam paqqos unutib yuboribmiz... Ishga ketayotganimda yap-yangi qordek oppoq ko`ylak, qirra-si chiqarib dazmollangan shim, oyog`imga „turetskiy“ tufli kiygizib qo`ydi. Faqat ko`cha eshikka yetganimda: „Adajonisi, aqalli shu bugun ichmang, ertaroq kelib, bolalaringiz bilan yayrab o`tiring, osh damlab qo`yaman“, dedi...

O`zimning niyatim ham shu ediku-ya, xira ulfatlar tug`ilgan kuningni „yuvmay-sanmi“ degandan keyin qayoqqa qochasiz?

U yog`i o`zingizga ma`lum: bir boshlandimi, „tormoz“ ishlamay qoladi...

Buni qarangki, avtobus bekatida bitta xotin tuxum sota-yotgan ekan. Har kuni quymoq yesa kerak, o`zining yuzi-yam xafsala bilan yuvilgan tuxumdek yiltirab turibdi. Xo-

tinxo'janing oldiga quruq bormaslikka bahona topilganidan xursand bo'ldim. Bir „reshyotka“ tuxum oldim. O'ttizta bo'larkan. Olishga oldim-u, qandoq ko'tarib ketishga hayronman. „Reshyotka“ deganini ikki qo'llab ko'tarish kerak. Ikki qo'lim band bo'lsa, oyoq jonivor xotinxo'ja aytgandek „vosmyorka“ g'ildirakka o'xshab chalkashib ketayotgan bo'lsa, avtobusga qandoq chiqaman-u, qaysi qo'l bilan nimani ushlab turaman?! Tuxumchi xotin eslikkina ekan. Tuxumlarni „salapan“ xaltachaga solib berdi. „Ehtiyot qiling“, deb tayinglab ham qo'ydi.

Avtobus kelganini bilaman. „Mindi-mindi“ bo'lib ketgan avtobusga orqa eshikdan bir amallab kirganim ham esimda... U yog'i nima bo'lgani yodimda yo'q...

Bir mahal hamma yoq qiy-chuv bo'pketdi. O'rislar „cho'rt-po'rt“ degan, o'zbek xotinlar „Xurmachangga siqqanicha ichsang o'lasanmi“, deb chinqirgan... Mo'ylovi menikidan ham qalin bir yigit yoqamdan oldi. La'nati shtangachimi, nima balo, har bilagi choynakdek keladi. (Chipta sotuvchi ekanini keyin bildim.)

– Hamma yoqni rasvo qilding-ku, ahmoq! – dedi bo'kirib.

Munday razm solsam, avtobusning old tomonidagilar „press“ bo'pketgan, men turgan tomon bo'm-bo'sh! Singan xom tuxumning hidi g'alatiroq bo'lishini o'shanda bildim... Bunaqa is qayerdan kelyapti, deb qarasam... Xotinxo'ja sovg'a qilgan ko'ylak, qirradi chiqarib dazmollangan shim oqish-sarg'ish shilimshiqqa belangan.

Nima bo'lganini shunda tushundim. Xullas, tiqilinch avtobusga omon-eson chiqqanman. Keyin issiq elitganmi – boshqami, turgan joyimda pinakka ketganman... Qo'limdagi „yuk“ og'irlik qilgan chog'i, xuddi to'rva ko'tarayotgandek, „salapan“ xaltachani yelkamdan oshirib orqaga tashlaganman. Tuxumlar „sharaq-shuruq“ qilib singan. Po'chog'i „salapan“ xaltani yirtgan. Keyin o'ttizta tuxum butuni-yu sinig'i aralash-quralash bo'lib avval belimga, undan boldirga, keyin yer-

ga tushgan. Yap-yangi ko‘ylak-shim tuxumning „muborak“ „kokteyli“ga belangan.

Oyoq bossam, „turetskiy“ tufflim „sho‘lo‘q-sho‘lo‘q“ qiladi. Eng yomoni atrofimda turganlar ham „quymoq“dan benasib qolmabdi. Salkam ellik kishi avtobusning old tomoniga qochib, bir-biriga qapishib qolgani shundan ekan!

...Ertasiga xotinxo‘janing so‘z boyligini to‘ldirgan yangi qarg‘ishlarni kutib uzoq yotdim. Qiziq, bu gal u qarg‘amadi, yig‘lamadi... Faqat bir og‘iz so‘z aytdi:

– Ajrashamiz! Sudga ariza berib qo‘ydim!

Bunaqa paytda qo‘l keladigan eng sinalgan qurolni ishga soldim.

– O‘zimni o‘ldiraman! – dedim komil ishonch bilan. – O‘lsam, men ham qutulaman, sen ham!

– Rostdanmi? – Xotinxo‘ja astoydil ajablandi. – Bu gapni ming birinchi marta eshityapman!

– Yo‘q! – dedim bosh chayqab. – Bu galgisi oxirgisi! O‘zimni osaman!

– Shunaqami? – Xotinxo‘ja shitob bilan uydan chiqib ketdi. Zum o‘tmay bir qo‘lida ikki quloch arqon, bittasida o‘rta barmoqdek keladigan „ikki yuztalik“ mix, zanglab ketgan tessa ko‘tarib kirdi. (Oldindan tayyorlab qo‘yganmi, nima balo.)

– Erkak kishining gapi bitta bo‘ladi! O‘zini osmagan nomard! – dedi-yu, chiqdi-ketdi.

O‘tirib-o‘tirib, o‘zimga nash‘a qildi. Xayolimga g‘alati o‘y keldi. Ayvondagi stolni ko‘tarib yotoqqa opkirdim. Ustiga chiqib, vassajuftga mix qoqdim. Arqonni bog‘lab tortib ko‘rsam, pishiqqina. Menga o‘xshagandan ikkitasini bema-lol ko‘taradi! Qo‘l jonivor „kantuziya“ bo‘lsa-da, sirtmoqni binoyidek qilib tugdim. Boshimni suqib ko‘rsam. lop-loyiq! Ana endi xotinxo‘janing kelishini kutamiz!

Bir mahal darvoza g‘iyqillab ochildi. Sirtmoqni bo‘ynimga ilib, poylab turdim. Ayvonda qadam tovushi eshitalgach, boshimni xuddi osilgan odamnikiga o‘xshatib bir tomonga

qiyshaytirdim. Ko'zimni yumib oldim. Hatto tilimni jichcha chiqarib, „tishlab olgan“ ham bo'ldim. Hammasi „naturalniy“ bo'lishi kerak-ku!

Faqat oyog'imning uchini stolga tirab olganman. Sirtmoq ham tomoqda emas, engakda. (O'ladigan ahmoq bormi!)

Xotinxo'janing yotoqqa kirganini sezib turibman. Bir mahal „Voy o'lay!“, „Voy o'lmasam!“ degan xitob eshitildi. „Ha-a-a! Guldek eriga o'lim tilash qanaqa bo'larkan?“, dedim ichimda. Bilib turibman, hozir „arslonimdan ayrildim“, deb dod soladi, oyog'imga yopishib yig'laydi.

Hali kutaman, hali kutaman, hech gapdan darak yo'q. Birpasdan keyin allanima „to'p-to'p“ etdi. Bir narsa g'iyqilladi... Hayron bo'lib, bir ko'zimni ochsam, uyga kirgan xotinim emas, qo'shnimizning ayoli – kennoyi bemalol cho'kka tushib o'tiribdi. Ustidagi ko'rpa-to'shaklarni ag'darib tashlab sandiq titkilayapti. Shu xotinning qo'li egiroq deb eshitgandim. Rostdan ham sandiqdan xotinim ne hasratda qizimizga yig'gan bisotlarni yulqib olyapti. Atlaslar, adraslar, chiroyli „upakovka“ qilingan jemper... Indamay tursam boshini sandiq ichiga suqib, g'irtillatib burchak-burchaklarni kovlashtirishga tushdi. Tilla taqinchoq izlayapti shekilli! Bu yog'iga chidolmadim.

– Hormang, kennoyi! – dedim. Ovozim shunaqangi g'o'ldirab chiqdiki, o'zim ham hayron qoldim. – Ja-a shilib yubordingiz-ku! – dedim.

Kennoyi sandiqdan boshini chiqarib men tomonga qaradi. Ko'zi ola-kula bo'pketdi. Hozir dodlab qochib qoladi, deb tursam, dodlamadi ham, qochmadi ham. Faqat ichidan „g'iyq!“ etgan sado chiqdi. Keyin iyagi bir tomonga qiyshayganacha yana ikki marta „g'iyq-g'iyq“ dedi-da, yonboshiga ag'darildi. Qo'rqib ketdim. Sirtmoqni bo'ynimdan optashlab sakrab yerga tushdim.

– Turing, kennoyi, odamni qo'rqitmang! – deb yelkasiga kaftimni bossam, qilt etmaydi. Ko'zlari bir nuqtaga baqrayib qolgan. Oqi bor, qorasi yo'q!..

...Yomon ayol emas edi, rahmatlik... Ma'rakasining bir chetini ko'tarishib yuborishga to'g'ri keldi. Nima qilsayam ko'zdek qo'shni...

O'shandan beri butilka degan makruhni uyga yo'latmayman. Mineral suv olsak ham „bakalashka“ligidan olamiz... Yaqinda qizimizni uzatdik.

Xotinxo'jani aytmaysizmi?! Bir emas, ikki yashik „sprayt“dan garov boylashib aytamanki, agar olqish bo'yicha musobaqa o'tkazilsa, bizning xotin dunyoda birinchi o'rinni oladi! Ana, o'zingiz eshitib ko'ring.

– Nur yog'ilib turgan yuzlaringizdan aylanay! Daryolarda suzib yurgan qunduzdek qop-qora mo'ylovingizning qurboni bo'pketay! Yulduzdek charaqlab turgan ko'zlaringizni yomon ko'zdan asrasin! Gul hidi keladigan nafasingizdan o'rgilay! Yurganda yer titraydigan oyoqlaringizga qoqindiq bo'lay! Qo'ng'iroqdek patila-patila sochlaringizga jonim tasadduq! Chinordek bo'ylaringizga bo'yumor!

...Ichishni tashlasangiz, siz ham xotindan shunaqa gaplar eshitasiz!

JINNI BO'LISH OSON EKAN

Birodarlar! Odam-chi, vey, xohlasa bir kunda telba bo'lishi mumkin ekan, qandoq jinni bo'lganini o'zi bilmas ekan. Kasalxonaga qachon keldim, kim opkeldi, esimda yo'q. Ammo birinchi qor yog'ib turgan o'sha qurib ketgur oqshom aniq yodimda. Shunday qilib desangiz, ishdan chiqdig-u, panjara devor oldida gijinglab turgan yap-yangi „jiyron-toy“ning eshigini ochdik. Oynani qor bosib qolgan ekan, avval artdik, keyin oyna tozalagichni o'rnatdik. Shig'illatib haydab ketdik. Trolleybus bekatida turgan odamlardan kamida o'ntasi qo'l ko'tardi. To'xtatmadik! Esimni yebmanmi to'xtab! Sen-ku, savob bo'lar deb to'xtaysan, DAN xodimi ko'rib qolsa, kirakashlik qilyapsan, deb taloningni teshib

beradi. Bekatdan ellik qadamcha o'tganimda bir jonon shunday himo bilan qo'l ko'tardiki, tormozni qanday bosganimni o'zim bilmay qoldim. Mashina yangi qor tushgan asfaltda sirg'anib borib, shundoqqina jononning oyog'i oldida to'xtadi. Eshikni ochishim bilan jonon lip etib, yonimga o'tirib oldi. Dimog'imga shirin atir isi kirdi. O'ziyam oppoqqina, do'mboqqina. Plashining yelkasiga qor qo'nib, jiqqa ho'l bo'lib ketibdi. Qayoqqa borishini so'ramasimdan o'zi gapirib qoldi:

– Pechkangizni yoqing, sovuq qotdim.

Pechkani varanglatib qo'yib yubordik.

– Pochchamlar ertalab palto kiygizib yubormabdilar-da?! – dedim iljayib. „Jonon“ ochiqqina ekan.

– Pochchangiz avval o'zlarini eplasinlar! – dedi tamanno bilan. – Mashinangiz yangi ekan, hidi kelib turibdi. Markasi qanaqa?

Mashina markasini aytdik. Keyin odob bilan so'radik:

– Siz-ku, mashinamning otini bilib oldingiz. Endi mashinam ham sizning otingizni bilsin-da.

„Jonon“ shirin jilmaydi.

– Lyolya!

– Lolaxon ekansiz-da. O'zingiz ham xuddi lolaga o'xshab...

– Lolaxonmas, Lyolya! – dedi u gapimni kesib.

– E, La'lixon deng?!

– Qanaqa La'li? – u arazlab labini cho'chchaytirdi. – Lyolya!

– Hay Lyolya bo'lsa, Lyolya-da! Yo'limiz bir ekan. Gaplashib ketdik. Lyolyaxon atelyeda dizayner bo'lib ishlarkanlar. Pochchamiz „predprinimatel“ ekan. Uyga haftada bir kelarkan. Shu gapni eshitganimdan keyin shayton yo'ldan ozdirdimi, boshqami, bilmayman. Xullas, mashinani qanday qilib garaj tomonga burganimni o'zim ham bilmay qoldim. O'lay agar, ko'nglimda yomon niyat yo'q edi. Shunchaki, Lyolyaxon bilan birpas hangomalashib o'tirgim keldi. Domi-

mizdan yuz qadamcha naridagi temir garaj oldida to'xtaganimizni ko'rib Lyolyaxon ipdek qoshini chimirdi.

– Hormang!

– Bilasizmi... – dedim chaynalib. – Mashina olganimga endi uch kun bo'ldi. Hali „yuvganimcha“ yo'q... Shu... Siz bilan... Iltimos, meni to'g'ri tushuning... Lyolyaxonga gapiryapman-u, ikki ko'zim domimizning beshinchi qavatida. Mashinada begona juvon bilan kelganimni xotinboy derazadan ko'rib qolsa bormi?! Xayriyat, Lyolyaxon zamonaviy ayol emasmi, meni to'g'ri tushundi. Mashina garajga kirishi bilan bu eshikdan men tushdim, u eshikdan – u.

– Siz o'tiravering! – dedim mashinaga imo qilib. – Is-siqqina... Men g'izillab borib bitta shampan olib kelaman.

– Lyolyaxon avvaliga nim qorong'i garajning burchak-burchagiga xavotirlanibroq qarab qo'ydi-yu, keyin xotirjam bo'ldi. Negadir temir-tersak asboblar solingan taxta yashikdan bolg'acha oldi.

– Mayli... – dedi bolg'achani salanglatib. – Bukvalno besh minut. Bo'lmasa... – U qo'lidagi bolg'acha bilan shirinigina tahdid qilib qo'ydi.

– Uch minutda kelaman.

Hovliqib garajdan chiqdim-u, o'ylab qoldim. Xotinboy beshinchi qavat derazasidan qarab turgan bo'lsa... Garajni ochiq tashlab, allaqayoqqa gumdon bo'lganimni ko'rsa. Pastga tushsa... Yana qaytib keldim.

– Lyolyaxon! – dedim garaj eshigidan mo'ralab. – Kechirasiz, uch minutga ustingizdan qulflab ketaman. Tag'in birov opqochib ketmasin sizni...

U og'zini ochishga ulgurmay garaj ilgagiga otning kallasidek qulfni solib sharaq-shuruq qulfladim-da, chorrahadagi magazinga qarab chopdim. Kechadan beri ezilib yog'gan yomg'irdan keyin qor tushgani uchunmi, yer o'lgudek sirpanchiq. Harsillab chopib boryapman-u, ichimda o'zimga qoyil qolaman. Gapniyam ja olaman-da, „Sizni o'g'irlab ketishmasin!“ dedimmi?

Lyolyaxon bilmaydiki, xotinboydan qo'rqqanim uchun ustidan qulflab kelyapman. Mayli, mana hozir bitta shampan, bitta plitka shokolad olamiz. Uch minutda qaytib boramiz...

Qo'ltiqda shampan, cho'ntakda shokolad. Magazinning oynavand eshigidan otilib chiqqanimni bilaman... Bir mahal ko'zimni ochsam, oppoq shiftli uyda yotibman. O'rnimdan turmoqchi edim, chap qo'lim chunonam zirqirab og'ridiki, jonim chiqib ketay dedi. O'ng tomonimdan g'o'ldiragan ovoz keldi.

– Baxting bor ekan, yigit, qo'ling sinibdi. Menga o'xshab oyog'ing sinsa nima bo'lardi?!

Munday qaragam, olti kishilik palatada yotibman. Hammasi menga o'xshab, sirpanchiqda yiqilgan mayib-majruhlar... Gastronomga borganim, shampan olganim esimga tushdi. O'sha zahoti garajga qamalib qolgan Lyolyaxon lop etib ko'z o'ngimga keldi-yu, qo'limning og'rig'ini ham unutib, sakrab turib ketdim.

– Kalit qani?

– Nega baqirasan?! – deb haligi kishi yana g'o'ldiradi. – Kalitni boshingga urasanmi? Bir o'limdan qolganingga shukur qilmaysanmi, xumpar?

Cho'ntagimni kovlasam, hech vaqo yo'q! Shundagina shifoxona xalatini kiygizib qo'yishganini payqadim. – Kalit qani? Soat necha bo'ldi? – dedim yig'lamoqdan beri bo'lib.

Palatadagi hamdardlar tong otib qolgani, soat yetti bo'l-gani, kiyim-kechag-u, kalit-malitlar „priyomniy pokoy“da bo'lishini tushuntirishdi. Gipslangan qo'limni changallab, priyomniy pokoyga yugurdim. Iskaladchi xotin soat to'qqizda kelarkan. Dod deb yuboray dedim. Nima qilay? Uyga telefon qilsam, xotinboydan baloga qolaman. Mayli, yiqildim, qo'lim sinib, bannisaga tushdim, deyishga derman. Lekin tezroq borib garajni och, bir bechora qamalib yotibdi, kechasi bilan sovuqda tirishib qolgandir, deyolmayman-ku! Aqlimga balli! O'ylab-o'ylab yo'lini topdim. Hamshira qizga do'xtirning eshigini ochtirib, to'rtinchi podyezdda turadigan Marat degan o'rtog'imga qo'ng'iroq qildim.

– Jon do‘stim, tezroq kel! – dedim yalinib. – Biroq bannisaga tushganimni xotinimga ayta ko‘rma.

Haqiqiy do‘st shunaqa paytda bilinarkan. Marat yarim soatda yetib keldi. Egnida palto, boshida telpak.

– Sovuqmi? – desam, qo‘llarini ishqalab diydiradi:

– Eshak o‘ldiradigan sovuq bo‘lyapti.

Do‘stimga ahvolni tushuntirdim. Iskaladchi xotin kelishi bilan kalitni oldik.

– Lyolyaxondan uzr so‘ra! – dedim eshikka yo‘nalgan Maratga. – Shundoq-shundoq bo‘pqoldi, kechirarkansiz, degin.

– Xotirjam bo‘l. Hammasini yest qilamiz.

– Shoshma! Avval Lyolyaxonni kuzatib qo‘ygin-da, keyin xotinboyga bu yoqda yotganimni ayt. Telefon qilsa, band ekan, degin...

Do‘stim hovliga otildi. Ko‘nglim ancha joyiga tushib, palataga kirib yotdim. Obxod bo‘ldi. Navbatchi do‘xtir suyagim ikki joydan singani, kamida bir hafta yotishim kerakligini aytdi. Jahli tez bo‘lsayam, o‘zimizning xotinboy yaxshi-da! Ko‘rasiz, halizamon tovuq sho‘rva ko‘tarib kepqoladi. Cho‘loq bo‘lgan qo‘limni silaydi. O‘zingizni ehtiyot qilsangiz bo‘lmaydimi, deydi. Ko‘z yoshi ham qilib oladi. Mehribon-da!

Shirin xayol surib yotgan ekanman, palata eshigi g‘iy-qillab ochildi. Semiz sanitar xotin taraq-turuq qilib, eski kushetka sudrab kirdi.

– Jinni bo‘lganmi bular hammasi! – dedi norozi to‘ng‘illab. – Biri yiqiladi, biri mushtlashadi. Bannisada bo‘sh joy qolmadi. Piyonistalar!

O‘sha zahoti gavdali bir bemorni ikki qo‘ltig‘idan su-yab olib kirishdi. Kasal bechoraning boshi doka bilan qalin o‘ralgan, rangida rang qolmagan, mo‘ylovi shalpayib turardi. Kushetkaga joy solishlari bilan bemor shilq etib o‘zini tashladi. Tepasiga borsam... Mo‘ylovi tanishdek ko‘rindi. Sinchiklabroq qarasam, o‘zinning qadrdon do‘stim – Marat!..

– Nima bo'ldi?! – jonholatda qichqirib yubordim shekilli, Marat amallab ko'zini ochdi.

– Dard bo'ldi! – dedi inqillab. – Balo bo'ldi! Garajingning eshigini ochganimni bilaman, ichkaridan bir alvasti yugurib chiqib, bolg'a bilan qoq peshanamga chunonam tushirdi, chunonam tushirdi... – U gapirishga madori qolmadi shekilli, yuzini devor tomonga o'girib oldi.

Egnimda bannisa xalati, oyog'imda shippak, ko'chaga otildim. Taksichi diydirab turganimni ko'rib rahmi keldi shekilli, gap-so'zsiz to'xtadi-yu, mashinasini aytgan tomonimga g'irillatdi. Yo'q, uygamas, o'zimning temir garajimga. Shunisi esimdaki, garaj lang ochiq turardi. Eng avval orqa kapot ustida yotgan bolg'aga ko'zim tushdi. Keyin... Nima desam ekan?.. Do'lda qolgan tappini ko'rganmisiz? Mening mashinam – uch kungina mingan mashinam xuddi o'shanaqa ahvolga tushgan edi. Oynalari chil-chil singan, tomi-yu kapotlari, orqa-oldi-yu yonboshlari bolg'a bilan pachaqlangan, shu qadar hafsala bilan, shu qadar erinmay, tartib bilan pachaqlangan ediki, aqalli nomiga bir qarich sog' joyi qolmagandi. Garajga qamalib qolgan Lyolyaxon kechasi sovqotib tarashaga aylanmaslik uchun xo'p g'ayrat qilgani ko'rinib turardi...

Odam qandoq jinni bo'lganini bilmas ekan. Kasalxonaga qachon keldim, qandoq keldim, kim opkeldi, esimda yo'q. Keyin, sal o'zimga kelganimda aytib berishdi. Avval gipslangan qo'limni tishlab irillabman. Keyin bolg'a bilan mashinamni qaytadan savalabman. Undan keyin shippak bilan qor tepinib xumordan chiqquncha o'ynabman... Bu yoqqa xotinboy bilan o'sha insofli taksichi olib kelibdi.

Mana, yotibmiz, endi. Xotinboy har kuni tovuq sho'rva olib keladi. „Qo'yaving, jinni bo'lgan bitta sizmi“, – deb yupatadi. Aytmoqchi, kecha xushxabar topib keldi. Uchinchi sinfda o'qiydigan o'g'ilchamiz temir-tersak topshirishda shahar birinchiligini olibdi.

SHAHARLIK KUYOV

To'ng'ich kuyov bo'lganimiz uchunmi, qishloqqa borsa, darrov shaharlik kuyov keldi, deb ovoza bo'lib ketadi. Olmoqning bermog'i bor, deganlaridek, tez-tez javob vizitlari ham bo'lib turadi. Yaqinda yana shunday bo'ldi. Ishdan qaytib eshikni ochishim bilan yangangiz Tursunoy yugurib ro'paramga keldi.

– Tsh... – dedi u ko'rsatkich barmog'ini labiga bosib. – Sekinroq. Namoz o'qiyaptilar.

– Kim? – dedim men ham beixtiyor pichirlab.

– Bog'bon amaki.

– Kim u, bog'bon amaki?

Tursunoy shuncha yildan buyon bog'bon amakini tanimaysizmi, degandek qoshini chimirdi.

– Qishloqda u kishini hamma taniydi. Xudo yarlaqab bir kelib qolibdilar.

Sekin yechinib, oyoq uchida uyga kirdim. Bog'bon amaki televizorning antenasini mo'ljallab sajdaga bosh qo'ygan ekanlar. Anchadan keyin bosh ko'tarib, o'ng tomonga, chap tomonga salom berdilar-da, qaddilarini rostlab menga o'girdilar.

– Assalomu alaykum, kuyovbola! Xo'p salomatgina bormisiz? – Bog'bon amaki bilan birinchi marta ko'rishib turgan bo'lsak ham eski qadrdonlardek quchoqlashdik. Odamni bir qarashda bilsa bo'ladi. Bog'bon amaki ko'p odamoxun kishi ekan. Dasturxon atrofiga o'tirishimiz bilan mosh-guruch soqolini tutamlab gapga kirishib ketdi.

– Bu deymen, kuyov yigit, ishlar ko'payib ketdimi? Qishloqqa kam boradigan bo'lib qoldingiz. Qaynatangiz ko'p asl odam-da! Bolalikdan tepkilashib katta bo'lganmiz. Shu deng shaharga ketyapman, deb qolmaymanmi! Bizning farzandlarimiznikida o'n-o'n besh kun turib kelmasangiz qattiq xafa bo'laman, deb turib oldi. Men ham yuzidan o'tolmadim.

– Juda yaxshi qilibsiz, rahmat, – dedim quvonib. Bog'bon amaki, u dunyoni ham, bu dunyoni ham baravar olib boradiganlardan ekan. Osh oldidan qittak-qittak haligi narsadan qilsakmikan, degandim, noz qilib o'tirmadi.

– Ha, endi buning o'zi harommas. Kayfi harom, – dedi piyolani qo'liga olib. Shundan keyin ikkovimizning ham qulfi dilimiz ochilib ketdi. Bog'bon amaki og'zidan bol tomib yangangizni maqtay ketdi.

– Tursunoy qishloqning eng oldi qizi edi-da, o'ziyam. Baxtingiz bor ekan. Shundoq qizimizga uylandingiz. Qaynatangizni aytmaysizmi? Shaharga uzum sotgani ketyapman desam, gastinisa-pastinisa qilib urinib yursangiz, be-tingizga qaramayman. deydi-da! Bu yil bozorda uzum serob. Shu kunda sotib qolmasak, erta-indin yanayam arzonlashib ketadi. O'n-o'n besh kun bir g'ayrat qilamiz-da endi. Yolg'izqo'llik qilmayin deb, jiyanni olib kelganmiz. Bozorda uzumga qorovul bo'lib qoldi. Uyam siz bilan bir otamlashmoqchi o'zi. O'qishga kiraman, so't bo'laman, deydi. Topgan hunarini qarang.

– Nega olib kelmadingiz? – dedim astoydil ranjib.

– Atyapman-ku, bozorda qorovullik qilib qoldi. Ertaga, albatta, olib kelaman. Xo'p ulfat yigit-da, o'ziyam!

Yarim kechagacha gurunglashib o'tirdik. Keyin Tursunoy bog'bon amaki ikkalamizga uyga joy solib berdi. O'zi balkonga chiqib yotdi. Bir xonali uyda turgandan keyin odam o'rganib ketarkan. Ayol mehmon kelib qolsa, men, erkak mehmon kelsa, Tursunoy balkonga chiqib ketadi.

Bog'bon amaki so'zida turadigan odam ekan. Ertasiga ishdan kelsam chust do'ppi kiygan, ixchamgina yigit bilan gurunglashib o'tirishibdi.

– Iye, assalomu alaykum! – yigitcha sakrab turib men bilan quchoqlashib ko'rishdi. – Sog'-salomat yuribsizmi, pochchajon? Eshik-ellar tinchmi, pochchajon? Bardamgina yuribsizmi, pochchajon? Tog'amlar bilan bir kelib qolgandik. – U

bogʻbon amakiga ishora qildi. – Pochchang bilan otamlashmasang boʻlmaydi, deb turib oldilar. Tursunoy opamizning xoʻjayinlari bilan tanishaman-u, quvonmaymanmi, deb yugurib keldim. Mening bozor-oʻcharga tobim yoʻq. Asli bu yerga oʻqishga kirish uchun kelganman. Bir yordamlashib yuridicheskiyga joylab qoʻymasangiz boʻlmaydi, pochchajon. Hozir tanish-bilishsiz ish bitmaydi.

– Bilasizmi, oʻqishga kirish qiyin, – dedim mingʻillab. – Mening tanishlarim yoʻq.

Bogʻbon amakining qulogʻida lokator bor ekanmi, mingʻillab aytgan gapimni ham darrov eshita qoldi.

– Ashnaqa demasinlar-da, kuyov! Siz ham soʻt tayyorlaydigan institutda ishlaysizmi, axir?

– Amakijon, men domla emas, aspirantman, – dedim tushuntirib.

– Aspiranmi-maspiranmi, bir joyda ishlagandan keyin baribir emasmi? – Bogʻbon amaki astoydil ajablandi. – Men ham bogʻga suv taragan suvchiga besh-oʻn yashik uzum beramanmi? Buyam shunga oʻxshagan narsa-da! Institut ham oʻzlariga dehqonchilik!

Nima deyishimni bilmay turgan edim, oshxona tomondan Tursunoyning yoʻtalgani eshitildi. Bunaqa „adresli“ yoʻtallarning maʼnosini yaxshi bilib qolganman. Meni chaqiryapti. Darrov oldiga chiqdim.

– Goʻrni unaqa deysizmi? – dedi pichirlab. – Oʻzini olib qochyapti, deb oʻylamaydimi?

– Nima qilay, rostini aytyapman-da!

– Qishloqdagilar sizni butun shaharni yotqizib turgʻizadigan odam, deb oʻylashadi. Bir gap qilarmiz, deb qoʻya qoling. Ha, undan keyin, – Tursunoy ovozi yanayam pasaytirdi. – Anavi sapojka oʻlgurni olmasam boʻlarkan. Uyda bir tiyin pul qolmabdi. Mehmonlar yana oʻn-oʻn besh kun turadiganga oʻxshaydi. Oylikkacha biror yerdan pul topmasangiz boʻlmaydi.

Bu kecha ham mehmonlar bilan alla-pallagacha gaplashib o'tirdik. Tog'a-jiyanni xoli qoldirish uchun alohida joy qilib berdik. Yangangiz odatdagidek balkonda, men bo'lsam oshxonada yotdim. Oshxonaga o'rnashib qolgan piyozdog' hidi ko'nglimni biroz behuzur qilganini hisobga olmaganda, juda yaxshi uxladim.

Ertalab qo'ng'iroq tovushidan uyg'onib ketdim. Shosha-pisha yo'lakka chiqsam, Tursunoy chaqqonlik qilib, allaqachon eshik oldiga borib olibdi. U eshikni ochdi-yu, atlas ko'ylak kiygan, sochini maydalab o'rgan ayolni ko'rib, qichqirib yubordi.

– Voy, Adol, o'zingmisan?!

Ikkovlari bir-birining quchog'iga otilishdi, cho'pillatib o'pishishdi.

– Bu mening dugonam – Adolat, – dedi Tursunoy entikib.
– Bolalikdan birga o'sganmiz.

Adolat ichkariga kirar-kirmas, iymanib pichirladi.

– Men yolg'iz emasman, – u yuzlari lovullab qizarganicha, Tursunoyning qulog'iga bir nima deb shivirladi.

– Voy, shunaqami! – Tursunoy quvonganidan qarsak chilib yubordi. – Chaqir bo'lmasa. – U menga qarab tushuntirdi.
– Adolatning to'yi yaqinda bo'ldi. Kuyov ikkovlari Toshkentga o'ynagani kelishgan ekan.

Zum o'tmay kattakon chamadon ko'targan novcha, ori q yigit kirib keldi. Tog'a-jiyanlar, kelin-kuyovlar, o'zimiz to'planishib nonushta qildik. Hamqishloqlar sog'inishib qolishgan ekan, xo'p gurunglashishdi.

– Gastinitsaga borsak joy yo'q, – dedi Adolat kelinlarga xos tabassum bilan. – Shu yoqqa qarab kelaverdik. O'n-o'n besh kun turib, Tursunoyni xursand qilib kelinglar, deb ayamlarning o'zlariyam aytgan edilar.

Boyadan buyon jim o'tirgan kuyov endi gapga aralashdi.

– To'yga bormadinglar-da! – dedi u gavdasiga yarashgan ingichka tovushda. Gapirganida uchli bag'baqasi likillab tu-

rarkan. Endi payqadim. „Bizni to‘yga aytmovdinglar shekil-li“, degim keldi-yu, tag‘in o‘ylab qoldim. Kim bilsin, balki Tursunoyga xat-pat yuborishgan-u, men bexabar qolgan-dirman.

– Men Toshkentga uch yil oldin bir kelganman. Juda o‘zgarib ketibdi, – dedi kuyov yana bag‘baqasini likillatib.

– Bu kishining o‘zlari sizlarga shaharni tomosha qildiradi-lar, – yangangiz menga imo qildi. – Shunaqa paytda o‘ynab qolmasanglar, keyin vaqt topilmaydi.

– Biz ham shuni o‘ylab turgandik, – kuyov tasdiqlab bosh silkidi. – Ko‘chaning chetiga ka-a-at-ta qilib, „San‘at ustalari konserti“, deb yozib qo‘yibdi. Apisha! Baqqa kelayotganda ashi kansertga tushamiz, deb qo‘ygandik. Parishtalar omin degan ekan. Pochchamiz to‘rttagina bilet topsalar, birgalashib tomosha qilamiz!

Nonushtadan keyin Tursunoy bilan yo‘lakka chiqib maslahatlashdik.

– Endi bundoq qilamiz. Ishxonadagi o‘rtoqlardan qarz ko‘tarib turaman. Joy masalasini bunday taqsimlaymiz. Ke-lin-kuyovga ichkariga joy qilib berasan. Yosh narsalar ekan. Bir-biridan ajratish yaxshimas. Bog‘bon amaki balkonda, ji-yani oshxonada yota qolsin. O‘zing bir amallab kavshandoz-ga joylasharsan. Men kechqurun, mehmonlar bilan o‘tirishib bo‘lgandan keyin ishxonamga borib yota qolaman. Ishimiz ikki smenalik deb bahona qilaman.

– Mayli, – dedi Tursunoy pichirlab. – Faqat tezroq pul top-masangiz bo‘lmaydi. Aksiga olib ko‘k choy ham qolmabdi.

Pulni olgandan keyin qaysi bozorga borsam ekan, degan o‘y bilan zinadan tushib ketayotgandim, biroz xirillagan ovoz eshitildi.

– Iye, assalomu alaykum, kuyovto‘ra!

Cho‘chib boshimni ko‘tardim. Ro‘paramda yuzlari oftob-da qoraygan, chayir gavdali, qo‘sh belbog‘ bog‘lagan kishi turardi. Pastdan esa besh-olti yoshlardagi bolasini yetaklagan

semiz xotin harsillab chiqib kelardi. Notanish kishi ko'rishish uchun quchoq ochgandi, qo'limni cho'zib qo'ya qoldim.

– Iye, tanimadilar shekilli, kuyov? – dedi u ranjib. – Qishloqqa borganlarida hamsuhbat bo'lgandik. Qarta o'ynagandik. Pirra! Ammo o'zlari pirraning xo'p hadisini olgan ekanlar! Qatorasiga yetti marta qoldirgandingiz...

– Kelaveringlar, kelaveringlar, – dedim damim ichimga tushib. – Bemalol...

– O'zlariga yo'l bo'lsin? – dedi „pirrachi“.

Menmi? Men... Ko'chib ketyapman. Aspirantlar uyiga! – shunday dedim-u, uchta zinani bitta qilib sakrab-sakrab pastga tushdim-da, ko'chaga otildim.

DOMLANING AYTGANINI QIL...

Televizorda maza qilib futbol ko'rayotgan edim, eshik qo'ng'irog'i jiringlab qoldi. Ko'cha eshikni ochdim-u, ko'zlarimga ishonmay birpas turib qoldim. Bir vaqtlar maktabda zoologiyadan o'qitgan domlamiz Ochil Oqilovich jilmayib turibdi.

Qarang-a, o'zgarmabdi. Yum-yumaloq qorni, yo'g'on bo'yniga yarashib tushgan ajib bag'baqasi – hammasi o'sha-o'sha.

– Mana, siz bormasangiz ham biz keldik. Shunaqa ekan-da, kichkinalarni kattalar yo'qlaydigan bo'pketgan hozir!

Rostini aytsam, shuncha yillardan beri domlamni biron marta yo'qlamaganimga uyalib ketdim. Ustozim ichkari kirguncha meni koyib keldi.

– Institutni bitirdingiz, biolog bo'ldingiz, shu domlam menga saboq bergan edi-ku, deb biron marta ziyorat qilmadingiz. Dissertatsiya yoqladingiz, banketingizga taklif etmadingiz. Ha, endi domlangiz xayolingizdan ko'tarilganda-a! Tasanno! Tasanno!

Nima ham derdim, ayb o'zimda. UZR so'ragan bo'ldim.

– Kechirasiz-da, domla... Xizmatchilik, ish tig'iz, ust-usti-ga komandirovka...

Ochil Oqilovich boshini likillatib qo'ydi-yu, indamadi. Uyg'a kirishimiz bilan domlam televizorga imo qilib, tag'in dashnom berdi:

– Anavini darrov o'chiring, uka!

Hayron bo'lib, domlaga qarab qoldim. Futbol bo'lmasa ham go'rgaydi! O'zimni eshitmaganga solib, talmovsiradim.

– Qani o'tirsinar, domla, o'tirsinar...

– Avval anavi dilbuzarni o'chiring, uka!

Mehmon bir nima deganidan keyin go'rni g'ing deysan-mi, o'chira qoldim.

Ochil Oqilovich mamnun bosh silkidi.

– Barakallo! Domlangiz bir nima deganida darrov xo'p deng. Bilib qo'ying, televizor degan matoh xotirani susaytirar ekan. Yaqinda chet ellik bir olim tekshirib ko'ribdi: ultrabinafsha nurlar ko'z orqali o'tib, miyani suyultirib yuborarmish!..

Nimayam derdim. Bo'lsa bordir.

Keliningiz eshikdan mo'raladi.

– Ko'k choy damlaymi, qora choymi?

– Domla nima desalar shu, – dedim mehmonning ko'ngliga qarab.

– Hech qanaqasi kerakmas! – domla zardali qo'l siltadi. – Dunyoda eng ko'p choy ichadigan xalq qaysi, bilasizmi?

Qarang, shunisidan bexabar ekanman.

– Inglizlar! – dedi domla komil ishonch bilan. – „Правильное питание“ degan jurnalni o'qiysizmi, hech? O'shanda bir ingliz tadqiqotchisining o'zi yozgan. Jahonda iskleroz bilan eng ko'p kasallanadigan xalq inglizlar ekan. Yoshi ellikdan o'tganlar adashib qolsa, boshqalar yo'l ko'rsatib yuborishi uchun bo'yninga adresni osib yurarkan. Men ham choy ichmay qo'yganimga sakkiz yil bo'ldi. Nuqul dog' suv ichaman. Xudoga shukur, xotiram buloq suvidek tiniq!

Bufetdan bir shisha konyak olib iymanibroq o'rtaga qo'ydim.

– Zinhor-bazinhor! – Ochil Oqilovich ko'zlarini chirt yumib olganча bosh chayqadi. – Mana shu qurgur xotirani, ayniqsa, susaytiradi-da! Yaponiyalik bir olimning yozishicha, o'ttiz yil araq ichgan odam o'zining otini ham unutib qo'yarmish.

– Shundoq-ku, domla... Endi siz bilan biz muttasil emas, oyda-yilda bir marta...

Domlam avval shishaga, keyin qadahlariga qarab qo'ydi-da, sekin uf tortib, ko'zlarini suzdi. „Xayriyat, rozi bo'ldi“, dedim ichimda.

Cho'qishtirib ichdik.

Uchinchi qadahdan keyin kelin o'rtaga osh keltirib qo'ydi.

– Qani, domla, boshlasinlar... – dedim tavoze bilan.

Ochil Oqilovich bir osham oldi-yu, afti burishib ketdi.

– Bay-bay-bay! Tuzi muncha baland!

– Yo'g'-e... – dedim bo'shshib. Bir-ikki osham yeb ko'rdim. Yo'q, nozaninday osh!

– Polshalik olimning maqolasidan xabaringiz yo'qmi? O'zi olim ekan-u, oshpazlik qilarkan... Ana o'sha oshpaz – olimning yozishicha, osh tuzi xotirani, ayniqsa, susaytirarkan, – dedi domlam qo'lini arta turib. – Aytishlaricha, Arastu bir umr tuz yemagan ekan. Tuzni iloji boricha kamroq ishlatinglar. Men pensiyaga chiqqanimdan buyon tuzsiz ovqat yeyman.

„Voy-bo'! – deyman ichimda, – xotiramni susaytirmay deb ochimdan o'laman shekilli endi!“

Baribir, mehmoning ovqatga qo'l urmaganidan keyin qandoq qilib o'zing yeysan? Yig'ishtirib qo'ya qoldim. Kelin laganni olib chiqib ketayotganida xuddi hammasiga xotin aybdorday chunonam o'qraydimki, bir qoshim naq sochimga borib yetdi, chog'i...

Yarim kechagacha u yoq-bu yoqdan gurunglashib o'tirdik.

– Endi bizga ruxsat! – Ochil Oqilovich hay-haylashimga qaramay o'rmidan turdi.

Yo'lakka chiqdik.

– Bir poy paypog'im ko'rinmaydimi? – domlam tuffisini titkilarkan, peshanasini tirishtirib menga qarab qo'ydi.

Esxonam chiqib ketdi. Bu qandoq bedodlik? Uyingga odam deb kelgan mehmonni durustroq kutolmasang! Qilgan ovqating og'ziga yoqmagan bo'lsa, buning ustiga paypog'i yo'qolsa?!

– Yo'g'-e, – dedim atrofga alanglab. – Paypoqqa tegadigan yosh bolamiz yo'q-ku! O'zi qanaqa edi?

– Qiziqmisiz? – Ochil Oqilovich o'ng oyog'ini baland ko'tarib ko'rsatdi. – Bunisi qanaqa bo'lsa unisiyam shunaqa-da? Yo ikki oyoqqa ikki xil paypoq kiyish moda bo'lganmi hozir?

Mehmon kutmay har nima bo'lay! Yo'lakning burchak-burchaklarini, ayvonni, hatto gazplitaning tagigacha titkilab chiqdim. Yo'q! Domlaning paypog'i yerda ham, ko'kda ham! Kelin ichkaridan yangi paypoq ko'tarib chiqdi.

– Mana buni kiya qoling, domla!..

– Kerakmas! – Ochil Oqilovich og'rinib qo'l silkidi. – O'zimning paypog'im durust. Nevara kelin tushirganimizda qudam sovg'a qilgan edi...

Ochil Oqilovich sovuqqina xayrlashib jo'nadi. Ertaga paypoqni albatta topib qo'yishga va'da berdim. Domlam eshikdan chiqib ketishi bilan kelinga zahrinni sochdim.

– O'lguday beparvosiz! Mehmon kutishni bilmaysiz!

– Men qayoqdan bilay? – dedi jig'ibiyroni chiqib. – Nima, men domlangizning paypog'ini kiyarmidim?!

– Eslab ko'ring! Balki sho'r ovqat yeyaverib, xotirangiz susayib qolgandir. Muttasil televizor ko'raverib miyangiz suyulib ketgandir. Qarang-chi, yuvaman deb biron yoqqa otgandirsiz. Balki, tuffisini artib qo'yayotganingizda tushirgandirsiz. Domlaning qanaqa injiq odamligini bilmaysiz, hali!

– Ko'rsam, aytmasmidim...

Xullas, janjallasha-janjallasha uxlab qolibmiz.

Tongotarda qo'ng'iroq ovozidan uyg'onib ketdim. Tavba, kim bu, bemahalda eshik qoqqan?

– Kim? – dedim darvoza oldiga kelib.

– Men, domlangizman...

Yuragim zirqirab ketdi. „Paypog‘iga kelgan!“

Eshikni ochdim. G‘ira-shira qorong‘ida Ochil Oqilovichning jilmayib turgan chehrasini ko‘rdim. Jonholatda oyog‘iga qaradim-u, qorong‘ida hech narsa ko‘rolmadim.

– Keling! – dedim bo‘shashib.

– Keldik... – Negadir domlamning ovozi menikidan ham bo‘shashibroq chiqdi.

– Qani, uyga kiraylik, – dedim yo‘l boshlab.

– Ha, yo‘q... Qo‘yavering... – domlam yarim yo‘lda to‘xtadi. – Bilasizmi, uka... Kecha oqshom... Bu yoqqa kelayotganimda bir poy paypog‘imni uyimga tashlab, bir poyini kiyib kelavergan ekanman... Qidirib ovora bo‘lmanglar, deb aytgani keldim...

OSMONDAN TUSHGAN PUL

Bozor iqtisodi degan gaplar paydo bo‘lgan, pullar o‘zgarib turgan paytlar edi. Bir kuni ishlab o‘tirsam, Yozuvchilar uyushmasidan qo‘ng‘iroq qilib qolishdi.

– Sizga pulqog‘oz kepti. Uyushmaning pochta qutisida ekan. Said Ahmad aka menga tashlab ketdilar.

– Qancha ekan?

– O‘n mingdan ortiq!

(U paytda o‘n ming so‘m katta pul edi.) Ishonqiramagan edim, uyushma xodimi astoydil ranjidi:

– Sizni aldaymanmi, aka? Mana, qog‘oz qo‘limda turibdi-ku!

– Mayli, ertaga borib olarman, – dedim hamon shubhalanib. Rostdan, shuncha pul qayerdan kelishi mumkin?

Bir soatchadan keyin Said Ahmad aka qo‘ng‘iroq qildi:

– Pulingni oldingmi, bolam?

– Ertaga olmoqchiman. Shuncha pul qayerdan kelishiga aqlim yetmay turibdi.

Said Ahmad akaning achchig'i chiqdi:

– Shu senga problema bo'ldimi?! Xudo berganiga shukur qilmaysanmi? Men qanaqa sigaret chekishimni bilasan-a?

– Bilaman. „Rodopi“.

– Malades! Pulingni olsang, menga sigaret olish esingdan chiqmasin.

– Xo'p. Bir blok.

– Bekor aytibsan! Ikki blok! Osmondan o'n ming tushib turibdi-yu, ziqnalik qiladi. Qurumsoq!

Oqsoqol to'g'ri aytadi. O'n ming kichkina pulmi? Balki, biron yerda kitobim chiqqandir. Hozir nima ko'p, nashriyot ko'p...

Kechqurun yangangiz yotig'i bilan gap ochdi:

– Kuz kelib qoldi. Nevaralarga issiq kiyim olmasak bo'lmaydi.

O'n ming lop etib xayolimga keldi.

– Olamiz! – dedim hozirjavoblik bilan.

– Dilishkaga etikcha...

– Olamiz!

– Shohruxga palto...

– Olamiz!

– Humoyunga...

– Olamiz!

– Qudangiz to'y qilyapti. Qudachilik – ming yilchilik...

– To'yona beramiz! Besh-olti ming yetar.

Yangangiz ko'zimga xavotirlanib tikildi:

– Qarz olasizmi?

– Nega qarz olarkanman?

– Kitobingiz chiqdimi? – dedi u quvonib.

– Shunaqa shekilli...

Ertasiga pasportni kissaga solib, uyushmaga bordim. Qo'ng'iroq qilgan xodim qo'limga pulqog'oz tutqazdi. O'n ming to'qqiz yuz sakson besh so'm! Hammasi zakoniy! Muhriyam bor!

– „Yuvamiz!“ – dedim va'da berib.

Sho'pirga mashinani Glavpochtaga haydashni buyurdim.

– Mahkamjon, – dedim haydovchiga, – anchadan beri Chaqarning lag'moniga bormay qo'ydik-a?

– Ha, – dedi haydovchi. – Lag'monni boplaydi!

– Bugun boramiz! Jigar kabobniyam sayratvoradi, azamat!..

Pochtaning beshinchi darchasiga borib, pulqog'ozni to'ldirdim. Pochtachi qog'ozga qaradi, pasportga qaradi. Keyin stol tortmasidan g'ishtga o'xshatib taxlamlangan pullarni olib, shundoq burnimning tagiga, peshtaxtaga terib qo'ydi. Undan keyin chaqqonlik bilan ellik so'mliklarni sanay boshladi. U pul sanayapti-yu, mening xayolim boshqa yoqda. Qudamizga to'yona – besh-olti ming. Said Ahmad akaga sigaret. Ikki blok. Dilishkaga etikcha. Tagi qalinidan. Shohruxga palto... Ichi mo'ynaligidan. Humoyunga ko'ylakcha. O'nta. Uyushma xodimiga araq. Ikkita. Chet elnikidan...

– O'n besh so'mingiz bormi? – dedi pochtaga pulni sanab bo'lib.

– Sakson besh so'm qolaversin! – dedim saxiylik bilan. To'g'ri-da, shulargayam qiyin. Kun bo'yi birovning pulini sanaydi. Bizga sakson besh so'm nima bo'пти! Yana ikkita ellik so'mlik beraman. Bolalariga shirinlik olib bersin. „Snikers“ deydimi, ana o'shandan!

– Endi blankaning ikkinchi qismiga ham qo'l qo'yasiz. – Pochtachi shunday dedi-da, stol chetida turgan qutichadagi qog'ozlarni titkilashga tushdi. Uzoq titkiladi. Qaytib kelib, goh men to'ldirgan pulqog'ozga, goh menga tikilib qoldi. Birdan rangi o'chdi. Peshtaxtaga terib qo'yilgan taxlamlarni yulqib oldi-yu, shosha-pisha tortmaga tiqdi.

– Bu nima? – dedi pulqog'ozni peshtaxtaga qo'yib.

– Pulqog'oz, – dedim hayron bo'lib.

– Qachon oldingiz?

– Bugun.

– Bu – so‘m emas, so‘m-kupon-ku! Mana, qarang, – u pulqog‘ozning muhrini ko‘rsatdi.

– To‘qson to‘rtinchi yil birinchi martda yuborilgan. Hozir bu – o‘n so‘m to‘qson tiyin bo‘ladi!..

Pochtaxonadan qanday chiqqanimni bilmayman. Mashinaga o‘tirishim bilan Mahkamjon so‘radi:

– Lag‘monga haydaymi? Abed ham bo‘pqoldi o‘zi.

– Ishxonaga! – dedim zarda bilan. – Bugun obed qilmaymiz. Ertagayam!

Peshindan keyin Said Ahmad aka qo‘ng‘iroq qildi:

– Menga sigaret opqo‘ydingmi, ikki blok?

– Opqo‘ydim! – dedim to‘ng‘illab. – Ikki otim nos!

Oqsoqol negadir qiqirlab kuldi.

– Rahmat! Shunaqa bo‘lishini bilardim. O‘tgan hafta men ham Glavpochtaga borganman. Bitta men ahmoq bo‘lavermanmi, sen ham ahmoq bo‘lgin, dedim-da, bolam! – Bir zum jim qoldi-da, qo‘shib qo‘ydi. – Xafa bo‘lma, bolam, meniki o‘n yetti ming edi!

JAZO

Siz nima desangiz deyavering-u, ammo men birinchi aprelni har yili bayram qilaman. O‘n yildan buyon.

O‘shanda yon qo‘shnim bo‘lardi. Bitta „dom“ning bitta qavatida, bitta devorning ikki tomonida yashardik. O‘lgudek g‘alamis edi. Bir kuni devorga marhum dadamning suratini ilib qo‘ymoqchi bo‘ldim. Bilasiz, beton devorga mix o‘tishi qiyin. Amallab qoqib qo‘ydim. Ertasiga qarasam, devorning narigi tomonidan bir qarichli mix turtib chiqib turibdi. Qo‘shnim menga qasdma-qasdlikka mix qoqib, allambalo surat osib qo‘ygan bo‘lsa kerak. Hayit kuni to‘rt yashar o‘g‘lim xursand bo‘lsin deb o‘yinchoq surnaycha olib kelgandim. Qo‘shnim allaqaysi kolleжда o‘qiydigan o‘g‘liga rostmana karnay olib berdi. Kechasi bilan ota-bola karnay chalishni mashq qilib chiqishadi.

Kuchanib chalinsa karnay g'alati ovoz chiqararkan... Odiy magnitofonimiz bor edi. Bir kuni bolalar ovozini qattiqroq chiqarib qo'shiq eshitgan ekanmi, ertasiga qo'shnim „muzikalniy sentri“ning karnayini bizning devorga qapishtirib, tuni bilan „rok-muzika“ qo'yib chiqdi...

Har kim oldidagi maydonchaga ko'chat o'tqazgan edi. Bizning ikki tup gilos qiyg'os gulladi. Qo'shnim ekan tolning avjidan darak yo'q. Ammo quvonchim uzoqqa cho'zil-madi, gilolarimiz endi rang kirgizganda qurib qoldi. Tagidan nuqul kerosin hidi keladi. Noiloj arralab tashladik. Buning ustiga telefonimiz qo'shnim bilan blokirovka qilingan. Qachon qo'ng'iroq qilmoqchi bo'lsam, qo'shnim go'shakni ko'tarib qo'yadi. Mengayam yo'q, ungayam.

Bir kuni ishxonada o'rtog'imga hasrat qilib qoldim.

– Bori shumi? – dedi o'rtog'im. – Mana ko'rasan, birinchi aprelgacha qo'shning masalasini hal qilamiz.

U shunday dedi-yu, qo'shnimga telefon qildi. Parallel telefondan men ham eshitib turibman.

– Bu Olimovning uyimi? – deb so'radi o'rtog'im.

– Yo'q, men qo'shnisiman. Nimaydi? – dedi qo'shnim.

– Men institutda birga o'qigan o'rtog'iman, – dedi do'stim. – Olimovni tabriklab qo'yimoqchi edim. Qo'shma korxonaga rahbar bo'пти.

– Maoshiyam oshgandir? – dedi qo'shnim uf tortib.

– Ha, dollar oladi!

Qo'shnim indamay go'shakni ilib qo'ydi. Kechqurun borsam, salomlashmay uyiga kirib ketdi.

Ertasiga do'stim yana qo'ng'iroq qildi.

– Bu Olimovning uyimi?

– Yo'q, nimaydi? – dedi qo'shnim.

– Olimovni deputatlikka nomzod qilishgan ekan. Shunga xursand bo'lib qo'ng'iroq qilayotgandim.

Kechqurun kelsam qo'shnim zinadan tushib ketyapti. Meni ko'rishi bilan qo'lidagi konvertni yashirdi. „Yuma-

loq xat“ yozgani aniq. Indamay ketaverdim. Indiniga yana do‘stim telefon qildi.

– Bu Olimovning uyimi?

– Yo‘q, dedim-ku! – Qo‘shnim ingrab yubordi. – Nima gap? Men uning qo‘shnisiman.

– Tashqi ishlar vazirligidan qo‘ng‘iroq qilyapmiz, Olimov tanlovda g‘olib chiqqani uchun chet elga bir oylik sayohatga borishi kerak. Tezroq hujjatini topshirsa bo‘lardi. Malol kelmasa, shuni aytib qo‘ysangiz...

Kechqurun kelsam, qo‘shnim, qurib qolgan tol tagidagi xarrakda xomush o‘tiribdi. Rangi bir holatda.

– Tinchlikmi qo‘shni? – dedim kulib. – Xafa ko‘rinasiz?

– Mazam yo‘q, – dedi inqillab. Ammo telefonda eshitgan „yangiligini“ aytmadi.

Uch kundan keyin do‘stim qo‘ng‘iroq qildi.

– Bu Olimovning uyimi?

– Olimov o‘lar holatda yotibdi! – dedi qo‘shnim ming‘illab. – Nima deb qo‘yay?

– Attang! – dedi do‘stim. – Qo‘shningiz lotereyaga mashina yutgan ekan. Olib ketsin, demoqchiydik.

Telefonda qisqa-qisqa gudok eshitildi.

Kechqurun kelsam, qo‘shnim yo‘q. Yurak o‘ynog‘i tutib, kasalxonaga olib ketishibdi. Bir oydan keyin qaytib keldi. Ammo uzoq turolmadi. Bizning „dom“imizdan ko‘chib ketdi. O‘sha kuni birinchi aprel edi. Mana, o‘n yil o‘tibdi. Shundan buyon har gal birinchi aprelni bayram qilamiz.

OMADLI JENTELMENLAR

– Aziz teletomoshabinlar! Piramidaning qir uchiga chiqib, Jomolungma cho‘qqisini tomosha qilayotgan, bir million, besh million, boring ana ellik million yutayotgan, baxtli voqeaga ro‘para kelib baxtini topayotgan, a‘lo o‘yin o‘ynab, raqib darvozasiga javobsiz o‘nta to‘p urayotgan azamatlar

soni kun sayin ko'payib bormoqda. Mana, o'zingiz guvoh bo'ling! Marhamat qilib, o'zingizni tanishtirsangiz?

– Men Buxoroning Romitan rayonidanman. Otim Baqoyev Po'lot. O'ziym maktabga ishlayman. Shunaychi-kun panjshanbe kuni xotim bilan mashinaga Buxoroda borib ediyim. Ketopsak, lotareya sotopti. Sotuvchi o'zimning sobiq o'quvchim ekan. „Domulla Baqoyev, dedi, mangining latareyasidan birtagina oling, oxe!“ dedi. Xotim aytdi: „Kot-motta odam latareyani nima qilasisiz, undan ko'ra bachalarga banan olayik“, dedi. „Hay birta latareya olsak olibmiz-da“, deb shunay o'chirsam, „avtomobil“ deb yozib qo'yibdi. Xotim „ibi-i-i-i!“ dedi-yu, yiqilib to'xtadi!

– Sizni chin dildan tabriklaymiz, Po'latjon! Xotiningizni ham qutlab qo'ying. Bundan keyin mashina yutsangiz, yiqilib yurmasinlar! Mana, sizga mashinaning kaliti! Mana, qo'shimcha pul!.. Ammo bu hali hammasi emas, aziz do'stlar! Bugun baxti kulganlarning kunidir! Mana, yana bir g'olibimizni ko'rib qo'ying! Ismingiz?

– Men Hamidxon Xabibxonovman. Namongonning Uchqo'rg'onidan bo'laman. O'tgan hafta institutga ketutsam supermarketning oldida lotereya sotutti ekan. Uchtaginasini olgan edim, mashina chiqdi!

– Tabriklaymiz, Hamidxon uka! Muborakbod bo'lsin! Ayting-chi, o'qiysizmi, ishlaysizmi?

– Institutda o'qiyman.

– Ko'rdingizmi, azizlar! Omad kulib boqsa yosh ham, kasb ham tanlamaydi! Ayting-chi, Hamidxon uka, ota-onangiz bormilar?

– Borlar. Didom borlar. Abam borlar. Mana, abamning o'zlari.

– Iye, ayajon, siz Hamidxonning ayalari bo'lasizmi?

– Ashnaqa, ukajon! Balamning baxtidan o'rgilay! Latareyaga yutganini eshitib, qaldirab qolsam deng! Didasini aytmayisizmi? Bahorda qurt o'lgirga barg kesaman deb tut-

dan yiqilib belangi bo'pqolgan edilar. Xushxabarni eshitib, dikanglab turib ketsalar deng! Ming rahmat sizlarga!

– Mana, ukajon, mashinaning kaliti! Haydashni bilasizmi?

– Bilaman, oka, pravam bor!

– Unday bo'lsa, oq yo'l sizlarga! Qarang, hurmatli tomoshabinlar! Yoshgina yigitchaning mashinaga chaqqonlik bilan minib, uchirib ketganini qarang! Shu ketishi bo'lsa, to'rt soatdan keyin o'zini Uchqo'rg'ondan ko'radi! Azizlar, navbatdagi g'olibimizni ko'rsangiz, hayratda qolishingiz aniq! Mana, o'zingiz guvoh bo'ling! Siz? Qayerdانسiz, otaxon?

– Nemene?!

– Qayerdan bo'lasiz, deyman?

– Jag'inroq kel, shirag'im, qulog'im ovur!

– Qayerdan kelgansiz, deb so'rayapman, boboy?

– Yujniy Kazaxstanning Kentov qal'asindin! Oltinshi uvlim Jettisoyda „alg'abas“ sovxozinda malshi bo'lib ishlaydi. O'si uvlimni ko'rayen deb kelib edim. Ippodromg'a barsam, birovi latareya satib jatqan ekan. „Aling' aqsaqal, mashin jutasiz“, dedi. Sasib qalib onovini olib edim, birovini o'shirsem, mashina shig'ibtur.

– Eshitdingizmi, do'stlar! Otaxonning gaplarini eshitdingizmi? Bizning o'yinimizga faqat hamyurtlarimiz emas, qardosh qo'shnilarimiz ham ishqiboz bo'lmoqda. Ishqiboz bo'libgina qolmay, yutmoqda! Necha yoshdasiz, otaxon?

– Ne deysin?

– Yoshingiz nechada?

– Jetmis jettida! At jili tuvg'anmin.

– Qarang, qadrli do'stlar. Yoshi yetmish yettiga chiqqan, yuzidan nur yog'ilib turgan otaxonni tabriklang! Mashinaning qanaqasini tanladingiz, otaxon?

– Vov shirag'im, mog'an to'rt do'ngalegi bo'lsa bo'ldi.

– Ayting-chi, otaxon, oilangiz katta bo'lsa kerak?

– Ulken. Ush qatin...

– Kechirasiz, otaxon, nima uchta?

– Ush ayolim bor. O'zbek bayisa tom soladi, qazaq bayisa qatin oladi, degan so'zni esipegenmisin? Ush qatin, o'n jetti uvil-qiz, qirq ush nevara, sekkiz sho'beram bor.

– Qoyilman, otaxon! Uchala kampingiz bilan qo'sha qaring! Nevara-chevaralarning rohatini ko'ring! Bo'ldimi, xayr, omadingizni bersin!

– Aziz tomoshabinlar! Hali aytganimizdek, bugun chindan ham g'oliblar kuni! Ana, tag'in bir omadli yigit kelmoqda! O'zingizni tanishtirsangiz?

– Otim Sardor. Familiyam Rustamov.

– Sardorjon! Boshingizga baxt qushi qanday qo'nganini batafsilroq aytib berolmaysizmi?

– Etsam etvuraman! Buvam rahmatli etganiydila. „Qimorri yaqiniga yo'lama, badbaxt, qimorvozzi kosasi oqarmiydi“, diganla. Latareya-patareyaga toqatim yo'q. Oddix kuni shoshib ketvossam, bir bola „mashi latareyani oling, oka, moshina yutasiz“, diydi. „Yutadigan latareya bo'sa nega o'zing omiy-san?“ disam, „pulim yo'q-de, oka“, diydi. „Nechchi pul?“ disam, „besh yuz“, diydi. Ming so'm bersam, qo'linga ikkita билет tiqishtirvotti. „Hov, bratan, izdachisini bermisanmi, sani latareyang dib o'yimga piyada ketamanmi?“ disam, „ikkita olavuring“, rachcho't bo'lovuz“, diydi. E, bor-e, nima bo'sa bo'ldi, dib, mundoq o'chirsam, moshina chiqdi!

– Ana, ko'rdingizmi, azizlar! Omadning kulib boqishini qarang! O'zingiz qayerda yashaysiz, Sardorjon?

– Tochniy adresim kerakmi, pajalista! Toshkent shahar, Oqtepa massivi, Qo'shtarak ko'chasi, o'n to'rtinchi uy!

– Nima? Stop! Kallang ishlaydimi, uka! Tochniy adresga balo bormi? Ertaga butun mahallang, qarindosh-urug'ing uyingga yopirilib kirsam, yutgan mashinang qani, disa nima qilasan?

– Mani ahmo dib o'ylavossizmi, oka! Xich qanaqa „Oqtepa-moqtepa“ni bilmiyman! Adresim sapsam boshqa. A vapshe otimam Sardormas, Alibek! Hamma Albert diydi!

– Shunaqa demaysizmi, ukajon! Vnimaneye, zapis! Hurmatli tomoshabinlar. Kulib turgan yigitning quvonch to‘la ko‘zlariga qarang! Mana, sizga mashinaning kaliti! Yana bir narsa so‘rasam, maylimi. Sardorjon?

– Suriyvuring!

– Uylanganmisiz?

– Velosiped olishga pul yo‘g‘-u, xotinga balo bormi?

– Shuning uchun so‘radim-da, ukajon! Mana, sizga yana to‘rt million so‘m pul! Kattakon to‘y qilishga bermalol yetadi! Tanlaganingiz bormi o‘zi?

– Bor! Besh-oltitasi ochirit bo‘pturipti!

– To‘yingizga bizni ham taklif qiling, Sardorjon! Ko‘rdingizmi, azizlar! Bugun Sardorjonga qo‘shaloq bayram! Bo‘lajak kuyov gulzorga kirgan bog‘bondek eng sara gulni tanlab oladi va qars-badabang to‘y qiladi! So‘ng Sardorjon kelinni minib, „Damas“ni qo‘ltiqlab... Toyis... „Damas“ni minib, kelinni qo‘ltiqlab nikoh sayliga chiqadi. Aziz do‘stlar! Shunday qilib, bugun siz bir emas, to‘rt nafar baxti kulgana g‘olibni ko‘rdingiz!.. Navbatdagi yutuq sizniki bo‘lishi mumkin. Shoshiling! Imkoniyatni boy bermang! O‘ynang! Yuting!

Muallif izohi. Bu gaplarning hammasi hazil. Televizion bo‘kirtirib reklama qiladigan lotereyachilarga ham, chipta sotib olmasa, „allergiyasi“ qo‘zib, kechasi bilan „qashlanib“ chiqadigan muxlislarga ham omad tilayman!

G‘AROYIB SAYOHAT

Ustoz Said Ahmad aka Amerikadan kelgan kuni telefonda aytib bergan hangoma

– Alyo, o‘zingmisan, bolam? Vaalaykum assalom, mullo bo‘lgin! „Ziyoratlar qabul“, deysanmi? Murod hosil! Rahmat. Safar qandoq bo‘lardi, zo‘r bo‘ldi! „Qani bir eshitaylik“, deysanmi? Mayli, sazang o‘lmasin. Ammo-lekin sen yara-

masning bir odating yomon. Mendan zo'r-zo'r hikoyalarni eshitib olasan-da, qo'shib-chatib o'zingniki qilib yozasan. Bu safar shunaqa qilmasang, hammasini bir boshdan gapirib beraman.

Aslida-ku, Amerika to'g'risida avval ham ancha-muncha narsa o'qiganman. Yoshligimda Achchiq Maxsum degan yozuvchining (senlar uni Maksim Gorkiy deysan) „Sariq iblis shahri“, baqirib shig'ir o'qiydigan Mayakovskiyning „Nima bizga Amerika“, degan asarlarini varaqlaganman. Hatto o'zimizdan chiqqan Uzoqov degan muxbir ham „Amerikasini ham ko'rdik“, degan maqola yozgan edi. Shular Amerikani ko'rganda, nega men bormasligim kerak?

Shundoq qilib, biqiniga „Pan-Amerikan“ deb yozib qo'yilgan, gardani ho'kiznikiga o'xshab shishib ketgan „Boing“ samolyotiga o'tirdik. Ishonsang-ishonmasang, ichi bamisoli metroning o'zi! Shifti shunaqangi balandki, Sabonis degan naynov basketbolchi bemalol basketbol o'ynasa bo'laveradi! Shunaqangi uzunki, u boshi bilan bu boshi ko'rinmaydi!

„Boing“ osmonga ko'tarilishi bilan yonimga qoshlari ipdekkina, sochlari tilla kokildek, oyoqlari uzun-uzun, tiz-zasidan ikki qarich balandda to'xtab qolgan etak ostidan oppoqqina sonlari ko'rinib turgan xonimcha keldi. Og'izchasi angishvonadek. Lablari xuddi gilos tishlab turganga o'xshaydi. Odamning dilini qitiqlaydigan mayingina, sirligina tabassum hadya etdi.

– Gud moning, mister! – dedi.

Bir vaqtlar Stalin lagerlarida sargardon bo'lib yurganimda bir ingliz shpioni ham bizning barakda yotardi. Shu bilan gaplashib, tilini binoyidek o'rganib olgandim. O'sha esimga tushib, javob qildim:

– Xello! Okaginang aylansin, xello!

Xonimcha tilini bunchalik bilishimni kutmagan ekanmi, quvonib ketdi. Birpasda ancha narsalarni gapirib tashladi. „Djus“ deydimi-yey, „biir“ deydimi-yey! Ayniqsa, „chiken“,

„chiken“ degan soʻzni oʻn martacha qaytardi-yov! Sal ach-chigʻim chiqdi.

– Hay, menga qara, – dedim tushuntirib, – nega nuqul „chikka-pukka“ deysan? Nima, sen bilan oshiq oʻynayapmanmi?

Xonimcha zipillab ketayotgan edi, yonimda oʻtirgan boʻyinbogʻ taqqan, bashang kiyingan amerikalik yigitcha gapirib qoldi:

– Oshiq oʻynaymiz, deytogani yoʻq, tovuq keltiraymi, deyapti.

Hayratdan yoqamni ushlab qopman. Oʻzbekchani suvdek biladigan bu ajnabiy qayoqdan paydo boʻldi?

– Menga seni Xudoning oʻzi yetkazdi, bolam! – dedim sevinib. – Oʻzbek tilini qayoqdan oʻrgangansan?

– Men oʻzbekman, Said Ahmad domla! – deydi.

Battar hayron boʻldim. „Boʻlmasa nega bunaqa sap-sariqsan, nima balo, onang zarchavaga boshqorongʻi boʻlganmidi?“ degim keldi-yu, xafa qilib qoʻyishdan qoʻrqdim.

– Mabodo Nosir Fozilovga qarindoshliging yoʻqmi, oltin-dek yaltirab turibsan, – desam kuladi.

– Men Hayitvoy sariqning nevarasi boʻlaman, – deydi.

– Iye, taxtapullik Hayitvoy sariqning nevarasimisan? – dedim. – Buvang rahmatli koʻp yaxshi odam edi. Sal tajangligini aytmasa, ja oriyatli edi. Bir gal bedanasi Isroil kalning bedanasidan yengilib qochganda, jonivorning kallasini shartta uzib tashlaganini koʻrganman. Oting nima, bolam, Amerikaga nega ketyapsan?

– Otim Hayitboyev Said. Kaliforniya universitetida magistraturada oʻqiyman, – deydi.

– Bundan chiqdi, adash ekanmiz! – dedim yelkasiga qoqib.

– Sizning hamma kitoblaringizni oʻqiganman, domla, – dedi adashim.

Shu payt yana oʻsha xonimcha kelib qoldi. Tagʻin shirin tabassum bilan „chiken“, deydi.

– Baraka topgur, – dedim ensam qotib, – „chiken-piken“ingni boshimga uramanmi? Dunyoda tovuqdan ahmoq parranda bo'lmaydi, odam nuqul tovuq yesa, aqli suyulib, tovuqmiya bo'lib qoladi! Menga qora qo'chqorning dumbasi solingan, cho'ng'araning guruchidan damlangan bir luqmagina palov bersang, kifoya. Ustiga Uchqo'rg'onning ot qoqilsa yiqiladigan behisidan yarim pallaginasini bostirib kelsang ham teshib chiqmaydi. Ertalabdan beri qorin piyozning po'stiga aylanib ketdi-ku!

Adashim gapimni tarjima qildi. Xonimcha tabassum bilan eshitdi. Xayolimga g'alati o'y keldi. Menimcha, bu onasining qornidan tug'ilgandayam „inga-inga“ deb yig'lagan emas, iljaygan bo'lishi kerak.

– No problem! – dedi bosh irg'ab. Keyin yana ancha gaplar aytdi.

– Problema yo'q, – dedi Saidboy tarjima qilib. – Janob xohlasalar Nyu-Yorkdagi „Buxoro“ restoraniga kirib, „xalta palov“ yeyishlari mumkin. Biz chiken, bifshteks, yangi so'yilgan cho'chqa go'shtidan pishirilgan xot-dog bilan siylashga tayyormiz. Afsuski, janob aytgan „piyozning po'sti“ bizda yo'q...

Insof bilan aytganda, bifshteksi mazaligina ekan.

O'zing bilasan, ovqatdan keyin sigaret moydek ketadi! Ayniqsa, o'zimizning „Xon!“ Huzur qilib ikki-uch tortganimni bilaman, tepamda yana xonimcha paydo bo'ldi.

Bijir-bijir qilib allanimalarni gapirdi. Nuqul „fifti dollar“, deydi. Tilmochga qarab, nima gap, desam, „ellik dollar ekan“, deydi. Buning odamshavandaligiga qarang! Izzatimni joyiga qo'yib, menga ellik dollar bermoqchi! O'zbekistondek mo'tabar yurtdan borayotgan aziz mehmonligimni bilibdi-da!

– Meni sen siylasang, seni payg'ambarlar siylasin, – dedim duo qilib. – Menga sening puling jayam kerakmas. Amerikaga safarimning borish-kelish pattasini hukumatning o'zi obergan. Hatto „Sheraton“ gastinisasining haqini ham oldindan to'lab

qo'ygan. Xudoga shukur, hurmatim bor. Endi-i-i judayam ko'ngling bo'lmayotgan bo'lsa, „ellik dollar, oltmish dollar“, deb maydalashib o'tirmagin-da... – Shunday deb, bu yog'ini tarjimonimdan aniqlashtirib oldim: „Ming“ni nima deydi bular?

– „Tauzen“, – dedi Saidboy hozirjavoblik bilan.

– Bir yo'la tauzen dollar berib qo'ya qol, – dedim xonimchaga. – Nevaralarga padarka-madarka oborarman.

Xonim gapimning tarjimasini eshitdi-yu, negadir ko'zi g'ilay bo'lib ketdi. Bittasi menga qaraydi, ikkinchisi adashimga! Haliyam kulib turibdi-yu, yig'layotganga o'xshaydi.

– Elik dollarni u emas, siz berishingiz kerak ekan! – dedi Saidboy.

Hayron bo'ldim.

– Nega berarkanman?

– „Pan-Amerikan“ kompaniyasining samolyotida chekish mumkin emas, ellik dollar jarima to'lasinlar, deyapti.

Rostmana jahlim chiqdi.

– Birinchidan, men umrim bino bo'lib jarima to'lagan emasman. Mening mashinamni ko'rsa, GAI teskari qarab turadi. Biladiki, narusheniye qilsam, bir tiyin ham bermayman. Ikkinchidan, men o'zimizning „Xon“ni chekdim. Amerikaniki emas. Uchinchidan, shu odating bor ekan, nega oldindan aytib qo'ymading? Shuning uchun men senga emas, sen menga jarima to'la! „Besh yuz“ni nima deydi?

– „Fayf xandrit“, – dedi tarjimonim.

– Fayf xandrit dollar, – dedim beshta barmog'imni ko'rsatib. – Bo'lmasa, kattangni chaqir!

Zum o'tmay forma kiygan uchuvchi paydo bo'ldi. Shunaqangi po'rim, shunaqangi „akkuratniy“ki, Umarali Normatovga o'xshab ketadi. Hozir odob bilan jigarni ezadi, deb tursam, chest berdi. „Mister“ deb gap boshladi-yu, birdan chehrasi yorishdi.

– Said Ahmad aka, o'zingizmisiz? – deb quchoqlab oldi.

Razm solib qaragam, tanish ko'rinadi.

– Menga qara, chuvalachilik Mirvaqqos qatiqchining o'g'limisan? – desam, „Qayoqdan bildingiz, dadam sizni ko'p gapirardilar, bir maktabda o'qigan ekansizlar“, – deydi.

Birpasda apoq-chapoq bo'pketdik.

Shu samolyotda ikkinchi uchuvchi ekan. „O'zbekiston havo yo'llari“ kompaniyasining vakili, obro'si ja baland ekan. Inglizchani „mixlab tashlarkan!“

– Bu ser kimligini bilasanmi? – dedi xonimchaga. – Mister Said Ahmad, o'zbekning Mark Tveni bo'ladi. Tushundingmi?

Xonimcha shunaqangi xijolat bo'ldi, shunaqa xijolat bo'ldi! Nuqul „Aym sorri mister Axmed, aym sorri, pliz!“ deydi. (Uzr so'rayapti chog'i.)

– Mayli, gunohingdan kechdim, okang aylansin! – dedim rahmim kelib. – Menga priz bermasang ham xafa bo'lmayman. Faqat Nyu-Yorkka qo'nganimizda tauzent dollar berish esingdan chiqmasin!

Uchuvchi shu samolyotga minishimdan bexabar qolgani, bo'lmasa „do'ppidekkina“ osh damlab qo'ygan bo'lishini aytdi. Nega bunaqa olis safarga otlanganimni so'radi. „Kelinlar qo'zg'oloni“ Amerikada sahnalashtirilgani, aka buxor yahudiy qadrdonlarim asar premyerasini ko'rmasam, xafa bo'lishini aytib, o'n bir marta telegramma yuborganini, shu bahona ko'rmagan joylarni ko'rib, oyog'imning chigilini yozish uchun safarga chiqqanimni aytdim. Farmonbibi rolini o'ynagan aktrisaga bir jo'ra juhud atlas olib ketayotganimni ham eslatib qo'ydim. Uchuvchi menga qilingan boyagi noxush muomalani „dazmollagisi“ keldimi, taklif qilib qoldi.

– Samolyotning yuqori qavatida basseyn bor. Yuring, maza qilib cho'milib olasiz. Hali manzilga yetishimizga sakkiz soat bor, Atlantika ustidan o'tayotganda o'zimiz ham zerikib ketamiz, – dedi.

Xushlamayroq turganim uchun bahona qildim.

– Qo'ya qol, ukam, o'ng oyog'im zirqillab og'rib turibdi.

– Yuravering, basseynning suvi issiq, – deb qo‘ltig‘imdan oldi, tarjimon Saidboy ham ergashdi. Lift g‘uvullab tepaga olib chiqdi. Kichikroq tennis maydonchasidek keladigan hovuzda ko‘m-ko‘k suv mavjlanib turibdi. Basseyn o‘rtasida ikkita suv parisi suzib yuribdi. Koshinlangan qirg‘oqda tag‘in ikkitasi o‘tiribdi. Ikkitasining sochi malla, ikkitasiniki qop-qora. Rostini aytsam, umrim bino bo‘lib bunaqangi paripaykarlarni birinchi ko‘rishim! Mening o‘rnimda Chingiz Ahmarov bo‘lsa, bir zumda „Amerika madonnasi“ degan portret chizib tashlagan bo‘lardi. Mikelanjelo tirilib kelsa, shularning haykalini yasardi. Oq marmardan! Shunaqangi mukammal, shunaqangi „figurniy“ki, Umar Hayyomning chikkabel ko‘zasi bularning oldida xumdek gap! Yo‘q, bular odam bolasi emas, haqiqiy suv parisi! Hushyor bo‘lmasang, afsun qilib, suv tagiga tortib ketadi! Ana, bittasi „kelaver“ deb imo qilyapti. Kaftimni peshanamga soyabon qilib tikilib qarasam, dumi yo‘q! (Suv parisida dum bo‘lardi, shekilli.) Endi imlaysanmi, noinsof! Aqalli o‘n-o‘n besh yil avval qayoqda eding?! Basseyn tugul dengizning tubiga ham birgalashib tushib ketaverardim!

– Yechinadigan xona u yoqda, dushxona bu yoqda. Endi, oqsoqol, xizmatchilik, bizga ruxsat, – dedi uchuvchi. – Hade-may Bermud uchburchagi ustidan o‘tamiz. Shturvalni o‘zim ushlab turmasam, anavi amerikalik hamkasblarim qiynalib qolishi mumkin. Nima, siz bilan menga o‘xshab har kuni qazi-qarta yeb yuribdimiki, bilagi baquvvat bo‘lsa!

Tarjimonning ikki ko‘zi parilarda. Charviga tikilgan mushuknikiga o‘xshab yiltirab turibdi. Tag‘in menga aql o‘rgatadi.

– Oqsoqol, odatda, basseynga tushishdan oldin dushxonaga kirib, shampunga obdan cho‘milish kerak, bo‘lmasa yuz dollar jarima soladi, – deydi.

Jinday rashkim keldi.

– Men bekordan bekorga cho‘miladigan anoyilardan emasman, – dedim zarda bilan.

Shunaqa desam, nima deydi, degin? „O'zingiz ham yaqin besh-olti yildan beri cho'milishga ehtiyoj sezmagani ko'rinasiz“, deydi. Buvasi ham shunaqa, to'ng odam edi. Ke, shu yosh bola bilan teng kelamanmi, deb lift tomon yurgan edim, ketimdan ergashdi.

Joyimizga kelib o'tirishimiz bilan sertabassum xonimcha tag'in tepamizga keldi.

– Kofe? Ti? – dedi qildek qoshini uchirib.

– Janob kofe ichadilarmi, choymi, deb so'rayapti, – dedi tarjimonim.

Bilasan, umrimda ko'k choy ichmaganman. Ko'k choy ichsam, obro'yim tushib, davleniyam pasayib ketadi. Shunaqa-ku, boya jarima to'laysan, deb tinkamni quritgani uchun men ham g'ashiga tekkim keldi.

– Menga kofe-mofe sapsem kerakmas. Menga 95 ko'k choydan bir choynakkina opkel. Shri-Lankaning choyidan bo'lsin. Choynakka tushishi bilan shapaloqdek yoyilib ketadiganidan bo'lsin, o-key? – dedim qo'limni paxsa qilib.

Xonimcha tamanno bilan nari ketdi. Bularning choy zavodi bormi, nima balo! Patnisda yetti xil ko'k choy olib kelsa, deng! Kahrabodek achchiq qilib damlangan choydan ikki xo'plam ichganimni bilaman, shilq etib pinakka ketibman. Aytmovdimmi, ko'k choy davleniyamni tushirib yuboradi, deb! Sovug'im oshib ketgan-da!

Bir mahal: „Ko'zingizni oching, oqsoqol, bu yog'i yaqin qoldi“, degan ovozdan uyg'ondim. Tepamda chuvalachilik uchuvchi turibdi.

– Nyu-Yorkka yetib keldik, samolyotni ataylab pastlatib uchiraymi, tepadan turib shaharni bir tomosha qilasizmi? – deydi.

Xayolimga „ariginalniy“ fikr keldi.

– Menga qara, ukam, – dedim. – Rostdanam menga xizmat qilgini kelayotgan bo'lsa, bir ish qilasan. Samolyotingni „Ozodlik haykali“ atrofida ikki marta aylantirib

o'tasan. Shu xotinni yaqindan ko'rishni ko'pdan beri orzu qilib yurardim.

– No problem, oqsoqol! – Uchuvchi shunday deb chest berdi-da, kabina tomon yugurib ketdi.

Zum o'tmay uzoqdan haykal ko'rindi. Boshida chambarak. Qo'lida mash'ala. Samolyot shunaqangi yaqin bordiki, qanoti haykalning qo'lga tegib ketay dedi. Shunda g'alati ish bo'ldi. Boyagi xotin o'ng qo'lidagi mash'alani olib, chap qo'ltig'iga qistirdi. Keyin o'ng qo'lini Kapitoliy qubbasidek bo'liqqina chap ko'ksi ustiga qo'yib, ta'zim bajo qildi.

– Assalomu alaykum, qadrli Said Ahmad aka! Bizning yurtimizga xush kelibsiz! – dedi tantanavor ohangda. – Sizning kelishingizni intizorlik bilan kutayotgan edim. „Kelinlar qo'zg'oloni“ komediyasi „Tiklanish“ teatrida namoyish qilinadi!“ degan reklamani boshim atrofidan ikki yuz marta aylantirdim! – Shunday dedi-da, egilib-egilib tag'in uch marta ta'zim qildi. O'ziyam chimildiqdan yangi chiqib, qaynatasiga salom qilayotgan kelinchakka o'xshab ketdi.

– Vaaleykum assalom, qizim! – Shundoq dedim-da, samolyot derazasidan boshimni chiqarib, peshanasidan o'pib oldim. (Peshanasi muzdekkina ekaniga parvo ham qilmadim.) – Umringdan baraka top! Baxtli-saodatli bo'! – dedim. „Qo'shganing bilan qo'sha qarigin“, – degim keldi-yu, bu atrofda boshqa haykal yo'qligi esimga tushib, u yog'ini aytmay qo'ya qoldim. Shu payt kerosin oxirlab qoldimi, samolyot pastlay boshladi...

...Iye, shoshmay tur, bolam, bog' eshigi ochildi, shekilli. Ana, oq „Neksiya“ kirib kelyapti. Kim bo'ldi bu? Mashinaning chap eshigidan GAIning tayog'iga o'xshagan burun chiqib turibdi. Iye, Anvar Obidjon-ku! Ja yaxshi ko'raman-da, shu bolamni! Oltiariqning „badring“idan bir qopgina oboraman, degandi. Shuni olib kelyapti chog'i... Qolganini keyin eshitarsan. Badringni vaqtida marinovka qilib qo'ymasak, so'lib qoladi...

Muallif izohi. Hikoyani ustoz qanday aytgan bo'lsa, shundayligicha qog'ozga tushirdim. Senkyu verimach! Gud bay!

MEHMON OTANGDAN ULUG'

Biz azaldan boy-badavlatmiz. Davlatimiz mil-mil! Boy bo'lmasak, oqposhsho hazrati oliylarining mo'tabar nazarlari Turkistonga tusharmidi? Qaysi ahmoq qashshoq yurtga azza-bazza lashkar tortib boradi? O'shanda, bundan salkam yuz ellik yil avval desangiz, qudratli chor Rusiyasining askarlari Toshkentga „mujdika“ chalib kirgan ekan. Hamma xursand! O'yin-kulgi... Buni qarangki, bir kampir tandirdan yangi uzilgan ikkita non ko'tarib, ostonaga chiqibdi. Mehmon – atoyi Xudo! Siylash kerak! Shunda shop-shalop taqqan askar qilich bilan bir urib, kampirni ikki nimtaga bo'lib tashlabdi. Qani, insof bilan ayting-chi, askar bolada nima gunoh? Hamma ayb kampirning o'zida! „Assalomu alaykum, sallot bolam, xush kepsan, urush qilaverib, odam o'ldiraverib sillang qurib ketgandir, issig'ida yeb ola qol, bolam“, demaydimi? Umrida patir non ko'rmagan sallot sho'rlik qayoqdan bilsin, bu xotin non beryaptimi, zaharmi?

Oqposhsho oliy hazratlari xo'p insonparvar bo'lgan ekanlar-da! Toshkent bosqinini eshitib, dillari og'ribdi. Polkovnik Chernyayevni qattiq koyibdilar va unga „generallik unvonini“ berib, brilliant sopli oltin qilich hadya etibdilar. Shahrimiz biqinidagi Chernyayevka degan nom hamon o'sha „shonli g'alaba“dan darak berib turibdi...

Keyin „hurriyat“ bo'lib zamonlar o'zgardi, hamma teng bo'ldi. Hamma bir-birinikiga mehmonga boradigan odat chiqardi. Yigirmanchi yillari Toshkentga Samara degan joydan mehmonlar keldi. Ming-ming mehmon... Toshkent – non shahri, deganlari rost ekan. Bozorlar to'lib ketgan. Bir tomonda – shirmon bozor, bir tomonda – qaymoq bozor.

Faqat bu yurtning odamlari g'alati. Novvoy savatga nonini uyub qo'yadi-da, qo'shnisi bilan gap sotadi. Og'zida nos. Dehqon qovun to'la aravasini qarovsiz tashlab, choyxonada yonboshla-ab, ko'k choy ichadi. Zargarni aytmaysizmi,

zargarni! Do'koniga qulf osishga aqli yetmaydi, tentak! Eshigini ip bilan bog'lab, peshinda machitga yuguradi. Bu yoqda nima bo'layotganidan xabari yo'q, namoz o'qiydi fanatik! Yo'-o'q! Odam bir narsani astoydil xohlasa, tez o'rganarkan. Mehmonlar bir „shmon“ qilgan edi, mezbonlar kunduz kuniyam eshigiga qulf solib o'tiradigan bo'lishdi. Qo'ng'irog'ini bossang, avval durbinda mo'ralab qaraydi. Keyin erinmasdan yetti pushtingni surishtiradi. Undan keyin kamida oltita qulfni sharaq-shuruq qilib ochadi. Ana undan keyin eshigini qiya qiladi-yu, ichkaridan o'rtacharoq buzoqdek it yugurib chiqadi-da, „qo'lingni ko'tar!“ deydi. Mana buni chinakam „sivili-zatsiya“ desa bo'ladi!

Falokatni qarang! Toshkentda yer qimirladi. Yomon qimirladi! Toshkentday shahri azim yalpisiga qurilish maydoniga aylanib ketdi. Koshonalar, osmono'par imoratlar...

Kallaxonadagi ovsar bo'lsa, tayyor uyga ko'chmaydi. „Ha, nima gap?“

– „Mahallamdan chiqmayman, do'mingga ko'chmayman. Tobutkashlarimdan ajralmayman!“

E, o'rgildim dimoq-firog'ingdan. Shundoq uylar bo'sh yotsa-yu, sen noz qilsang?!

Nima? Uchastka kerak? Marhamat, xohlasang Qurbaqaobodga ko'ch, xohlasang – Toshbaqaobodga! Loy tep, g'isht quy, somon suvoq qil... Bitib qolar axir, o'sha uchastkang! Besh yildami, o'n yildami... Yigirma yildami... Senda nima ko'p – bola ko'p! Erta-indin yoningga kirib qoladi. Birgalashib loy changallaydi... Voy-bo'! Shu churvaqalarning hammasi senikimi? Qachon ulgurding, xumpar?! Xudo haqi, hayronman! Qaysi xonadonga kirsang, atrofingda bola o'ralashadi. To'rtta, oltita, o'nta, o'n ikkita. Bittasining xotini o'n oltita tug'ibdi-ya, tavba! Bu yurtning erkaklari beliga mato'r bog'laganmi, nima balo?! Bir gap aytaymi? Opke qulog'ingni! Ajoyib mutaxassislar kelgan. O'shalarga xotiningni obor! Bor-yo'g'i ikki marta uchrashsa bas. Mato'ring qizimoq tugul portlab

ketsayam, xotining tug'maydi. Tamom-vassalom! To'g'ri-da, xotinni avaylash kerak. Uyam dam olsin-da, feodal!

Qaysi kuni shu gapni aytib. baloga qoldim! Zo'rg'a qochib qutulsam, deng. Yerga yotqizib savalardiyam-da! Bo'lmasam-ku, oddiy dehqon ekan o'sha „qahramon ota!“ E, qahramon bo'lmay, har nima bo'! Salkam bir soat bahslashib, niyatimni tushuntirolmasam-a! Nima deydi deng? „Nega endi boshqa tomonlarda o'n bolali oilani maqtab, dunyoga doston qiladi-yu, sen mening ishimga aralashasan? Nega er-xotinning to'shagini hidlaysan?“ E, to'shaging boshingda qolsin-e! Ichim achiganidan aytyapman-da, nodon! O'n bitta bolani boshingga urasanmi, shuncha bolani boqishning o'zi bo'ladimi? Bolang ko'paymasa „poraxo'r“ bo'lmasding, „qo'shib yozuvchi“ bo'lmasding, „boqimanda“ bo'lmasding. Yaxshiyam Gdlyan. Ivanov degan „azamatlar“ bor ekan! Minglab odamlarni qamoqqa tiqdi. Nima? Tuhmat deysanmi? „O'zbek ishi“ haqorat deysanmi? Tuhmatmi, balomi-battarmi, ishqilib „adolat“ o'rnatdi-ku! Ha, endi, to'qayga o't ketsa, ho'l-u quruq baravar yonadi-da! Sen aytgan begunohlar besh yil yotar, o'n yil yotar... Joni sog' bo'lsa, chiqib keladi-da, bir kun... Obbo! Yana gapiradi-ya! Boshqa yurtlar bilan nima ishing bor? Poraxo'rlik markazda ham bo'lgan bo'lsa, bo'lgandir. Qo'shib yozish Rostovda bo'lgan bo'lsa, bo'lgandir. Tekinxo'rlik Kavkazdayam bo'lgan bo'lsa, bo'lgandir. Senga nima? Markazdan ishning ko'zini biladigan „rahbar kadrlar“ keldi. Eshityapsanmi, markazdan! O'zbekistonda „tartib o'rnatish“ uchun!

Xo'p, injener pillachiga yo'l-yo'riq ko'rsatsa nima bo'пти? Yo o'ziyam qurtga aylanib, pilla o'rasinmi? Dengizchi, deysanmi? Avvalambor, dengizchi polizchiga aql o'rgatayotgani yo'q. Ish talab qilyapti. Qolaversa, qovun degan sabil suv ichadimi? Ha, barakalla! Suvning qadrini allaqanday savodsiz dehqon biladimi yo o'n yetti yil ummonda suzgan dengizchimi? O'ylash kerak-da, do'stim! Menga qara, uka! Sen-chi, aqling yetmagan ishlarga aralashma, ma'qulmi? Paxtangni

sug'or, uzumingni xomtok qil, tomorqangdagi jo'xoringni qayir... Keyin... Xotiningni do'xtirga obor. Bola tug'averib, minorka tovuqqa o'xshab qopti, sho'rlik! E, birodarlar! Nima-sini aytasiz! Oshkoralik, demokratiya degan gaplar chiqdi-yu, odamlar buzildi. Po'ristoy bir kalxo'zchiga gap tushuntiraman deb miyam achib ketsa-ya! Tushuninglar axir. Mehmon degani otangdan ulug' bo'ladi! Menga qolsa, haliyam o'sha gapim-gap: kelaveringlar, aziz mehmonlar! Marhamat! Uyimizning to'ri – sizniki! Bizga ostona ham bo'laveradi. Agar ostonaga sig'may qolsak, hovliga chiqamiz. Hovliga sig'masak, ko'chaga chiqib ketamiz. Bordi-yu, ko'chaga sig'may qolsak, buniyam yo'li bor. Osmoni falakdan paydar-pay uchar likopchalar tushib turibdi. O'shanga o'tiramiz-u, hayyo-hayt deb, o'zga sayyoralarga uchib ketamiz!

1985-y.

MODDIY YORDAM

Bu g'avg'olarning hammasi arzimagan gapdan boshlandi. Bir kuni kasaba uyushmasining boshlig'i Usmon aka yonimga kelib, yelkamga qo'lini tashladi.

– Ayollarga qalaysiz? – dedi to'satdan.

Hech baloga tushunmadim.

– Qaysi ma'noda?

– Nu, masalan, hurmat qilish ma'nosida.

– Ha, endi el qatori, – dedim rostini aytib.

– Bo'lmasa bunday... Bir xizmat qilasiz. Uch kundani keyin xotin-qizlar bayrami. Erkaklar nomidan kichkinagina ziyofat uyushtirsak nima deysiz?

– Necha so'm kerak? – dedim maqsadini tushunib. Firmamizda bunaqa tadbirlar tez-tez bo'lib turadi. Birov nafaqaga chiqadi, birov uylanadi, birov tug'adi, degandek...

Cho'ntagimdan endi pul chiqarayotgan edim, Usmon aka qo'limni ushladi.

– Pulingiz kerakmas, – dedi sirli qilib. – Siz bermaysiz, olasiz!

– Nima?

– Olasiz? – Bir varaq qog'ozga ariza yozib berasiz-u, ellik ming so'm olasiz. Biz shunga ixchamroq banket qilamiz.

Mendan nima ketdi. Baribir, ayollar bayramida erkaklar nomidan o'zimiz ham qatnashamiz-ku!“ Menga yordam beringlar, qiynalib qoldim“, degan ma'noda ariza yozib, qo'l qo'yib berdim. O'sha zahoti kassirdan ellik ming olib, Usmon akaning qo'liga topshirdim. Bayram ko'ngildagidek o'tdi. Jinday shampan ichdik, ayollarni qutladik...

Bu gaplar paqqos esimdan chiqib ketgan edi-yu, bir kuni kasaba uyushmasining majlisi bo'ppoldi. Usmon aka qilingan ishlar haqida gapira turib, to'satdan qo'lini bigiz qilib meni ko'rsatib qoldi.

– Mana, yaxshi ustamiz Botirovni olaylik. Shu o'rtoq og'ir kasal bo'lib o'rnidan turolmay yotganida biz unga ellik ming so'm moddiy yordam berdik!

Atrofda o'tirganlarning hammasi bir yil to'shakka yopishib yotgan odamni ko'rmoqchi bo'lgandek menga burilib qaradi. Hayron bo'ppopman! Bola bo'lib „ix“ degan emasman. Qishda qorda yuvinaman. Toshni yesam, qum qilib yuboraman! Endi shuni aytmqochi edim, qarasam, Usmon aka boshqa masalaga o'tib ketibdi. Indamay qo'ya qoldim.

Oradan bir hafta o'tdimi, o'n besh kunmi, Usmon akaning xonasiga chaqirib qolishdi. „Endi moddiy yordam bersa olmayman“, degan o'y bilan eshikni ochsam, xonada ko'zoynak taqqan semiz xotin, ro'parasida Usmon aka o'tiribdi. Stol ustida har xil qog'ozlar, papkalar...

– Tanishing! – dedi Usmon aka meni ko'rsatib. – Botirov deganimiz shu kishi bo'ladilar.

Ayol ko'zoynak ortidan yuzimga sinchiklab tikildi.

– Opamiz taftish komissiyasining a'zosi bo'ladilar, – dedi Usmon aka. – Shahar boshqarmasidan kelganlar.

– Qalay, uchastkangizni tiklab oldingizmi? – dedi notanish xotin mehribonlik bilan. Hayron bo‘lib Usmon akaga qaradim. Ko‘zini qisyaptimi, qovog‘i uchuyaptimi, tushunolmay garangsib turgan edim, Usmon aka gapni ilib ketdi.

– E, unchalik yongan emas! – dedi shang‘illab. – Bu kishining o‘g‘ilchasi sho‘x-da! Onasi do‘konga chiqib ketganida elektr plitkani razetkaga tiqibdi. Shunga aqli yetganini ko‘rmaysizmi? Bog‘cha bolasi-ya bo‘lmasa! Otasiga o‘xshagan shustriy-da! Biz bergan ellik ming so‘m bilan uyni ta‘mirlab oldingiz-a, to‘g‘rimi?

Nima deb g‘o‘ldiraganimni bilmayman. Amallab chiqib ketdim. Bora-bora bu gaplar unut bo‘pketdi. Endi tinchidim deb yursam, Yangi yil arafasida kasaba uyushmasining hisobot majlisi bo‘lib qoldi. O‘zingiz bilasiz, esi bor odam majlisning orqaroq qatorida o‘tirgisi keladi. Aksiga olib, kechikib kelibman. Majbur bo‘lib birinchi qatordan joy oldim. Ikkita odamdandan keyin minbarga Usmon aka chiqdi. Meni gapirma edi, deb yuragim po‘killab turgandi, xuddi aytganimdek bo‘ldi.

– Hurmatli majlis qatnashchilari! – dedi u kichikroq dasturxondek keladigan ro‘molchasi bilan peshanasini artib. – Biz nuqul ishni o‘ylayvermay, insonlarga g‘amxo‘rlik qilishni ham bilishimiz kerak. Odam hamma narsadan aziz, birodarlar! Mana, hurmatli Botirovni olaylik. Ajoyib kadr! Firmamizning ko‘rki. Ustiga-ustak ko‘p bolali oilaning boshlig‘i. Bir emas, oltita qizi bor! Birinchi qor yog‘gan kuni uchinchi sinfda o‘qiydigan qizalog‘i yaxmalak o‘ynayman deb oyog‘ini sindiribdi! Botirovga darrov ellik ming so‘m moddiy yordam berdik!

Ko‘z o‘ngim qorong‘ilashib ketdi.

Sakrab o‘rnimdan turdim-da, minbarga qarab bor ovozda qichqirib yubordim.

– Dod!

Kattakon zal suv quygandek jimjit bo‘lib qolganini, hamma menga hayratlanib qarayotganini payqadim.

– Men hech qachon yordam olgan emasman! – dedim qo'limni paxsa qilib. – Hech qachon o'ladigan kasal bo'lmanman! Uyimga o't ketganmas! Yonadigan uchastkamning o'zi yo'q! Bir xonali katalak kvartirada turaman. Razetkaga sim tiqadigan o'g'lim ham, yaxmalak uchadigan qizim ham yo'q, bildingmi?! U yog'ini so'rasang, xotinim ham, xotin olishga pulim ham yo'q! Qutuldimmi endi?!

Nafasim bo'g'zimga tiqilib, harsillagancha joyimga o'tirdim. Usmon aka semizgina buzoqboshi ko'rib qolgan xo'rozdek boshini goh u yoqqa, goh bu yoqqa tashlab, menga uzoq tikilib turdi-da, negadir iljaydi.

– O'rtoqlar! – dedi mahzun ohangda. – Insonlarga ko'proq g'amxo'rlik qilaylik, deb bejiz aytmadim, birodarlar. Ko'rib turibsizlar! Bir yil ichida Botirov birodarimizning boshiga shuncha tashvish tushdi. Uyiga o't ketdi. O'zi kasal bo'lib, bir o'limdan qoldi. Shiringina qizalog'i mayib bo'ldi... – U menga qarab og'ir-og'ir bosh chayqadi. – Tag'inam fil ekan-siz, birodar! Xudo sabr bersin. – Keyin yig'ilganlarga qarab, „Ana shunaqa gaplar“, degandek ma'noli bosh chayqadi. – Xafa bo'lmang, – dedi tag'in menga yuzlanib. – Biz sizni albatta davolatamiz. Yaxshi psixiatrlar bor! Kerak bo'lsa ellik ming so'm emas, oltmish ming, hatto yetmish ming moddiy yordam beramiz!

O'rnimdan yana sapchib turib ketdim. „Yordaming bilan qo'shmazor bo'l!“ deb baqirgan edim... Hech kim eshitmadi. Hamma gulduros qarsak chalar, Usmon aka esa viqor bilan minbardan tushib borar edi...

SOAT

Ertalab ishga ketayotib, bunday qarasam, qo'l soatim to'xtab qopti. Silkitib ko'rdim, burab ko'rdim, qani yursa!

– Soat to'xtab qopti, – dedim ostonada turganicha.

Keliningiz chimirildi.

– Sizning qo‘lingizga tushgan narsa sog‘ qolarmidi?

Aslida-ku, soatda haqim ham qolmagan. O‘n yildan berimi, o‘n besh yildan berimi taqaman. Shunaqa-ku, soatni kelingiz sovg‘a qilgan. O‘z qo‘li bilan. Xotin kishining sovg‘asi tufli ichidan turtib chiqqan mixga o‘xshaydi. O‘zini eslatib turmasa, ko‘ngli joyiga tushmaydi. Ustiga-ustak bizning soat allaqanday batareyali soatlardan emas. Mexanicheskiy! Buraladigan!

– Yosh bolaga o‘xshaysiz, – dedi kelingiz dashnom berib. – Darrov tuzattirib oling!

Nima bo‘lsa bo‘ldi, dedim-u, bekatdagi soatsozning do‘konchasiga kirdim. Bir ko‘ziga durbin taqib o‘tirgan burni cho‘michday soatsoz qoshini uchirib imo qildi:

– Xizmat, akamullo?

Indamay soatni uzatdim. U soatning orqa qopqog‘ini ochdi-da, og‘ir-og‘ir bosh chayqadi.

– Soat deganini munday tutmaydilar-da, akamullo! Muni qarang! Muni qarang! – U allaqanday katta-kichik vintchalari qalashib yotgan soatni burnimning tagiga olib kelib ko‘z-ko‘z qildi. – Bir tonna kir yig‘ilibdi-ku ichiga! Ha endi o‘zingiz bir kun yuvinmasangiz ta‘bingiz tirriq bo‘lib yurasiz. Hay, bu soat deganiniyam ozoda saqlash kerak-da, akamullo. Yaqin besh yildan buyon qo‘l tegmay kirlab ketibdi-ku, jonivor.

– Qachon tuzatasiz? – dedim gapni cho‘zmaslik uchun jerkibroq.

– Hay, endi, akamullo, bo‘yoqchining nili emas-da bu. Har bitta vintini olib tozalaymiz. Yana o‘rniga qo‘yamiz. Hay, ana besh kunda kelsangiz, soat tap-tayyor-da, akamullo!

– Qo‘ya qoling, usta, – dedim chaynalib. – Kelgusi safar olib kelarman.

– Ixtiyor o‘zingizga.

Usta soatni qaytardi-yu, bir ko‘ziga durbinni tutib ishini qilaverdi.

Bekatga borib chorak soatcha turdim hamki, avtobusdan darak yo'q. Endi xunob bo'la boshlagan edim, ko'chaning u yuzida, sataroshxona yonboshida joylashgan boshqa bir soatsozlik do'koni esimga tushib qoldi. „Bir kirib ko'rmaymanmi, – dedim o'zimga-o'zim. – Ishga kechikishga kechikdim. Baribir soatni tuzattirish kerak-ku“.

Bu do'konning ustasi jingalak sochli yigit ekan. Chaqqonlik bilan soatni ochdi-yu, shu qadar alam-sitam bilan hushtak chalib yubordiki, soatga emas, ustaga rahmim kelib ketdi. Keyin xuddi og'ir jinoyat qilib qo'ygan odamga tikilgandek ko'zimga uzoq qarab qoldi.

– Ha? – dedim uning tikilishiga tob berolmay.

– Yoqut! – dedi soatsoz ma'noli bosh chayqab.

– Nima yoqut?

– Har qanday mexanicheskiy soatda tosh bo'ladi. Mana, „dvenadsat kamney“, deb yozib qo'yibdi. Demak, bu soatda o'n ikkita tosh bor, degani. Tosh nimadan bo'ladi? Yoqutdan!

– Nima qipti? – dedim xavotirlanib.

– Nima qilardi, soatingizning toshi to'kilib tamom bo'пти, og'ayni! Yoqut degan narsa qanaqa kamyob toshligini bilasizmi? – Usta sirli bir gap aytayotgandek ovozini pasaytirdi: – Menga qarang, og'ayni, o'zimizning odam ekansiz. Siz uchun mayli, topaman.

– Qancha bo'ladi? – dedim yengil tortib.

Usta oliy matematika mashqini bajarayotgandek peshanasini tirishtirib uzoq hisobladi.

– O'n besh ming so'm! – dedi nihoyat mushkul masalani yechgandek yengil tortib. – Sizga o'n besh ming. Hozir munaychukun soatlarga zapchas topish osonmas. Antikvar – bu soat. Ammo-lekin o'zimizning odam bo'lganingiz uchun amallayman-da, og'ayni! Bo'lmasa-ku, bu soatni allaqachon poyezdning tagiga tashlab yuborib, qutulganingizning suyunchisiga ziyofat qilib berishingiz kerak edi-ya!

– Rahmat! – ustaning qo‘lidan soatni tortib oldim. U o‘rmidan turib ketdi.

– Iye, ha, yo‘l bo‘lsin, og‘ayni!

– Poyezd yo‘liga! – dedim to‘ng‘illab.

Avtobusdan tushib ishxona darvozasiga yetibmanki, hamon boshimga balo bo‘lgan soatning, ustalarning go‘riga g‘isht qalayman. Aksiga olib, shundoq... kiraverishdagi temir darvozaning yonida ham soatsozlik ustaxonasi bor ekan. Har kuni shu yerdan kirib chiqarkanman-u, e‘tibor bermas ekanman. Ishing tushmaganidan keyin shu-da!

Mana, qasdlashish bo‘lsa, deb bu ustaxonaga ham kirdim. Aftiga qarab yoshini bilib bo‘lmaydigan, peshanasi tirishgan, yuzi qoshiqdekkina kishi oyna to‘siq orasidagi teshikchadan indamay qo‘l uzatdi. Soatni oldi-yu, negadir orqasini emas, oynasini ochdi. Bir nima qirs etdi. „Tamom!“ – dedim ichimdan zil ketib. – Soatdan ajralding. Bir chekkasi yaxshiyam bo‘ldi. „Qutulding“.

Usta qo‘lidagi soatga qarab soatimni to‘g‘riladi-da, tuyenukdan uzatdi.

– Marhamat!

Hayron bo‘lib soatni qulog‘imga tutsam, binoyidek yurib turibdi.

– Qancha bo‘ladi? – dedim kissamni kovlab.

– Pulingiz kerakmas. Mili oynasiga tegib qopti. Ehtiyot qiling!

SO‘QQABOSH BEVAGINA

– Mumkinmi? Gud moning! Salom! Ruxsatingiz bilan o‘zimni predstavit etsam... Jonetta Kabulovna Xaltayeva! Men k sojaleni-yu sizning sochiyeniyelaringizni o‘qigan emasman. Rostini aytsam, kitob o‘qishga vaqt yo‘q. Bilasiz, vremya – dengi. Xotya eshitganman. V osnovnom mamashkalar haqida yozarkansiz.

Mening ham to'rtta bolam bor... Nima? Unaqaga o'xshamaydi, deysizmi? Rahmat, komplement uchun! Hamma shunaqa deydi. Men mamamga o'xshayman. Mamam oltmish yoshdayam appetitniy edi. Kak kukolka! Har kuni sochini prichyoska qildirardi. Alchibaltga! Alchibaltni taniysizmi? Neujeli? Pervoklassniy master-ku! Mujskoy saloniga bormaganmisiz? Vprochem, mayli... Olovingiz bormi?.. Yo'q-yo'q, men „More“ chekaman... Senkyu. Zajigalkangizga gap yo'q. Tochno impo'rtniy!

Itak, to'rtta bolam bor. Maratik – Nukusda. Internatda. Yoshi... Minutochku, yoshi, pomoyemu o'n to'rtta. Shu yil o'n to'rtga kiradi. Kopiya – papasi. Kr-r-rasavchik! Smugliyligi, ko'zining razrezi... Papasi bilan birinchi vstrechamiz Nukusda praktikaga borganimda bo'lgan. Zam ministr edi. Shunaqa abayatelniy, shunaqa intelligentniy. Ikki yilcha turdik. Sivilizovanni ajrashdik. To'g'risini aytdi. „Janochka, jonim, – dedi, – bu yog'i prokol bo'ladiganga o'xshaydi, xotininim jaloba yozibdi, dvoyejenstvo uchun ishdan haydashlari mumkin“, dedi. Bilasiz, u paytda bunaqa masalalar strogiy edi. „Maratik uchun volnovatsya qilma, o'zim opekamga olaman, sen, Toshkentga ketaver, regulyarno borib turaman“, dedi. „O-key!“ Dedim...

...Nigoro'chka – Samarqandda. Toest, Nigoro'chka emas, Nargizochka! Nigoro'chka – Qo'qonda...

Gde-to ikki yilcha oldin Samarqandga bordim. Nargizochkaning detdomiga kirdim. Detdom – tak sebe. Ammo direktor nishtyak ekan! Dilda!

Bo'y-basti ikki metr. „Bratan, dedim, – Nargizochkadan xabar olishim qiyin. Ishlarim navalom“, dedim. „Xotirjam bo'ling. Nargizochkaga o'zim otalik qilaman“, dedi. Uch kun mehmon bo'ldim. Kr-r-utoy erkak ekan! Molodes!

Nargizochkaning papochkasi ham krutoy edi. Mejrayonniy neftebazada direktor bo'lib ishlardi. Yoshi ellikdan oshgan bo'lsa-da, kak ogurchik edi. Samarqandning paxani edi.

Xotinidan qo‘rqmasdan shik-k-karniy to‘y qildi. Restoranda. Yomon yashamadik... Qamalib ketgani chatoq bo‘ldi.

O‘sha yerdan „ksiva“ keldi – xabar. U kishining aytishlaricha, kak budto hammasiga men vinovata ekanman. E to‘kil, dedim! Benzina diztoplivo qo‘shishni men o‘rgatdimmi senga dedim!

Ammo Nigorochkadan anchadan beri xabar olganim yo‘q. Aytdim-ku, „vremya – dengi“. Qo‘qonga hech yo‘lim tushmayapti. Nigorochka otasida qolgan. Predprinimatel edi. „Jahon bozorida“ sakkizta „tochka“si bor edi. Xarakteri „milenkii“. Takoy poslushniy. Ikkita xotinidan bolasi bo‘lmagani uchunmi, Nigorochkani jonidan ortiq ko‘rardi. Har kuni ming xil o‘yinchoq olib keladi. Hammasiga o‘zi aybdor! Nuqul zamechaniye beradi, notatsiya o‘qiydi. „Jan-natxon, tahorat suvini yaxshi isitmabsiz. Xuftondan keyin ko‘chaga chiqmasinlar. Nomahramlarga ko‘rinmasinlar. Begona erkaklar bilan gaplashmasinlar!“ Tomi ketgan fanatik! Erkakning ham begonasi bo‘larkanmi?! E, sirpal, dedim! Obbergan bir xonali kvartirangga kak durochka uchinchi xotin bo‘lib o‘tirishim kerakmi, dedim!

...Pardon, yana olovingizdan... Senkyu. Mejdu prochim, zajigalkangizga gap yo‘q! Ko‘p chekasizmi? Shavkatning papasiyam ko‘p chekardi. Mana buni nastoyashiy mujik desa bo‘ladi! Qomat bespodobniy! Sochlar kurchaviy! Biznesni sindirib qo‘yadi! Hamma ishi „doda“! To‘rtta xotinini vot tak obespechit qilib qo‘ygan. Razumeyetsya zagsimiz yo‘q edi. Vprochem bunisi nevajno. Ikkita „Mersi“ bor edi. „Mers-600“! Beldersoydagi dachasini ayting! Saunasi, basseyni...

Net ravnix! Bir yilcha bo‘ldi. Rossiyaga ketgancha daragi yo‘q. O‘sha yerdagi bratanlardan surishtirsam, biz ne v kurse delo, deydi...

Shavkatchik o‘zimda. Ikki yoshga chiqdi. Shustriy. Xod-yachaya bomba. Mejdu nami bir gap aytaymi? Uyga notanish

„dyadya“lar kelsa, halitdan meni revnovat qiladi, parazit! Sizni „fazendam“ga „xodyachiy bomba“ yo‘qligida chaqiraman, o-key!

V obshem mayli, blije k delu! Menga sizning padderj-kangiz kerak. Hokimiyatga zayavleniye bergan edim. „Men mat odinochkaman. Qiynalib ketdim, shahar markazidan kvartira berishingizni so‘rayman“, deb. Borsam bir patsan o‘tiribdi. O‘n kundan keyin keling, dedi. Bugun borsam nima deydi deng? „To‘rt xonali uyingiz bor ekan-ku!“ deydi. Men uyni sening pulingga opmanmi? Xudoga shukur, boshimda erlarim toest, erim bor, toest bor edi. Bu uyni o‘z pulimga sotib olganman. Yigirma ming „baks“ga! Tag‘in nima deydi deng, fraer? „Opajon, „monetniy dvor“dan chiqib keldingizmi, hamma yog‘ingiz brilliant-ku!“ deydi. Menga kompliment qilyapti, sopyak! Brilliantni sen podarka qipsanmi? Ayol boshim bilan biznes qilyapman. „Chel-nok“ka boryapman. Stambulga, Dubayga, Yujniy Koreyaga... Osonmi? Har qadamda „ment!“ „Dolya“ cho‘zmasang, hammasini opqo‘yadi!

Kstati... Dubayda bo‘lganmisiz? Obyazatelno boring! Texnika pochti darom! Tilla – navalom. Arablar temperamentniy bo‘... Nu, bunisi nevajno!

Koroche, hokimiyatdagi o‘sha patsan „Sizga uy yo‘q, hamma kvartiralar privatizatsiya qilib bo‘lingan, qayoqqa borsangiz, „katta ko‘cha“, dedi. Shuni bir felyeton qiling! Bespomoshniy mat-odinochkani unijat qilish qanaqa bo‘lishini bir ko‘rsatib qo‘ying! Men ham qarzdor bo‘lib qolmayman. Familiyasi... Minutochku, familiyasi... Yozib olganman...

Nima? Yozmaysiz? Toest, kak yozmaysiz? Nima? Nima dedingiz? Yana bir qaytaring! „Men inkubator tuzatadigan usta emasman“, dedingizmi? Kim inkubator? Nega ayol kishini haqorat qilasiz? Nima haqingiz bor? Naxal! Pisaka neshastniy! Ma, zajigalkang bosh-sh-shingdan qolsin!

„KO‘KYO‘TAL“

Televizor tomosha qilib o‘tirsam, bir fermerni ko‘rsatib qoldi. Qashqadaryodami-yey, Surxondaryodami-yey, bittasi sakkizta novvos boqibdi, azamat! Har novvoslar-ki, fildek keladi! E, qandingni ur azamat, dedim. O‘ylab o‘tirib dilimda bir niyat tug‘ildi. Men ham „fermerlik“ qil-sam-chi? To‘g‘ri, shahar joyda falon gektar yer olaman, deb bo‘lmaydi, novvos boqishning ham iloji yo‘q. „Sich-qon sig‘mas iniga, g‘alvir bog‘lar dumiga“, degandek olti so‘tixlik hovlida novvos u yoqda tursin, echki ham boqib bo‘lmaydi! Yaxshisi, teplitsa quraman: issiqxona! Xudoga shukur, uyim judayam katta emas. Hovli hangillab yotib-di. Xizmatim ham ja unchalik qiyinmas. Qorovulchilik. Bir kun „ismin“ga borsam, ikki kun uydaman. Men ham xusu-siy fermer bo‘lsam, teplitsa qursam, qishda ko‘k piyoz, re-diska, kashnich, ukrop degandek. Erta bahorda pamildori, bodring... Qarabsizki, akang qarag‘ay pulning tagida qolib ketadi! Yo‘q, men unaqa noinsoflardan emasman. Boshqa-lardan arzonroq sotaman. Xususiy fermamning nomini ham o‘ylab qo‘ydim: „Insof!“ Rost-da, insof sari – baraka, de-gan mashoyixlar!

Yon qo‘shnim katta joyda ishlaydi. Shunga maslahat sol-sam, ma‘qul bo‘ldi.

– Faqat, – dedi qo‘shnim, – teplitsa solishning o‘zi bo‘l-maydi. Mablag‘ kerak. Kattagina mablag‘!

Mablag‘ topdim. Eskiroq bo‘lsa ham yurib turgan „Jigu-lim“ bor edi: „nol-olti!“ Sergelining bozoriga opchiqib sot-dim. Pulni sandiqqa solib, g‘ayrat bilan hovli etagini qazib yotsam, qo‘shnim chiqib qoldi. „Nima harakat?“ degan edi, bo‘lajak teplitsaga poydevor qaziyotganimni aytdim.

– Mayli-ku, – dedi qo‘shnim, – teplitsa qurishdan oldin litsenziya olish kerak, ruxsatnoma! Bo‘lmasa, ochgan kichik korxonangiz nezakoniy bo‘ladi!

Issiqxona „zakonniy“ bo'lishi uchun hokimlikka bori-shim kerak ekan. Tuman hokimligiga bordim. O'g'lim tengi yigit xushmuomalalik bilan kutib oldi.

– Xizmat, pochcha? – dedi.

Bildimki, bu yigit namanganlik ekan. Namanganliklar hurmat qilgan odamini „pochcha“, deydi. Xuddi Farg'onada „tog'a“, Xorazmda „doyi“, Toshkentda „amaki“ degandek. Issiqxona ochmoqchi ekanimni eshitib, xursand bo'ldi.

– To'g'ri qilasiz, pochcha! – dedi. – Mening didomlar ham ochganlar. Namonganda! Biz gul ekamiz.

Yaxshi yigit ekan. Hamma yo'l-yo'rig'ini tushuntirdi. Eng avval mahalladan isparavka olishim kerak ekan. Falonchi Pistonchiyep chindan ham shu yerda turadi, teplitsa qurish uchun yetarli maydoni bor, deb...

Kechqurun mahallaga chiqsam, isparavka beradigan o'zinning sobiq sinfdosh do'stim ekan. „Beraman desa qo'liga, chiqarib qo'yar yo'liga!“ deb shuni aytsa kerak-da! Quchoqlashib ko'rishdik. O'quvchilik paytlarimizni esladik. Lanka tepganimiz, yong'oqqa tosh otib, sinfxona derazasini sindirib qo'yganimiz...

Niyatimni aytgan edim, sinfdoshim negadir birdan jiddiy tortdi. Stolning narigi tomoniga o'tib o'tirdi. Qoshi chimirildi.

– Spravka deysizmi? – dedi negadir „sizsirab“. – Familiyangiz? Ismi-sharifingiz?

– Jinnimisan? – degan edim, qoshi battar chimirildi.

– Familiyangizni so'rayapman!

Nachora, aytdim.

– Turar joyingiz? Tug'ilgan yilingiz? Ish joyingiz? Muxassisligingiz? Qaramog'ingizda nechta jon bor? Sudlanganlar, qamalganlar yo'qmi?

Hammasini aytdim. Do'stim kattakon daftarga shoshilmasdan yozib oldi.

– Shamolladingizmi? – dedi to'satdan.

Hayron bo'ldim.

– Shamollaganim yo'q.

– Bo'lmasa nega yo'talyapsiz?

– Qani yo'talغانim?

U qalamni zarda bilan stolga otdi.

– Hamma gap shunda-da, xumpar! Nega yo'talmayapsan?!

– Nega yo'talishim kerak?

– Maktabda ham ahmoq eding, ahmoq! – dedi u baqirib.

– Yo'tal, degandan keyin yo'talgin-da, befarosat! – shunday deb ikki barmog'ini ishqalab ko'rsatdi.

Endi tushundim. Cho'ntagimdan bitta ming so'mlik chiqargan edim, xiyol chehrasi yorishdi.

– Yana yo'tal, xumpar! Jonliroq yo'tal!

Tag'in to'rttagina „yo'talغان“ edim, isparavka qo'limga tegdi. Do'stim men bilan qaytadan quchoqlashib ko'rishdi.

– Bu dunyoda bormisan, o'rtoq! Sog'liqlaring yaxshimi, o'rtoq? Yuz dollarlik puldek kamnamosan, o'rtoq? Nevaralarining chopqillab yuribdimi? Qaysi kuni Xomid qoraning aqiqasida o'rtancha qudangni ko'rib qoldim. Ja zo'r odam-da qudang, ko'rsang mendan salom aytgin, o'rtoq!

Chiqib ketayotganimda qattiq tayinladi:

– Tez-tez keptur, isparavka kerak bo'lsa birpasda yest qilaman, o'rtoq!

...Hokimiyatdagi „qaynim“ yana ochiq chehra bilan qarshi oldi.

– Endi ish joyingizdan isparavka olasiz, pochcha. Bu odam chindan ham bizda ishlaydi, mehnat intizomini buzmaydi, kichik korxonada ochsa ishga zarari tegmaydi, degan ma'noda.

Ishxonadagi isparavka beradigan qiz tushga yaqin keldi.

– Blanka yo'q, amaki! – dedi niyatimni eshitib. – Kompyuter ham ishlamayapti. K tomu je ertaga Dilyaning tug'ilgan kuni. U menga „Shanel“ padarka qilgandi!

Rostini aytsam, hech baloga tushunmadim.

– Armiyaga borganmidingiz? – degan edim, qizning ipdek qoshlari chimirilib, sochiga tegay deb qoldi.

– Nima? – dedi chiyillab.

– Shinel padarka qilgan bo'lsa, armiyaga borganmisiz, deyman?

– Qanaqa „shinel?!“ Shanel! Fransuzkiy duxi! Tushundingizmi, amaki? Bir flakoni ellik dollar turadi!

Sinf dosh do'stinga „yo'talganim“ esimga tushib, o'rtacharoq „yo'talgan“ edim, kamlik qildi. Dilyaning „shineli“ga qattiq „yo'talish“ kerak ekan. Haytovur isparavka qo'lga tegdi. Faqat cho'ntakda shamol g'irillay boshladi. Yo'q, bundan keyin „yo'tal“ni diplomatgami, xo'jalik sumkasigami solib yurmasam bo'lmas ekan!

„Qaynim“ bu gal ham muloyim kutib oldi.

– Endi raygazdan isparavka kerak, pochcha.

– Raygazning nima keragi bor? – degan edim, tushuntirdi.

– Hamma gap raygazda-da, pochchajon! Teplitsani tappi bilan isitmaysiz-ku! Meni didom ham gaz bilan isituttila!

Raygaz boshlig'ining yuzi ichiga gaz to'ldirilgan pufakdek do'mboqqina ekan.

– Ha-a-ay, – dedi salmoqlab, – Akun teplitsa quropman, deng?

– Endi qurmoqchiman.

– Akun gaz so'ropman, deng?

– Teplitsani gaz bilan isitadi-da, ukajon! – dedim „qaynim“ning gapini eslab.

– Ibi! – dedi u yelkasini uchirib. – Man sizga gazni qaydan olay? Ichimdan chiqarib beraymi, oxe? Manga gaz yo'q! Gazni davleniyasi kun sayin pasayib ketopti! Bog'chaga bachalar sovuq qotgon, sizni teplisangizga pamador pishgon! Shunaymi?

Hafsala bilan „yo'talgan“ edim, gazning davleniyasi ko'tarildi, bog'chadagi bolalar sovqotmaydigan bo'ldi.

...Bu safar „qaynim“ jinday xomushroq qarshi oldi. Qo'lidagi hujjatlarni varaqlab, to'satdan so'rab qoldi.

– Iye, nevaralar ham bormi, pochcha?

– Bor! Xudoga shukur, ikkita!

– Ikkoviyam bog‘chaga boruttimi?

– Boradi. Ikkoviyam boradi.

– Bog‘chadan isparavka olasiz, pochchajon!

– Teplitsani bog‘chada qurayotganim yo‘q-ku! – dedim hayron bo‘lib.

– To‘g‘ri, pochchajon, – dedi „qaynim“, – teplitsani hovliga qurasiz. Ammo teplitsadagi patinjonni nevaralaringiz ushlasa, nevarangiz, Xudo ko‘rsatmasin, oqar suvda „xo‘p etib“, sariqmi, dezinteriyami yuqtirgan bo‘lsa, sizning patinjonni yegan xaridor kasal bo‘lib qolsa...

...Bog‘cha opa bo‘g‘irsoqdekkinajuvon ekan. Meni ko‘rib suyunib ketdi. Nevaralarimni rosa maqtadi! Jahongir juda shustriy emish. Uxla desa, karavot tagiga kirib ketarmish. Qaysi kuni hamma bolalar uxlab yotganda sharni puflab, „barang“ etib yorib yuborgan ekan, yonidagi karavotda yotadigan qizaloq hushidan ketib qolganmish. Zato Nigorochnka „paslushniy“ emish.

– Batareya o‘lgur ishlamayapti, – dedi batareyani changalab. – Mana, o‘zingiz ushlab ko‘ring! Gaz-ku yetarli, trubalar chirib ketgan! Yangilash kerak! Shu bugun Jahonchikdan aytirib yubormoqchi edim. Raditellardan pul yig‘yapmiz. O‘n ming so‘mdan. Jon boshiga, tois bola boshiga. Undan keyin sakkizinchi martga „utrennik“ qilmoqchimiz. Siz ham albatta keling!

Nachora, „yo‘taldim“. Qattiqqina. Kuchanibgina...

..., „Qaynim“ avvalgidan ham xomushroq kutib oldi.

– Tabiatni muhofaza qilish tashkilotidan isparavka opkeling! – dedi sovuqqina qilib.

Tabiatni muhofaza qilish tashkilotining kattakon xonasida, kattakon odam kattakon stol ortida sigaret burqsitib, kuli ni kattakon kuldonga chertib o‘tirgan ekan.

– Galing, yoshulli! – dedi ovozi guldurab. – Nechiksiz?

Hammasini bir boshdan tushuntirdim. Kattakon odam sigaretini battar burqsitib, norozi bosh chayqadi:

– Teplitsani naytasiz yoshulli, ko'changizda yop borma?

– Nima u „yop“?

– „Yop“da, ariq! Teplitsani go'ngi ariqqa tushami axir?

– Ariq yo`q, – dedim tushuntirib. – Kanalizatsiya bor.

– Tovuq ferma ochsangiz-a, – dedi u to'satdan. – Yumurta barak yer edik.

– Tovuq ham yaxshi-yu, – dedim murosaga chaqiruvchi ohangda, – ammo hamma yoqni iflos qilgani chatoq.

– Qo'ysangiz-a, yoshulli! – dedi u kattakon kafti bilan tutun haydab. – Teplitsa iflos qilmaymi? Go'ng sasimaymi? Gaz havoni buzmaymi, yoshulli?!

Qarasam, gap chalkashadigan. „Yo'taldim“. Qattiq-qattiq „yo'taldim“. Teplitsa hech qayerni iflos qilmaydigan, go'ng sasimaydigan, gazdan atir isi keladigan bo'ldi. Sotilgan mashina pulining barakasi uchib, tagi ko'rinib qoldi.

Hokimiyatdagi „qaynim“ bu safar salom-alik ham qilmadi.

– Nalogovoy inspeksiyaga kiring! – dedi to'ng'illab.

Nalogovoy inspeksiya degani arining iniga o'xsharkan. Biri kiradi, biri chiqadi. Biri baqiradi, biri do`q uradi... Menga kechga yaqin navbat keldi.

– Teplitsani nima qilmoqchisiz? – dedi mallasoch yigit qog'oz titkilab.

– Shu... Ko'katlar, rezavor...

– Qanaqa „revizor“?

– Revizormas, rezavor. Ko'k piyoz, kashnich, ukrop...

– Xren-chi?

Avvaliga hech baloni tushunmadim-u, keyin borib yetdi. Demak, bu o'rtoq qishga tuzlov qilishni yaxshi ko'radi. Tuzlov esa xrensiz bo'lmaydi.

– Ekaman, albatta ekaman! – dedim ishontirib. – Birinchi xren sizniki bo'ladi. Svejiysidan opkeb beraman!

Negadir gapim umuman ta'sir qilmadi.

– Gadavoy daromadingiz qancha? – dedi qog‘ozdan ko‘z uzmay.

– Qanaqa daromad?

– Teplitsaning daromadi!

– Hali teplitsa qurganim yo‘q.

– Qurasizmi axir?!

Qarasam, „yo‘talishdan“ bo‘lak ilojim yo‘q...

..., „Qaynim“ menga qayrilib ham qaramadi.

– Zemlemerga uchrashing! – dedi yuzini o‘girib. – Ikkinchi qavat.

So‘rab-so‘rab, zemlemerning xonasini topdim. Ingichka mo‘ylovi o‘ziga xo‘p yarashgan odam ekan.

– Kiligiz, – dedi etakdagi kursiga imo qilib. – Isanmisiz?

Hujjatlarni obdan ko‘zdan kechirib, so‘radi:

– Zemelniy uchastok pozvolyat itami?

– Hovlim katta, – dedim tushuntirib, – olti sotix.

– Postroyka qilg‘an chiqarsiz olay?

– Bor. Ikki uy, bir ayvon.

– Nizakonniy pastroyka yuqmi?

– Yo‘q, hammasi zakonniy!

U qog‘ozlarni shoshilmay, uzoq varaqladi.

– Teplitsani nishatasiz? Proyekt razrabotka itarg‘a tigish, pojarniy oxranadan spravka olarg‘a tigish. Sigiz-tug‘iz kushnidan ofitsialniy razresheniye olarg‘a tigish! Ay, sploshnoy valakita, svolosh! Luchshe vsego dopolnitelniy postroyka iting-da i vsyo! Olti sotix zemelniy uchastok pastroyka itarg‘a birilg‘an, teplitsa qurarg‘a tugul!

– Boshqalar teplitsa quryapti-ku, – dedim yalingudek bo‘lib. – Hozircha uy-joyim yetarli. Amallab turibmiz. Qolaversa, yangi uy qurishga pul qani?

– Interesno! – U sariq mo‘ylovini qiyshaytiribroq iljaydi. – Teplitsa stroit itarg‘a oqcha bor. Pastroyka qilarg‘a yuq, shulaymi?

– Endi, shu... Mashinani sotuvdim...

Zemlemerning yuzi yorishdi.

– Neujeli? „Neksiya“ ili „Mercedes?“

– „Jiguli“ edi, ancha uringan...

– Sumg'a sotdig'izmi ili dollarg'a?

...Bo'lmadi! Mashinamning so'nggi pulini „yo'taldim!“

...Bu safar „qaynim“, ayniqsa, xunob bo'lib o'tirgan ekan.

Qo'limdan qog'ozlarni yulqib olib, uloqtirib yubordi.

– Qanaqa odamsuz! – dedi yig'lagudek bo'lib. – Uch oydan beri qatnaysuz, nega yo'talmaysuz?! Nega boshqalarga yo'talasiz-u, menga yo'talmaysuz, pochchajon! Sizda insof bormi, pochchajon?!

Rostimni aytsam, „qaynim“ning oldida yer yorilmadi-yu, yerga kirib ketmadim! Buni qarang, men ahmoq, men kallavaram hammaga „yo'talibman-u“, shuncha xizmat qilgan „qaynim“ga „yo'talish“ xayolingma kelmas!

Ertalab yo'lga chiqayotib, teplitsa qurishga maslahat bergan qo'shnimdan o'n ming so'm qarz olgandim. Har ehtimolga qarshi. Shuni uzatgan edim, „qaynim“ battar tutaqib ketdi.

– Yo'talingiz shumi, pochcha! O'lar yerdamisiz, pochcha! Hozir mestniy yo'tal o'tmaydigan bo'lgan, „ko'ki“dan yo'taling, bildingizmi, „ko'ki“dan.

...Ko'chaga chiqsam, yomg'ir quyib yotibdi. Aksiga olib soyabon ham olmagan ekanman. Uyga kirib keldim-u, o'zidan o'zi yo'tal tuta boshladi. Yo'q, idoralardagi „yo'tal“mas, rostakam yo'tal! Nafas olsam, o'pkam uch yil avval qazo qilgan rahmatli xolaning amirkon maxsisidek g'ijillaydi... Yarim kechaga borib, isitma ko'tarilib ketdi. Xotinim „tezyordam“ga telefon qilib, yarim soatcha gaplashdi. Ikki gapning birida „ahvoli og'ir“, deydi. Oxiri, telefonni ko'tarib boshimga keldi.

– Mana, o'zingiz tushuntiring! – dedi go'shakni qo'limga tutqazib.

Bir amallab go'shakni qulog'imga bosdim.

– Kamida o'n litr! – dedi allaqanday ayol shang'illab.

– Nima o'n litr? – dedim hansirab.

– Boyadan beri qulog‘ingizga tanbur chertyapmanmi! Benzin! O‘n litr benzin!

– Bu benzakolonka emas, – dedim nafasim battar qisib.

– Tushunib turibman! – dedi ayol hamon shang‘illab. – Energonositellar qimmat. Limit tamom bo‘lgan. Mashinada benzin yo‘q! Yarim kechasi ko‘chada qolib ketaylikmi?

Mashina sotganimda garajda qolgan yarim kanistr benzin esimga tushdi. So‘nggi kuchimni to‘plab inqilladim:

– Kelavering, baraka topgur! Benzin bor.

Haytovur biron soatlar deganda „tezyordam“ yetib keldi. Uyga do‘xtirdan oldin sho‘pir kirdi. Bu yoqdan meni suyab chiqishdi, u yoqdan o‘g‘lim garajdan olib chiqqan kanistrni ko‘tarib sho‘pir zing‘illadi.

– To‘qsan uchmi, oka? – dedi-yu, javobimni ham kutmay, mashinasiga benzin quydi. Kanistrni mashinasining yukxonasiga tashlab qo‘ya qoldi. – Yanagi safar „vizov“ qilgani-gizda tashlab ketarman, oka. Shoshib turibmiz. Yana uch joydan benzin, tois kasal olishimiz kerak!

Insofli odamlar ekan. G‘ir etib „go‘rbannisa“ga olib borishdi. „Go‘rbannisa“ning navbatchi do‘xtiri yosh bo‘lsa ham ko‘zi pishib ketgan ekan. Bir qarashda kasalimni aniqladi-qo‘ydi.

– Tashvish qimang, kennoyi! – dedi xotinimga. – Okam ko‘kyo‘tal bo‘ptila. Ta-a-ak, palatada joy yo‘q, ammo oka-mizni qabul qilamiz! Karidorga kushetka qo‘yib beramiz. Yaxshi odamlarga o‘xshaysizlar... Ta-a-ak, yozib oling, kennoyi! Bo‘masa esizdan chiqib ketadi. – Shunday deb tortmadan qog‘oz-qalam olib, xotinimga tutqazdi. – Osmo ukolga sistema. Oltita, nu dapustim o‘nta! Shpris – o‘ttizta. Hozircha yetadi. Yetmasa, yana etamiz. Nikotinka, baralgin, ateev – bular ampulada. Ta-a-ak, tabletkalar. Analgin, yo‘q, yaxshisi anaprilin, effekti kuchli. Sulfademitoksin. Raunatin. Okamda davleniye bor ekan. Demidrol yoki tazepam ham bo‘laveradi...

Do'xtirning og'zidan muttasil otilib chiqayotgan so'zlarni g'ira-shira eshityapman. Boshim g'uvullab, nafasim siqib boryapti.

– Yozdizmi, kennoyi? – dedi do'xtir bir zum to'xtab. – Ta-a-ak, karidor bizdan. Kushetka bizdan. Matras bizdan. Ta-a-ak yozing kennoyi. Yostiq avra. Choyslab. Pododeyalnik. Sochiq. Iloji bo'lsa ikkita. Bint, yod, paxta. Sterilniy bo'lsin... Choynak, piyola, kosa, vilka, qoshiq, ko'k choy – ikki pachka...

U yog'i nima bo'lganini bilmayman. Bir mahal ko'zimni ochsam, tepamda xotinim yig'lab o'tiribdi. Do'xtir bilagimni ushlab, tomir sanayapti. O'pkam og'zimga tiqilgudek yo'tal tutdi.

– Tashvish qimang, kennoyi, tashvish qimang, – dedi do'xtir xotinimni yupatib. – Okamni bir haftada otdek qivoramiz! – Keyin menga yuzlandi. – Yo'taling, oka, qattiqroq yo'taling! Iloji bo'lsa, „ko'ki“dan yo'taling! Qancha ko'p yo'talsangiz, shuncha tez tuzalasiz!

QIZIL QARG'A

(Yigirmanchi asr ertagi)

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim-qadim zamonda, Quramatog' tomonida bir Sahoba bo'lgan ekan. Kunlardan bir kun Sahoba tog'dan tushib, hassasini do'qillatib ketaveribdi-ketaveribdi, chanqab holdan toyibdi. Bir tup sadaqayrag'och tagiga yetganda hushidan ketib yiqilibdi. Bir mahal qulog'iga „qarr-qarr“ degan ovoz kiribdi. Hushiga kelib ko'zini ochsa, sadaqayrag'och shoxiga bitta olaqarg'a qo'nib, nuqul qag'ilayotganmish.

– Xudo xayringni bergur, aqalli Yaratgan egamga omonatimni topshirayotganda o'z holimga qo'ysang-chi, – deb iltijo qilibdi Sahoba. Shunda olaqarg'a tilga kiribdi.

– Hassa bilan qayrag'och tagini chuqulasang, suv chiqadi, – debdi.

Sahoba hassasini uch marta yerga urgan ekan, buloq ochilib, bir tegirmon suv chiqibdi.

– Iloyo dunyo turguncha turgin! – deb duo qilibdi Sahoba olaqarg‘ani.

Duo ijobatga o‘tibdi. Olaqarg‘a dunyo turguncha yashaydigan bo‘pti. Sadaqayrag‘och atrofida qishloq bunyod bo‘lib, „Olaqarg‘a“ deb nom olibdi. Ming yil o‘tibdi, ikki ming yil o‘tibdi. Olaqarg‘a o‘lmabdi-yu, qarib-churib kuchdan qolibdi, ko‘zi xiralashibdi. Ammo qulog‘i binoyidek eshitarkan. Ertadan kechgacha sadaqayrag‘och shoxida mudrab o‘tirgan-cha, ko‘p voqealarga guvoh bo‘pti.

Kunlardan birida qishloqda olatasir otishma boshlanib ketibdi. Yelkasiga miltiq osgan odamlar „Inqilob!“, „Hurriyat!“ deb hayqirishibdi. Hamma xursand, hamma baxtiyor bo‘pti. Oradan hech vaqt o‘tmay, „Yo‘qolsin zolim boylar!“ degan gap chiqibdi. Chindan ham yaqin-atrofdan bittayam boy qolmabdi. Qochgani qochib qutulibdi. Qolgani olis yurtlarga badarg‘a qilinibdi. Bitta ot, bitta ho‘kizi borlar ham „yot unsur“ deb sovuq joylarga o‘rmon kesgani jo‘natilibdi. Hamma teng bo‘pti: hamma bir xil kiyinarmish, hamma bir vaqtda yotib, bir vaqtda turarmish, bir vaqtda ovqat yermish. Bir xil o‘ylarmish. Xo‘p g‘aroyibotlar bo‘pti. Moysiz, piliksiz chiroqlar yonibdi, ko‘priklar qurilibdi, yo‘llar ochilibdi. Yoppasiga savodsiz xalq qatorasiga savodxon bo‘libdi. Shunaqangi savodi chiqibdiki, shoir Maddohiy ertadan kechgacha o‘qisa ado bo‘lmaydigan qasida yozibdi. „*Kim edik o‘tmishda biz, aqli yo‘q va notavon, bobomiz Maymun edi, momomiz – Hamdunaxon! Bizni odam aylaganlar omon bo‘lsin, zamon bo‘lsa, zamonamdek zamon bo‘lsin!*“

Bir kuni sadaqayrag‘och soyasiga bir emas, ikkita mashina, uchta arava kelib to‘xtabdi. Olaqarg‘aning ko‘zi xiralashib qolgani uchun qaysi mashina „EMKA“, qaysi arava izvoshligini ajrata olmabdi. Ammo kekxa aqlini ishlatib bilibdiki, bular jo‘n odamlar emas, naq Donolar kengashi! Anavi –

hammadan qattiq gapirayotgani – kengash raisi – Zukko. Odat shunaqa ekan: hamma narsani Donolar kengashi hal qilarkan. (Agar Donolar kengashi qog'oz yozib bermasa tug'ilgan bola – tug'ilmagan, o'lgan odam – o'lmagan bo'larkan.)

– Hamma savodxon bo'lganidan keyin qishloqning nomini yozib qo'yish kerak-da, – debdi Zukko. – „Olaqarg'a“ degani-ku, yaxshi nom. Lekin „Q“ bilan „O“ni hammayam tushunavermaydi. Kelinglar, o'ylashib ko'raylik: nima qilsak „Olaqarg'a“ hammaga tushunarli bo'lishi mumkin?

Bir soat o'ylashibdi, ikki soat o'ylashibdi, hech kimdan sado chiqmasmish. (Odat shunaqa ekan: odamlar o'ylagan gapini aytmas ekan. Aytsa, tilini kesib olisharkan. Bir xillarga shafqat ham qilisharkan: tilini kesib o'tirmay, kallasini olib qo'ya qolisharkan.)

– Tushunarli, – debdi kengash raisi Zukko majlisga yakun yasab. – Bilasizlar, siz bilan biz kichkina odamlarmiz. Bu masalani Kattalar hal qiladi. Biz uchun olisdagi Kattalar o'ylasin...

Ikki haftami, uch haftami o'tgach, sadaqayrag'och soyasida tumonat odam to'planibdi, kuylar chalinibdi, maktab bolalari bo'yniga bo'yinbog' taqib, saf tortibdi. Zukko yo'lning chap tomoniga o'z qo'li bilan qoziq qoqib, „Alya karga“ degan yozuvni ilib qo'yibdi.

– Mana endi hammasi tushunarli bo'ldi! – debdi tantana bilan. Saf tortgan maktab bolalari baravariga: „Baxtli bolaligimiz uchun xalqlar otasiga rahmat“, deb baqirishibdi. Shoir Maddohiy yangi she'rini o'qib beribdi: „*Agar sen bo'lmasang, bahor kelmasdi. Agar sen bo'lmasang, shamol yelmasdi... Sen bo'lmasang men baxtiyor kulmasdim...* – Olomon o'rtasida turgan otasini ko'rib qolibdi-yu, u yog'ini ming'illab o'qibdi: „*Sen bo'lmasang, umuman... tug'ilmasdim*“. Oxirini tantana bilan yakunlabdi: „*Baxtimizga ulug'dohiy omon bo'lsin, zamon bo'lsa, zamonamdek zamon bo'lsin!*“

Shunday qilib, yoʻlning bir tomoni „Olaqargʻa“ boʻpti, bir tomoni – „Alya karga“. Oradan oy oʻtibdi, yil oʻtibdi... Qishloq yashnab ketibdi. Bir tomon paxtazor, bir tomon joʻxorizor... Oʻziyam shunaqangi zoʻr joʻxori unar ekanki, poyasidan toʻsin tashlab imorat qursangiz, yuz yil qilt etmay turarkan.

Falokat qosh bilan qovoqning oʻrtasida turadi, deganlari rost ekan. Ayni jiyda gullagan kezlari sel kebd-yu, „Olaqargʻa“ degan yozuvni tag-tugi bilan qoʻporib ketibdi. Uch kundan keyin sadaqayragʻoch soyasiga bir emas, toʻrtta mashina kelib toʻxtabdi. (Koʻzi battar xiralashib qolgan Olaqargʻa payqamabdi: qaysi biri „Chayka“, qaysi biri „Volga“. Ammo haliyam qulogʻi binoyidek eshitarkan. Tagʻin Donolar kengashi toʻplanganini tushunibdi.)

– Koʻchaning chap tomoni-ku, aniq, – debdi Zukko. – „Alya karga“ joyida turibdi. Xoʻsh, oʻng tomonini nima dey-miz? Hamma oʻz taklifini aytibdi. Birov undoq debdi, birov bundoq. (Odat shunaqa ekan: hamma gapirarkan-u, hech kim hech nimani oʻylamas ekan.)

– Yaxshi! Qishloqning nomi topildi, – debdi Zukko. – „Alya karga“ degani – „Oliya qargʻa“ degani ekan. Yigirmanchi yillarda Oliyaxon degan xotin oʻtmish sarqitlariga qarshi qoʻlida qurol bilan jang qilgan ekan. Ichki dushmanlar alamiga chidolmay unga „qargʻa“ deb laqab qoʻygan ekan. Birinchi boʻlib kolxozga kiribdi, azamat! Gektaridan uch yuz sentnerdan joʻxori hosili olibdi. Bugun biz uning nomini abadiylashtiramiz!

Bu safar Maddohiy joʻxoriga bagʻishlangan sheʻrini oʻqibdi. „*Goʻsht kabobni yemangizlar, qaritadi, makka-kabob dard-ingizni aritadi. Dalalarning malikasi omon boʻlsin, zamon boʻlsa, zamonamdek zamon boʻlsin!*“

Shunday qilib, koʻchaning bir tomoni „Oliya qargʻa“, bir tomoni „Alya karga“ boʻpti. Oy oʻtibdi, yil oʻtibdi. Suv omborlari qurilibdi, kanallar qazilibdi. Hamma yoqqa yoppasiga paxta ekiladigan boʻpti. Savodsiz Sahoba hassasini choʻqilab,

chiqargan buloq allaqachon qurib qolganini hech kim o'ylab ham o'tirmabdi. Paxtaning oti „oq oltin“, paxtakorning nomi „oltin qo'llar“ bo'libdi. Aytishlariga qaraganda, atlas ko'ylak kiygan qizlar yalla aytib, oltin qo'l bilan paxta terarkan.

Qizlar paxta teraveribdi-teraveribdi, oxiri „oq oltin“dan shunaqangi xirmon uyushibdiki, uning oldida ikki ming yilmi, uch ming yil avval Sahoba tushib kelgan Quramatog' ham-mompishdek gap emish. Maktab bolalarini aytmaysizmi? Shunaqangi chaqqon ekanki, otini yozishdan ko'ra „oq oltin“ terishni yaxshi bilarkan. „Oq oltin“ ichida yuraverib-yuraverib, o'zlari ham oltinga aylanib ketibdi: rangi sap-sariq emish. „Oq oltin“ni hasharotdan asraydigan tilsim dorilar topilibdi, dorini osmondan sepadigan „po'lat qushlar“, „po'lat qush“ni uchiradigan „dala lochinlari“ paydo bo'пти.

Falokat qosh bilan qovoq o'rtasida turadi, deganlari rost ekan. Bir kuni chanqovdan qurib qolgan sadaqayrag'och shoxida mudrab o'tirgan Olaqarg'a tush ko'ribdi. Gullagan bog' emish, ko'm-ko'k yaylov emish. Yaylovda suruv-suruv qo'ylar o'tlab yurganmish. Olaqarg'a qo'y junidan polaponlarga in yasayotganmish. „Esingni yedingmi? – deb o'ylabdi Olaqarg'a uyg'onib. – Polaponlarga balo bormi? Qarigan chog'ingda tuxum bosishni senga kim qo'yibdi! Ana, qanchadan qancha qarg'anisalar tuxumini oldirib tashlayapti! Mabo-do tug'sa ham inkubatorga topshiryapti“.

Shu gap xayoliga kelishi bilan osmonda „tarr“ etgan tovush eshutilibdi. Issiqdan mudrab qolgan „dala lochini“ paxtazor qayerda tugagani-yu, qishloq qayerdan boshlanganini bilolmay naq sadaqayrag'och ustidan „tilsim“ dori sepib o'tibdi. „Po'lat qush“ „tarr“ etibdi. Olaqarg'a so'nggi marta „qarr“ debdi-yu, popillab yerga qulabdi. (O'ziyam bu dunyoda yashayverib charchab ketgan ekan sho'rlik.) Ertasiga desangiz yana bir falokat ro'y beribdi: kanal toshibdi. O'ziyam shunaqangi toshqin bo'ptiki, „Alya karga“ degan yozuvni qoziq-pozig'i bilan qo'porib ketibdi.

Qurib qolgan sadaqayrag'och tagida to'rtta mashina to'xtabdi. Olaqarg'a o'lib ketgani uchun qanaqa mashina kelgani hech kim surishtirib o'tirmabdi. Lekin Donolar kengashi majlisni boshlab yuboraveribdi. Kengash rosa ikki hafta davom etibdi. (Odat shunaqa ekan: hamma gapirarkan-u, hech kim eshitmas ekan.)

– Kattalar bilan kelishmasak bo'lmaydi, – debdi Zukko majlis yakunida. – Har qalay siz bilan biz – kichkina odamlarmiz.

Bir oydan keyin qurib-qaqshab ketgan sadaqayrag'och tagida tumonat odam to'planibdi.

– O'rtoqlar! – debdi Zukko qog'ozga qarab (odat shunaqa ekan. Odamlar qog'ozga qaramasa, gapidan adashib ketarkan. „O'rtoqlar“ degan so'zdan tortib, „E'tiboringiz uchun rahmat“, deganigacha qog'ozdan o'qib berilarkan.)

– O'rtoqlar – debdi Zukko qog'ozdan ko'z uzmay. – Kattalar aytishdiki, „Oliya qarg'a“ degani „Alaya karga“ degani ekan. E'tiboringiz uchun rahmat. Qani, bir qarsak bo'lsin!

Qarsak chalinibdi. Dalada qatqaloq yumshatayotgan bolalar yugurib kelib, „Alaya karga“ poyiga guldasta qo'yibdi. Shoir Maddohiy yangi she'rini o'qib beribdi: „*Oq oltin ni oltin qo'llar yaratadi, bizning oltin olamga nur taratadi. Oltin qo'lli paxtakorlar omon bo'lsin, zamon bo'lsa, zamonamdek zamon bo'lsin!*“

Shunday qilib, yo'lning bir tomoni „Oliya qarg'a“ bo'пти, bir tomoni „Alaya karga“.

Oy o'tibdi, yil o'tibdi. Bu safar ofat ro'y bermabdi-yu, avariya bo'пти. To'yib samogon ichib olgan haydovchi (araq taqiqlangan ekan) fildek „Kamaz“ mashinasini uchirib kelib „Oliya qarg'a“ni chunonam uribdiki, mashina g'ildiragi „barang“ etib yorilib ketmaganiga o'ziyam hayron qolibdi. Endi Donolar kengashi, ayniqsa, qizg'in o'tibdi. (Odat shunaqa ekan. „Qayta qurish, „oshkoralik“ zamoni bo'lgani sababli xohlagan odam xohlagancha yer tepinishi, hushtak chalishi,

boringki notiqni yoqasidan olib, minbardan tushirib yuborishi mumkin ekan. Kim eng qattiq baqirsa, o'sha eng katta qahramon sanalarkan.)

Munkillab qolgan Zukko sho'rlik „o'rtoqlar“ deb gap boshlashi bilan hushtakbozlik bo'lib ketibdi.

– Ehtirosga berilishning hojati yo'q, o'rtoqlar, – debdi Zukko vazminlik bilan. – To'g'ri, hozir „pluralizm“ zamoni. Har kim o'z fikrini aytishi mumkin. Shuncha yil ishni kattalarga yuklab keldik. Endi o'zimiz ham o'yaylik. Men o'yladim, ko'p o'yladim. O'ylab-o'ylab topdim: „Alaya karga“ degani – „Qizil qarg'a“ degani ekan. Shunday deb yozib qo'yamiz. Miting-pitingni keragi yo'q! Demak, masala hal: „Qizil qarg'a!“ Nima? Ovozga qo'yamiz, deysizmi? Marhamat! Demak, bir ovozdan!

Zukkodan battar munkillab qolgan Shoir Maddohiy kallowlanib o'rtaga chiqibdi. Cho'ntagidan to'rt buklangan qog'oz chiqarib, hijjalab o'qibdi. „*Qizil qarg'a, xo'p ajoyib isming bor, nomgingangga monand go'zal jisming bor. Qarg'agingnam qanotlaring omon bo'lsin, zamon bo'lsa, zamonamdek zamon bo'lsin*“. Bu gal hech kim qarsak chalmabdi. Ammo yo'lning bir tomoni „Qizil qarg'a“, bir tomoni „Alaya karga“ bo'lib qolaveribdi. Shundoq qilib, Olaqarg'a Qizil qarg'aga aylanibdi. Hamma murodi maqsudiga yetibdi. Ertakni eshitganlar ham maqsudiga yetsin!

1984-y.

OSH

Professor Obid Rasulevich yangi mahallaga ko'chib kelganiga bir oydan oshdi. Bir kuni ertalab tong qorong'isida darvoza taqillab qoldi. Professor pijamasini kiyib chiqsa, yon qo'shnisi Xoliq tajang turibdi.

– Iya, domla, odam degan ham peshingacha uxlaydimi! – dedi u shang'illab.

– Qani, otlaning darrov!

Obid Rasulevichning kechasi ishlaydigan odati bor edi. Barvaqt turish malol kelardi.

– Qayoqqa? – dedi ikkilanibroq.

– Qayoqqa bo'lardi, oshga-da! – Xoliq tajang shuniyam bilmaysizmi, degandek qo'lini paxsa qilib tushuntirdi. – Shokir vag'-vag'ning qudasi bor-ku, supirmarkitda ishlaydigan! Ana o'sha jiyaning o'g'lini sunnat qildiriyapti. Choyxonaning oldida avtobus kutib turibdi. Qani, bo'ling, chaqqon-chaqqon!

Professor Shokir vag'-vag'ning o'zi kim, qudasi kim-u, qudasining jiyani kim, so'ragisi keldi-yu, qo'shnisining ra'yi-ni qaytarishga iymandi. Nima qilsayam ko'zdek qo'shni. Buning ustiga tajang.

Ikkovlari uzun-qisqa bo'lib yo'lga tushdilar. Xoliq tajang yo'l-yo'lakay yana olti xonadonning darvozasini taqillatib, odamlarni uyg'otdi. Chindan ham choyxona oldida avtobus kutib turgan ekan. Qo'yliqqa yetib borishguncha g'ira-shira tong yorishdi. Tumonat odam. It egasini tanimaydi. Obid Rasulevich eng yaqin qarindoshlari, ko'z qiymas hamkasblarining to'yiga bormasa, nahorgi oshga ko'pam qiziqmas edi. Butun boshli olomoni ko'rib hayron qoldi. Karnay qartillagan, surnay nola chekkan, qo'sh nog'ora takatum qilib, doiralar gijbanglab yotibdi. To'yxonaning bir tomoni to'qqiz qavatli bino, ikkinchi yonboshi qator ketgan uchastkalar ekan. Obid Rasulevich bir osham yesa yedi, yemasa – yo'q. Ammo Xoliq tajang nahorgi oshning hadisini xo'p olgan ekan. Yeb bo'lib, piyolaga mo'lgina qand tashlab choy ichishni, bir karjgina tarvuz, yarim boshgina uzum tanovul qilishni ham unutmadi.

– Ammo oshni ilik qilib yuboribdi, azamat! – dedi osh-pazni maqtab.

Obid Rasulevich hammadan ham to'yxona atrofidagi xonadonlarda turadiganlarga achindi. „Har kuni ahvol shu

bo'lsa, bechoralar qachon dam oladi?" degan ma'noda gap boshlagan edi. Xoliq tajang qayirib tashladi:

– Be-e-e! Nima deyapsiz, domla! Bular tong otmasdan nog'ora tovushini eshitmasa xumori tutadigan bo'pqolgan! Siz hoynahoy xizmatga borsangiz kerak? Bo'пти, osh yegan qo'lingizni bering. Men choyxonada bo'laman. Yo peshinga dimlama-pimlama arganizavat qipqo'yaymi?

– Yo'q, yo'q, rahmat. – Obid Rasulevich shosha-pisha bosh chayqadi. – O'zingiz bahuzur...

Xoliq tajang allaqaysi bozorda qorovul bo'lib ishlar, uch kunda bir ishga borar, qolgan kunlari maishat edi.

– Bo'пти, bo'lmasa! – U professorning qo'lini silkitib qisdi. – Chiqib turing, choyxona-poyxonaga bundoq. Tobut-kashmiz axir, domla!

– Albatta, albatta! – Obid Rasulevich xijolat chekib, bosh silkigancha, yo'liga ravona bo'ldi.

Saharlab turishga o'rganmagani uchun kun bo'yi boshi g'uvullab yurdi. Aksiga olib kechqurun ilmiy kengash bor edi. Ko'riladigan masalalar cho'zilib, majlis yarim kechagacha davom etdi. Uyga qaytdi-yu, bir piyola choy ichib yotib qoldi. Qancha uxlaganini bilmaydi. Bir mahal darvoza kechagidan ham qattiqroq taqillay boshladi. U vahima ichida soatiga qarasa, to'rt yarim bo'пти. Er-xotin darvozaga yugurishdi. Eshik oldida yana Xoliq tajang turibdi.

– Yilingiz uyqu, muchalingiz ko'rpachami, domla, nima balo! – dedi u askiya qilib. – E, odamlarga qo'shiling-da, bundoq, yotaverasizmi galanskiy pechkaning oldida mudragan mushukka o'xshab.

– Yana oshmi? – Professor qo'shnisiga mo'ltirab qaradi.

– Ha-da! Haligi yunusobodlik Husanboy polvonning o'gay o'g'li Nortoy bor-ku...

– Qaysi Nortoy? – dedi professor uning gapini bo'lib.

– Iya, nimaga tanimaysiz? Qoratoshdagi hammomning

qorovuli bor-ku, xotini uch marta ketma-ket Hasan-Husan tug'gan... Shariat bo'yicha er-xotin qaytadan nikoh o'qitishgan.

Professor hech baloni eslamasa ham ha-ha deb qo'ya qoldi.

– Ana, barakalla! – Xoliq tajang quvonib ketdi. – Shu Nortoy deng, xo'p ishning ko'zini biladigan odam-da!.. Uchta to'yni qo'shib o'tkazyapti deng. Ham ota-onasining kumush to'yini qilyapti, ham beva qaynsinglisini erga beryapti, ham kenja o'g'lini sunnat qilyapti. Qani bo'ling, chaqqon-chaqqon. Iya, haliyam mudrab turibsizmi?

Professor osh yemadi, osh professorni yedi. Karnay tagiga o'tirib qolgan ekan, mikrofonni og'ziga tiqib baqirayotgan hofizning chiyildoq ovozi u qulog'idan kirib, bu qulog'idan teshib chiqib ketdi-yov! Tashqariga chiqishganida kechadan beri o'ylab yurgan gapini aytdi:

– Shu... Nahorgi osh jonivorni so'fi azon aytmasdan qilish shartmikin? Soat sakkizdami, to'qqizdami qilsa ham bo'ladi-ku! Odamlar xotirjam tanovul qilib, ishiga boradi.

– Nahorgi osh xuddi o'sha so'pining azoniga qarab tortiladi-da, akam aylanay! – dedi Xoliq tajang hozirjavoblik bilan. – Nima, mo'ysafidlar „palonchi prapisir bo'kib uxlasinlar“, deb kutib o'tirishi kerakmi? Namozdan chiqib to'g'ri oshga kelaveradi-da!

Obid Rasulevich „Mo'ysafidlar osh yeb borib uyida kun bo'yi uyquni ursa birov g'ing demaydi, ishli odamlarga qiyin“, demoqchi bo'ldi-yu, indamay qo'ya qoldi.

Shu kuni kechqurun himoya bor edi. Professor opponent bo'lgani uchun kun bo'yi muk tushib dissertasiyani qaytadan o'qib chiqdi. Uyiga kelib, kitob varaqlagunicha yana allama-hal bo'ldi. Soat ikkilarga yaqin ko'zi ilindi. U qancha uxlaganini bilmaydi. Bir mahal darvoza gursullay boshladi. Bu safar Obid Rasulevich shoshilmasdan borib ochdi.

– Yana nima gap, Xoliqboy? – dedi sovuq ohangda.

– Iya, qanaqa uyquchi odamsiz domla, onangiz yostiq bilan qo'shib tug'ganmilar? Bo'ling tezroq, Qo'chqor qassob xotiniga yigirma qilyapti. Shundoq oydek xotin suyak tiqilib o'lib qolsa deng! Falokat qosh bilan qovoqning o'rtasida turadi, deb shuni aytadi-da.

– Bilasizmi, men Qo'chqor qassobni tanimayman, – dedi professor qovog'ini solib.

– Siz tanimasangiz, biz taniymiz. Yigirma yil ulfatchilik qilganmiz. Qoraqamishga ko'chib ketgan bo'lsayam, ataylab aytib ketdi. Siz ham mundoq mahalla-ko'yga qo'shiling-da, qani bo'ling, qassobning oshi qazili bo'ladi.

Shu kuni professor o'z xodimlarining oldida sharmanda bo'ldi. Soat ikkiga majlis chaqirgan edi. Tushlikda ozgina tamaddi qildi-yu, stolga boshini qo'yganicha, uyquga ketgani o'zi ham bilmay qoldi. Xodimlarning asta-sekin „adresli“ yo'talishidan uyg'onib ketdi. Qarasa, rosa bir soatcha uxlabdi.

Juma kungi osh Qorasuvda ekan.

– Shervon Odil degan poshshoni eshitganmisiz? – dedi Xoliq tajang tong qorong'isida turtinib-surtinib borayotgan professorga. – O'sha poshsho aytgan ekan: dunyoda ikki kishini xapa qip bo'maydi. Biri – tabib, biri – oshpaz. To'g'ri-da, tabibni xapa qilsangiz, bir chimdim zahar bersa – tamom! Oshpazni xapa qilsangiz, to'y oshiga bir kaft ortiqcha tuz tashlab yuborsa, to'y egasi sharmanda-da! Ammo-lokin Egamberdi oshpazning dong'i Dog'istongacha ketgan! Xudo xohlasa, siz ham mundoq hovli to'yi qilarsiz, el-yurtga osh berarsiz. O'shanda Egamberdi oshpazni xizmatga chaqiramiz. Bugun shu odam o'rtancha o'g'lining oltinchimi-yettinchi bolasiga aqiqa qilyapti. Amri-ma'ruf eshitamiz!..

Shunday bo'ldi. Tag'in tumonat odam to'plandi. Imom-xatib so'zamolgina yigitcha ekan. Ota-onaning farzand oldidagi vazifasi, farzandning ota-ona oldidagi burchi haqida ko'p ibratli mulohazalar aytdi. Faqat bir gapi professorni hayron

qoldirdi. Domla Yangi yil yaqinlashib qolganini, xonadonga archa zotini zinhor-bazinhor yo‘latish mumkin emasligini tayinladi. Uning aytishicha, archa degan palakatning har bir shoxi tagida bittadan shayton o‘tirarkan! Obid Rasulevich shu yoshga kirib, bunaqa karomatdan bexabar yurgan ekan. Xoliq tajangdan „Nima, domla-imom archa tagida o‘tirgan shaytonlarni sanabdilarmi“, deb so‘ragisi keldi-yu, tilini tiydi. Mulla odam bir nimani bilmasa gapirmasa kerak... So‘ng tag‘in kuylar gumburladi, ashulalar xonish qilindi... Obid Rasulevich uyiga kelib, ayoliga qattiq tayinladi:

– Ertaga ertalab men yo‘qman. Komandirovkaga ketganman, jiyanimnikiga borib yotib qolganman, kasalman, balo-man, battarman, xullas – yo‘qman!

Shu kuni maza qilib uxlamochi edi, baribir bo‘lmadi. Xoliq tajangning chiyildoq ovozi qulog‘iga o‘qdek kirdi.

– Uyalmaysizmi, yanga! Kap-katta odamga yolg‘on gapirgani nomus qilmaysizmi? Kechqurun ishlab o‘tirganlarini derazadan o‘z ko‘zim bilan ko‘rdim-ku! Mov mushukka o‘xshab panaga berkinmay, odamlarga qo‘shilsinlar-da mundaq! Chaqiring, poylab turibman!

Bo‘lmadi. Uyqusi harom bo‘lgan Obid Rasulevich tashqariga chiqdi.

– Ana! – Xoliq tajang quvonib ketdi. – Devor bo‘lmasa ko‘chani ko‘ramiz-da, yangajon!

Xotini, meni yolg‘onchi qilmay o‘ling, degandek qovog‘ini solib ichkariga kirib ketdi.

– Ammo Rasul satarosh xo‘p oqibatli odam-da! – dedi Xoliq tajang boshini sarak-sarak qilib. – Jizzaxga ko‘chib ketgan odam ataylab to‘yiga aytib ketdi, deng. Bechoraning o‘g‘li yo‘q. To‘qqizta qizi bor. Shu deng, targoviy kallijda o‘qigan to‘rvaqoqdisini uzatayotgan ekan. Shuncha yurib yurtning oshini yedim, endi men ham el oldiga dasturxon yozay, deb osh beryapti. Qani, bo‘ling, bo‘la qoling, chaqqon-chaqqon.

– Ming rahmat! – Professor keskin harakat bilan qo'lini ko'ksiga qo'ydi. – Men endi bo'ldim. Iltimos, ikkinchi to'rg'ay uyg'onmasdan meni bezovta qilmang.

U eshikni qars etib yopdi.

– O' aka, prapisir bo'lsangiz o'zingizga! – Xoliq tajang darvoza tomonga iyagini cho'zib baqirdi. – Bilib qo'ying, o', tobutkashmiz! O'lib-netib qolsangiz tobutingizni mahalla ko'taradi.

Obid Rasulevich tez-tez yurib, ichkari uyga kirdi-da, chuqur uh tortdi. O'sha kuni Xoliq tajang Jizzaxdan peshinga yaqin qaytdi. „Ismen“dan bo'sh bo'lgani uchun to'ppa-to'g'ri choyxonaga kirdi.

– Bu prapisirlaring odammas ekan-u! – dedi qo'lini paxsa qilib. – Voy, dimog'ingga bedanam qo'nsin! Men buni odam bo'lsin, mahalla-ko'yga qo'shilsin, desam, eshikni yuzimga yopib o'tiribdi. Voy, seni yozib bergan kitobingga nosvoy o'rab sotay! O'zim sezuvdim-a, odamgarchiligi yo'q buni, devdim-a! Bo'lmasa ko'chib kelganiga ikki kam qirq kun bo'ldi. A mundoq dasturxon yoz, hovli to'yi qilib yurtga oshposh ber, o'lar yerdamisan? O'ziyam bolasi yo'q shekilli, xotini o'zidan kamida o'n besh yosh kichik...

Xoliq tajang hadeb gap ma'qullar, professor esa bu paytda yuragi siqilib, o'zi kashf etgan yangi bug'doy navi hosildorlikni bir yarim hissa oshirsa, xalqqa qancha foydasi tegishini hisoblar edi.

MEN, BUVAM VA RANGLI TELEVIZOR

Men buvamga qanchalik aloqador bo'lsam, rangli televizor ham menga shunchalik aloqador. Agar buvam bo'lmasa, otam bo'lmasdi. Otam bo'lmasa, men bo'lmasdim. Men televizor olmasam, buvamning jahli chiqmasdi. Buvamning jahli chiqmasa, irg'ay hassasini ko'tarmasdi. Hassasini ko'tarmasa... Hech nimaga tushunmadingiz-a? Xudo haqi, o'zinning

ham boshim aylanib ketdi. Keling, bir boshdan gapirib bera qolay. Shunday qilib, men – bu men. Buvam – otamning otasi. Sakson uch yoshda. Butun boshli buqani, desam lof bo‘lar-ku, o‘rtacharoq g‘unajinni bir musht urishda sulaytiradi. Faqat ikki yil burun oyog‘iga bod kelib, sal oqsab qoldi. Surxondaryoga borganimda Bobotog‘dan ataylab irg‘ay hasa olib kelganman. O‘ziyam salkam chorak pud keladi!

Shu desangiz, bir kuni tinchgina romanimni yozib o‘tirsam, oldimga buvam kirib keldi.

– Kim aytadi seni yozuvchi deb? Almissoqdan qolgan televizorni ko‘rishga uyalmaysanmi? Olsang bo‘lmaydimi, bunday oynasi kattarog‘idan! – dedi hassasini yerga do‘qillatib urib.

O‘g‘lim mendan qanchalik qo‘rqsa, men otamdan shunchalik qo‘rqaman. Men otamdan qanchalik qo‘rqsam, otam buvamdan shunchalik qo‘rqadi. Oilamizda buvamning so‘zini ikki qiladigan mard yo‘q.

– Xo‘p bo‘ladi, shu shanbagacha yest qilamiz, – deb yuboribman ikki qo‘limni ko‘ksimga qo‘yib.

Buvam chiqib ketishi bilan telefon jiringlab qoldi.

– Men kinorejissorman, – dedi o‘rtacharoq yo‘g‘onlikdagi ovoz o‘rtacharoq qo‘pollik bilan. – Sizni ko‘rishim kerak!

Yarim soatdan keyin ko‘rishdik. Rejissor sochi yelkasiga tushgan, o‘rtacharoq mo‘ylov qo‘ygan yigit ekan.

– Qalay? – dedi u to‘satdan.

– Nima qalay?

– Bizning filmlar?

Chaynalib qoldim. Rostini aytsam, shu rejissyor-ning kinolarini jinim suymasdi.

– Bilmasam, – dedim ming‘illab. – Filmingizdagi odamlar g‘alatiroqmi-yey... Tomoshabin ekranda o‘ziga o‘xshagan odamlarni ko‘rsa yaxshi bo‘larmidi.

– A, kim vinovat? – dedi u o‘rtacharoq qo‘pollik bilan. Yelkamni qisdim.

– Siz vinovat! – rejissor qo‘lini to‘pponcha qilib peshanaga o‘qtaldi.

– Men?

– Da, da, siz! – rejissor o‘rnidan turib ketdi. Cho‘ntagidan saqich chiqarib, zar qog‘ozni ochdi-da, karsillatib chaynay boshladi. – Siz yozuvchilar ssenariy yozish desa, qorangizni ko‘rsatmaysiz-u, birovning filmi yomonlaysiz.

Endi og‘iz ochib fikrimni aytmoqchi edim, rejissor gapirtmadi.

– Men delovoy odamman! – u boshini bir siltagan edi, yelkasiga tushgan sochlari arslonning yolidek silkinib ketdi. – Gap shu: sovremenniy temada ssenariy yozib berasiz. Sizga bir yil srok.

– Axir men umrimda ssenariy yozgan emasman.

– Roman yozgan odamga ssenariy chepuxa! – rejissyor jerkib berdi.

U chindan ham delovoy odam ekan. Birpasda qo‘limga shartnoma qog‘ozini tutqazishdi. Shartnomaga binoan men bir yil ichida zamonaviy mavzuda ssenariy yozishim, shuning evaziga qalam haqining to‘rtidan birini oldindan olishim mumkin ekan. Qandoq qilib qog‘ozga qo‘l qo‘yganimni o‘zim ham bilmay qoldim.

– Pulingizni uchinchi qavatdagi kassadan oling, – dedi rejissor yana arslonning yolidek sochlarini silkitib.

Umrimda bitmagan ishga haq olgan emasman. Bu gal ham olmoqchi emasdim-u, buvamga bergan va‘dam esimga tushib qoldi. Kassa darchasidan boshimni suqishim bilan qo‘limga pul tutqazishdi. „Qari bilganni pari bilmas“, degan gapni kim aytgan bo‘lsa, uyiga bug‘doy to‘lsin! Ekran keng-mo‘l televizor ko‘rish jonning rohati ekan. Chir aylanib o‘ynayotgan raqqosalar, qo‘yib bersangiz ekrandan chiqib ketgudek muqom qiladi! Nuqul buvamga tasanno o‘qiyman! Bir chekasi anavi „delavoy“ kinorejissorniyam duo qilib qo‘yaman.

Ammo olmoqning bermog‘i bor, deganlaridek, bo‘ynim-

dagi qarzni uzish kerak. Erta bilanoq hamma ishimni bir chekkaga yig'ishtirib qo'yib, ssenariy yozishga kirishdim. To'rt oy deganda ssenariy bitdi. Qo'ltiqlab obordim.

– Malades! – dedi rejissor arslonning yolidek sochlarini silkitib. – Bir haftada o'qib qo'yaman.

Bir haftadan keyin bordim.

– Chepuxa! – rejissor ssenariy solingan papkani bir otgan edi, stol ustidan sirg'alib keldi-da, qo'limga tushdi.

– Nimasi chepuxa? – dedim hayron bo'lib. – Hayotiy emasmi?

– Vot imenno hayotiy! – rejissor o'rtacharoq qo'pollik bilan yana qaytardi. – Imenno hayotiy.

– Bo'lmasa qanaqasi kerak?

– Menga har qadamda uchraydigan odam kerakmas. Original bo'lsin. Hech kimga o'xshamasin!

Rejissor u dedi, men bu dedim. Xullas, yana ikki oy muhlat berishdi. Endi hamma rangli televizor ko'rsa, men xonamga qamalib, qahramonlarimni hech kimga o'xshatmaslik bilan ovora bo'ldim. Aytilgan muddatda ssenariyni yana obordim.

– Malades! – rejissyor yelkamga qoqdi. – Bir haftada o'qib qo'yaman.

Bir haftadan keyin bordim. Biroq bu safar eshikdan quvonib emas, ijirg'anib kirib bordim. Rejissor ham ijirg'anib o'tirgan ekan.

– Yerunda! – dedi arslonning yolidek sochini silkitib.

– Yana nimasi yerunda?

– Birona epizodda eshak yo'q.

– Nima?

– Eshak yo'q, deyman!

– Eshakni nima qilasiz?

– Mestniy kolorit kerakmi-yo'qmi?

– Qachongacha eshak kolorit bo'ladi? – dedim bo'g'ilib. – Eshakka boshqorong'i bo'lganmisiz, nima balo? Har kinoyingizda eshak hangramasa, xumordan chiqmaysiz.

Rejissor mendan bunaqa qaysarlikni kutnagan bo'lsa kerak, o'ylanib qoldi.

– Baribir kolorit kerak.

– Menga qarang, – dedim anchadan buyon o'ylab yurgan gapimni aytib. – Pulingizni opkelib kassangizga topshirsam qutulamanmi?

– Nima? – rejissor sochlarini shu qadar shiddat bilan silkitdiki, yelkasidan cho'g' sachrab ketgandek bo'ldi. – Ni za chto! Ishingiz sudga tushmasdan ssenariyni bitiring. Plan kuyyapti.

Uyga kelsam. buvam rangli televizor ro'parasiga o'tirib olib, maqom konsertini ko'ryapti. To'g'risi, buvam ham ko'zimga xunuk ko'rinib ketdi.

Bir yarim oydan keyin ssenariyni yana obordim. Bu safar rejissor uch kunda o'qidi.

– Shu... Pomoyemu birinchi variantning o'zi nichego edi shekilli, – dedi bo'shashib.

– Bo'lmasa nega shuncha boshimni qotirdingiz?

Rejissor arslonning yolidek sochlarini ohista silkitdi.

– Yozuvchi rejissorning xizmatkori, degan gapni eshitganmisiz?

Alam qilganidan o'rnimdan turib ketdim.

– Sudga berasizmi, surgunga yuborasizmi, tamom! Men siz bilan ishlayman.

– Zato, men siz bilan ishlayman! – rejissor yana asabiylasha boshladi shekilli, saqich chaynashga tushdi.

– Shuni bilinki, kino kitob emas. Ssenariy allaqanaqa roman yozishmas.

– O'zingiz aytgandingiz-ku, roman yozgan odamga ssenariy chepuxa, deb.

– Sovershenno to'g'ri. Lekin roman bitta sizniki bo'lsa, kino kollektivniki. Tushudingizmi?

Chiqib ketdim. Shu bilan qutuldim deb o'ylagan edim. Qayoqda? Yana olti oy sudralib yurdim. Ssenariy degan nar-

sani xohlagan paytda, xohlagan odam o'zgartiraverar ekan. U joyiga aktyorning tili kelishmaydi, bu joyi operatorga yoqmaydi... Oradan bir yil o'tdi. Bir kuni chala qolgan romanini yozib o'tirsam, bolalar qiy-chuv qilib qolishdi.

– Ur-re! Dadamning kinosini berarkan!

Katta xonaga kirdim. Eng o'rtada yumshoq kursida irg'ay hassasini ushlab buvam o'tiribdi. U yoqda dadam, bu yoqda oyim, xotinim, bolalar... Bir mahal film boshlandi. Ekranda ssenariy avtorlari degan yozuv paydo bo'ldi-yu, bir emas, uch familiya ko'rindi. Birinchisi rejissorniki, yana biri men tanimaydigan allaqanday ajnabiy familiya, oxirida meniki...

Ha mayli kino ko'pchilikning mulki, deb qo'ya qoldim.

Shunday qilib, kino voqealari boshlandi. Mening ssenariyim bo'yicha qishloqning obro'li otaxoni kichik o'g'lining mashinasida shaharga – katta o'g'linikiga borishi kerak edi. Mening cholim boshiga ixcham salla o'rab yuradigan nuroniy chol edi. Kinodagi chol ayvoni barkashdek keladigan sombrero kiyib chiqdi. Mushtdek trubkaga mo'lgina tamaki to'ldirib, burqsitib tutata boshladi. Darvoza oldiga mashina emas, hangi eshak kelib to'xtadi. Mening ssenariyim bo'yicha farishtalikkina kampir, cholining qo'liga tuguncha tutqazishi, tugunchada nabiralariga atalgan yong'oq, turshak, nok bo'lishi kerak edi. Kinodagi kampir „Qachongacha tamaki tutatasan, sassiq chol, ma, „Orbit“ chaynab ol!“ deb cholning og'ziga „jevachka“ tiqishtirdi. Keyin „Mana, endi odamga o'xshading!“ dedi-da, negadir cholining labidan hafsala bilan o'pdi.

Bunday razm solsam, oyim teskari qarab olibdi. Dadam ro'molcha qidirgan bo'lib, nuqul cho'ntagini kovlaydi. Buvamning kulrang qoshlari uyilib, uchburchak bo'lib ketibdi.

Kino hamon davom etardi. Shunday qilib, isqirt sombrero kiygan chol eshakka chaqqonlik bilan mindi-da, trubka tutatib yo'lga tushdi. Mening ssenariyim bo'yicha chol choyxona oldida mashinadan tushib, bir piyola ko'k choy ichishi,

choyxoxlar bilan ekin-tikin ishlardan gaplashishi kerak edi. Kinodagi chol kafe oldida eshagidan tushdi-da, ichkari kirdi. Oltita sosiskani paqqos tushirdi. Ustidan bir krujka ko'pirib turgan pivoni huzur qilib simirdi-da, „g'arq“ etib kekirdi. Uzundan uzoq fotiha o'qib, o'rmidan turdi.

Mening ssenariyim bo'yicha chol yo'lda ketayotib, karnay-surnayli to'yga duch kelib qolishi, to'y egalari qo'yarda-qo'ymay, izzat-ikrom bilan uni ichkariga olib kirishlari, chol kelin-kuyovga oq fotiha berishi kerak edi. Kinodagi chol qahvaxonadan chiqib, pivoning kayfi bilan pinakka ketdi. Bir mahal eshagining cho'zib-cho'zib hangrashidan o'ziga keldi. Qarasa, qandaydir to'yxona eshigiga kelib qopti. Eshagini temir panjaraga bog'ladi-da, birov taklif qilmasa ham ichkari kirdi. To'rdan o'tirgan kelin-kuyovning ro'parasiga kelib, o'z qo'li bilan shampanni paqillatib ochdi. Bokalga to'ldirib, g'o'lq etib ichdi-da, kelinga qarab o'zidan o'zi muqom qila boshladi. So'ng osmonga sakrab raqs tushayotgan yoshlar davrasiga qo'shilib o'ynab ketdi. Kimdir pul qistirgan edi, boshidan sombrerosi uchib ketdi. Kulgi. Qiyqiriq!

Sekin razm solsam, uydagilarning hammasi chekka-chekka qarab o'tiribdi. Oyim bilan xotinim sekingina chiqib ketishdi. Buvamning irg'ay hasa tutgan qo'li titray boshladi.

Nihoyat, kinodagi chol katta o'g'linikiga yetib keldi. Xayriyat, buvamga yoqadigan joyiga keldik. Mening ssenariyim bo'yicha chol kichikroq oilaviy janjal ustiga kelib qolishi, o'g'li bilan keliniga nasihat qilib, er-xotinlik mas'uliyatini tushuntirishi kerak edi. Kinodagi chol ham janjal ustiga kelib qoldi. Bittasi besh yashar, bittasi uch yashar ikki bola ikki chekkada to'xtovsiz arillar, sochlari paxmaygan xotin nuql chamadonga kiyimlarini joylar edi. U qaynatasini ko'rdi-yu, birdan bobilladi:

„Mana shu mishiqilar deb umrimni o'tkazamanmi? Hecham-da! Men jinni bo'lganim yo'q“.

„Yo Xudo, o'zing asra! – dedim ichimda pichirlab. Sse-

nariyda bunaqa gaplar yo‘q edi-ku!“ Kelin cholning ro‘parasiga keldi-da, boshidagi kulrang parikni changallab yerga uloqtirdi.

„Ketaman! – dedi chinqirib. – Sening debil o‘g‘ling bilan yashamayman! Bozorga chiqaman! Pul topaman!“

– „Malades! – dedi chol to‘satdan. – To‘g‘ri qilasan! Ik-kita mishiqli deb umringni o‘tkazasanmi? Sen sovremenniy ayolsan. Men seni padderjka qilaman! Manavi churvaqalar yumalab-sumalab katta bo‘pketaveradi. Sen o‘zingni o‘yla!“ Shu yerga kelganda buvam chidab turolmadi. Shaxt bilan o‘rnidan turdi-da, chorak pudli irg‘ay hassasini bir otgan edi... Televizor deganning kineskopi kuyib o‘tirmas ekan, portlab qo‘ya qolarkan!..

Hammamiz pildir-pis bo‘lib, uy-uyga kirib ketdik. O‘sha kuni menga nashriyotdan xat keldi. „Hurmatli... Romani-ngizni o‘z vaqtida topshirmaganingiz sababli nashriyot re-jasidan chiqarib tashladik“.

Ha, aytganday o‘sha kundan buyon buvam televizorning yaqiniga bormaydi. Men umuman kino ko‘rmayman.

1980-y.

YUBILEY

Bugun naqd oltmishga to‘lib, „krugliiy data“si bo‘lsa-ku, Vali Soliyevich yubileyini qanday o‘tkazishni o‘zi bilardi-ya! Nachora, oltmishga emas, bor-yo‘g‘i ellik to‘qqizga kirdi. Shuning uchun tug‘ilgan kunini kamtarona nishonlashga qar-ror qildi. Shunga qaramay, „xo‘jayin“ning tavallud kuniga butun jamoa yig‘ildi. Hammasi risoladagidek bo‘ldi. Vali Soliyevichni to‘rga o‘tqazishdi. Oldiga kattakon savatda guldasta, yonboshiga har ehtimolga qarshi, sovg‘a-salomlar uchun pastak kursi keltirib qo‘yishdi.

Tantanali kechani kasaba uyushmasining raisi ochdi. U muhtaram yubilyarning hayoti va faoliyati to‘g‘risida ma‘ruza

qilish uchun so'zni Vali Soliyevichning muoviniga berganda yig'ilganlar o'rnidan turib, gulduros qarsak chalib yubordilar.

„Zam“ mikrofonni changallab, bir-ikki puflab qo'ydi-da, uzoq jimib qoldi.

– Bugun biz tarixiy voqeaning guvohi bo'lmoqdamiz, – dedi nihoyat titroq ovozda. So'ng to'ybolalardek iymenib o'tirgan yubilyarga qarab davom etdi. – Kechirasizlar, aziz do'stlar, kechirasiz, muhtaram Vali Soliyevich! Men shu qadar hayajondamanki, gapni nimadan boshlashni bilolmayapman! Men sizning mo'tabar otangizga havas qilaman: sizdek ulug' farzandni tug'dirgani uchun. Men sizning muhtarama onangizga havas qilaman: sizdek buyuk o'g'ilni tug'gani uchun! Men o'z kollektivimizga havas qilaman: shunday odamning dono rahbarligi ostida ishlash baxtiga muyassar bo'lgani uchun. Men... O'zimga havas qilaman: sizdek jahonshumul shaxsning „zami“ bo'lganim uchun! Menga bundan katta baxt yo'q, aziz ustozim!

Yig'ilganlar tag'in baravar qarsak chalishdi. Muovinning o'zi hammadan qattiqroq chalib, zalga o'girildi.

– O'rtoqlar! – dedi ma'yusroq ohangda, – men bir narsadan jinday xafaman... – Hammaning diqqatini tortish uchun bir zum sukut saqladi-da, davom etdi. – Shuncha paytgacha Vali Soliyevichga nima uchun akademik unvoni berilmaganiga hayronman. Umid qilamanki, ustozimizning oltmish yoshini akademik sifatida nishonlaymiz! – „Zam“ nutqini yakunlab, yubilyarga jamoa nomidan „yupqa ekranli“ televizor sovg'a qilganda qarsaklar „avatsiya“ga aylanib ketdi.

So'z navbati boshbuxga berildi.

– Aziz birodarlar, – dedi boshbux vazminlik bilan. – Tag'in bu odam o'zining tog'asini maqtayapti, demanglar-ku, men Vali Soliyevichni tog'am emas, otam deganman. Agar bu dunyoda ishning ko'zini biladigan, donishmand odam ikkita bo'lsa, bittasi Vali Soliyevich bo'ladilar. Agar bitta bo'lsa, shu kishining o'zi! Misol kerakmi, pajalista! Bultur kuzda

nonyemas komissiya degan palakat ishimizdan ishkal topib, prokuraturaga oshirvoray deb turganda shu inson aziz vaqtlarini ayamay, shaxsan o'zlari yordamga yetib keldilar. Tekshiruvchilarning og'zini yopish uchun qancha „ko'ki“dan ketganini bilmayman-ku, ammo tashkilotimizning obro'sini saqlab qoldilar! Qani, ayting-chi, qaysi boshliq, qaysi olim shunday mayda-chuyda yumushlarga vaqtini sarflab o'tiradi?! Tog'ajon! Manavi qiyiqchani kelingiz o'z qo'li bilan tikkan! Amir Olimxonnikidan qolishmaydigan manavi zar chopon esa kenja jiyaningizdan, ya'ni bizning o'g'ilchadan arzimas sovg'a! Qarang, chap ko'kragiga, kak raz yuragingiz ustiga tilla harflar bilan „V. S.“ deb yozib qo'yilibdi. – Boshbux to'n yopa turib Vali Soliyevichning ko'ksiga boshini qo'yib yig'lab yubordi. Yubilyar bir nima deb yupatdi-yu, qarsaklar ostida hech kim eshitmadi.

Keyingi so'zni yubilyarning sodiq shogirdi Ra'noxon oldi.

– Kimki, dunyoda bitta oftob bor, desa bekor aytibdi, – dedi ishonch bilan. – Men uchun olamda ikkita quyosh bor. Biri – osmonda, biri yerda. Vali Soliyevich yerdagi quyosh bo'ladilar!

Osmondagi oftob kechasi g'oyib bo'ladi. Siz esa kechakunduz bizni yoritib, isitib turasiz! Sizning ixtirolaringiz Nobel mukofotiga arziydi. Masalan, qurilishda pishiq g'isht o'rniga oddiy guvaladan foydalanish necha million so'm daromad keltirishini siz isbotlab berdingiz! Agar siz bo'lmasangiz, menga o'xshagan prastoy bir ayol ilm qilishim mumkinmidi? Sizning dono rahbarligingiz ostida gaz yoki elektr energiyasi sarflamay, guvalani oftobda quritishni ilmiy jihatdan qanday isbotlardim? Siz boshimni silab, bag'ringizga olmasangiz, go'rso'xta erimning paypog'ini yuvib yuravergan bo'lardim! Mendek sevikli shogirdingiz baxtiga yuzga kiring. Ruxsat eting, o'z qo'lim bilan tikkan do'ppini shu aziz boshingizga kiygizib qo'yay!

Do'ppi kichikroq keldi. Ammo Vali Soliyevich ranjimadi. Ra'noxonni „otalarcha“ mehr bilan bag'riga bosgan edi, shogirdi „adashib“ labini tutib qo'ya qoldi.

Kotiba qiz Zulya – Zulayho navbat kutib o'tirmay, dirkillab minbarga chiqib bordi. Etagi tizzasidan ikki qarich baland, yalang'och kindigiga zirak taqib olgan Zulyani, ayniqsa, qizg'in olqishlar bilan qarshi olishdi.

– Men Ra'no opamga o'xshab chiroyli gapirishni bilmayman, – dedi o'ktam ovozda. – Karoche, men Valijon akamni sevaman! Vapshe biz – ayollar hammamiz sizni sevamiz. A men bo'lsam – bezumna sevaman! Dunyoda bunaqa abayatelniiy erkakni ko'rmaganman! Saxiyliklarini aytmaysizmi? Masalan, Yangi yilga Valijon akam menga fransuzkiy duxi padarka qildilar. „Shanel!“ Manavi kalsoni esa, – u qo'lidagi tilla uzukni negadir Ra'noxon tomonga ko'rsatdi, – mejdunarodniy jenskiy bayramga prepodnosit qildilar. Yaqinda menga kvartira olib bermoqchilar! Valijon aka! Tug'ilgan kuningizga nima padarka qilishni o'yladim. Ko'p o'yladim. O'ylab-o'ylab, v konse-konsov o'zimni sovg'a qiladigan bo'ldim!

Qiyqiriq, qarsakbozlik bo'pketdi. Yubilyarning oldida o'tirgan „zam“ tabrik so'zini kadrlar bo'limining boshlig'iga berdi. Keksa bo'lim mudiri inqillabroq minbarga chiqdi. Ikki-uch marta yo'talib oldi.

– Ukaxon! – dedi mikrofonni zing'illatib. – Xapa bo'maysan-ku, sani ukam deyishga maralniy haqqim bor. Man bu dargohda qirq uch yil ishladim. Ne-ne odamlar kelib-ketmadi. – Shunday dedi-da, zalga qarab gapida davom etdi. – Valijon birinchi ishga kelgan kezlari shimini ko'ndalang dazmollab yuradigan so'takkina bola edi! „Ishga kirishga ariza yoz“, desam, „Arizani qanaqa yozadi?“ deb so'ragani esimda. „Meni ishga olishingizni so'rayman“, degan to'rttagina so'zda sakkizta xato qilganini ko'rib, „San, savodsiz qay go'rdan kepqolding?“ degan edim!

Yubilyarning oldida o'tirgan „zam“ bezovtalanib qoldi. Qo'lidagi qalam bilan stolni bir-ikki chertgan edi, „atdel kadr“ning qulog'i og'ir bo'lgani uchun eshitmadi chog'i, baqirib so'zida davom etdi:

– Xabaringiz bor, Darvin degan inglizmi, yaponmi olimi „Mehnat maymunni odamga aylantirgan“, degan. Topib aytgan ekan, zang'ar! Mana, sizlarga jonli misol. Valijon hech qachon mehnatdan qochmadi. Oxiri, odam bo'ldi! „Yoshlik – beboshlik“, deganlari to'g'ri. Yoshlikda hammamiz ham ichganmiz, chekkanmiz... Valijon bir ichsa, „zapoy“ bo'lib ichardi! Bo'kib ichardi! Ammo-lekin birovni xapa qilmasdi: nuqul ashula aytardi. Lichna o'zim o'n bir marta hushyorxonadan opchiqqanman. „Mentlar“ ham tanib qolgandi. „Iya, hofiz yana kepqoldilarmi, qani, bi-i-ir katta ashuladan bo'lsin“, deyishardi. Valijon sovuqqina xonada mayka-tursida o'tirib „bog' aro“ni olardi! Mana, Xudo insof berarkan-ku! Ikki yildan beri ichishni sapsem tashladi!

„Zam“ o'rnidan turib ketdi. „Raglament!“ deb dashnom bergandi, notiq yana eshitmadi.

– Valijonning birinchi xotini farishtadek edi, – dedi shavq bilan davom etib. – Man buni yelkamda ortmoqlab uyiga oborsam, kelin sho'rlik izza bo'lardi. Xo'p mehnatkash, andishali juvon edi.

Hayronman, shayton yo'ldan urdimi, boshqami, Valijon mana shu ikkinchi xotiniga ilakishib qolsa deng! Necha marta aytdim: „Hoy bola, ahmoqlik qilma“, dedim. Quloq solmadi! Mana, oqibati! Yaxshi xotin bo'lsa erining yubileyiga kelib, yonida o'tirsa o'ladimi? Yo'q, kelmaydi! Valijongayam hayronman! Shundoq katta odam xotini ko'rsa, ajdarga duch kelgan quyonday qaltirab qoladi! Ammo ukaxonim ham birovdan qarzdor bo'lib yuradigan anoyilardanmas! Xotin zotiga suyagi yo'q. Lokin man Valijonni benavot demayman. Valijon xotinboz emas, xotinlarning o'zi Valijonboz!

„Zam“ bu yog'iga chidolmadi. O'rnidan turib:

– Navbat kechamizning badiiy qismiga! – deb e'lon qilib qo'ya qoldi.

„Atdel kadr“ yana bir-ikki gapi chala qolganiga ranjibroq minbardan tushishi bilan konsert boshlandi. „Zam“ning o'zi birinchi bo'lib „Paxsa devor“ degan qo'shiqni aytdi.

To'yibgina shampan ichib olgan Ra'noxon „Lo'mboz“ raqsiga biram eshilib o'ynadi, biram o'ynadi! Zulyaxon balo ekan! „Lazgi“ga chalinglar, „Lazgi“ga, dedi-da, qo'ng'iroqdek ovozda „Va'dasida turorim, bari gal, na qilsang ixtiyoring, bari ga-a-al“ deb, kindigidagi zirakni silkitib-silkitib shunaqangi raqsqa tushdiki, erkaklarning qiyqirig'i tomni ko'chirib yuboray dedi!

Xuddi yubilyarni qutlagandek tashqarida momaqaldiroq gumburladi. Ketidan sharros jala quyib yubordi...

Kecha oxirlab qolganda jindek ko'ngilsizlik bo'ldi. Hamma baravar „Tomsuvoq“ raqsini ijro etayotganida kichik xodim Qo'shoqvoy eshikdan baqirib kirdi.

– Sho'rimiz quridi, otaxon! Yangi yasagan guvalalarimiz yomg'irda ivib, balchiqqa aylandi!

„SOQOV“ LAYCHA

(Bir aktyor hangomalaridan)

Viloyat teatrida ishlab yurgan kezlarim edi. Teatni bilasiz. Goh spektakl kech tugaydi. Goh uzoq xo'jalikka borib, tomosha ko'rsatishga to'g'ri keladi. Ko'pincha uyga tun yarmida qaytamiz. Ayol kishi ming tushungani bilan baribir har xil xayolga boradi-da. Kech kelsam, tergaydigan odat chiqardi. O'ylab-o'ylab yo'lini topdim. Darvozaning bitta kalitini kissaga solib yuradigan bo'ldim. Kech kelsam, imi-jimida hovliga kiraman-u, so'rida uxlayman. Ertasiga xotin qayerda edingiz, desa, kun botmasdan kelganman, sening g'ish-g'ishangdan bezor bo'lib ovqat ham yegim kelmadi, deb baland keladigan bo'ldim.

Shu orada desangiz, yon qo'shnim it boqdi... Boyvachcha odam. Umrída kitob o'qimagan. Aktyor deganda masxarabozni, yozuvchi deganda ig'vogarni tushunadi. Xullas, qo'shnim it boqdi. Laqabi – „Arslon!“ „Arslonboy“ qanaqa, desam ekan? It desam, rostmana itning haqi ketadi. Kuchukbachcha desam „Arslon“ning. Choynakdan kattaroq, futbol koptogidan kichikroq laycha. Ammo ovozdan bergan. Bir akillasa, butun mahallani uyg'otadi. Tenor ovozda „vak-vak-vak“, „vak-vak-vak“ deganda manaman degan „apcharkalar“, bo'ribosarlar jimib qoladi. Tag'in shunaqangi ziyrakki, ko'chadan pashsha uchib o'tsa, olamni boshiga iladi. „Vak-vak-vak“, „vak-vak-vak!“ Kechasi bilan uyqu yo'q.

Qo'shniga „Itngizning jag'i muncha ochiq, tuni bilan tinchlik bermaydi“, desam, askiya qildi:

– Kechasi ariya aytgisi kelgandir-da! Boqsa, yaxshi artis chiqadi! Shogirdlikka olmaysizmi?

Bunisi-ku mayli. Xohlaymanmi-yo'qmi, qo'shnimning darvozasi oldidan o'tishim kerak. Uch yuz qadam naridagi katta ko'chadan burilishim bilan laycha „yangajon, eringiz kelyapti, boxabar bo'ling“, degandek akillashga tushadi. Darvozaga kalit solsam, nariyoqda xotin o'shshayib poylab turgan bo'ladi.

Oxiri chidolmadim. Bir kuni ishga ketayotib, qo'limga tuxumdekkina kesak oldim. (Kattarog'i bilan urishga achindim. O'lib-netib qolmasin jonivor.) Qo'shnining darvozasini qiya ochishim bilan laycha akillab yugurdi. Kesak otdim. „Arslon“ deganicha bor ekan, yaramas! Yoniga borib tushgan kesakni rostmana itlarga o'xshab hidlab ham ko'rmay, g'ajib tashladi-da, men tomonga otildi. Shoshilinchda darvozani qiya ochiq qoldirgan ekanmanmi, katta ko'chagacha „kuzatib qo'ydi“.

Qo'shni kunora hazil qiladi:

– Kecha oqshom rayonga borganmidingiz? Soat o'n ikkidan sakkiz minut o'tganda keldingiz? Avvalgi kecha o'n birdan qirq minut o'tganda „Arslon“ sizga salom berdimi?

E, saloming bilan qo'shmozor bo'l, degim keldi-yu, ko'zdek qo'shni...

– Ko'p e'tiborlisiz-da, qo'shni, – deyman. – Qilgan yaxshiligingiz mendan qaytmasa, itingizdan qaytsin!..

Hordiq kunimidi, esimda yo'q, xotin tandir qizitib, non yopdi. Qarasam, tandir tagida yarim paqir kartoshka turibdi. Xotin non chakichlashga kirishgan zahoti o'rtacharoq kartoshkani tandirdagi cho'g'ga ko'mib qo'ydim. Xotin non uzib uyga kirishi bilan kartoshkani kosov bilan cho'g'dan ajratib oldim. Qo'l kuymasligi uchun ro'molchaga solib, qo'shninikiga g'izil-ladim. Qo'shning darvozasini qiya ochdim. Ro'molchani yechib, kartoshkani yugurib kelayotgan it tomonga dumalatib yubordim. „Arslon“ qaynoq kartoshkani g'archcha tishladi! Na chaynab yutadi. Na chiqarib tashlaydi. Tanglayiga yopishib qolgan! Ikki marta „viyq-viyq“ dedi-da, mingga qo'yib, hovli etagidagi makkazorga urib ketdi! Shu-shu „soqov“ bo'lib qoldi, jonivor. Ko'chadan pashsha tugul ekskavator o'tsa ham g'iring demaydi! Ora-chora qo'shnimdan so'rayman:

– „Arslonboy“ jimib ketdimi?

– Iniga kirib repetitsiya qilyapti, – deydi qo'shnim bo'sh kelmay. – Katta ashula aytmoqchi!

– Niyatiga yetsin, – deyman men ham sir boy bermay. – Umri siznikidan ham uzoq bo'lsin. Ko'p aqli it-da! Egasiga tortgan...

„Arslon“ chindan ham uzoq umr ko'rdi. O'n besh yildan ortiq. Ammo biron marta ovozi chiqmadi. Faqat meni ko'rsa, „viyq“ deydi-da, o'zini makkazorga uradi.

„BUTILKA“ HOJI

(Boshqa hojilarga daxli yo'q)

Do'stim o'g'lini uylantirayotgan edi. Endi... To'y bo'lganidan keyin... O'zingiz bilasiz... Haligi qurg'urdan jinday-jinday qilib o'tirsak, davramizga oq yaktak, oq do'ppi kiygan

ketmonsoqol yigit kelib qo'shildi. Kelin-kuyovga baxt-saodat tilab, fотиha tortdi.

– Yaratganga shukronalar bo'lsin! – dedi qiroat bilan. – Muqaddas safar sharafi kaminaga ham nasib ayladi!

„Qulluq bo'lsin“, dedik. Dasturxonda anavi „shayton suvi“ turganidan xijolat chekdik.

– Ming bor uzr, Hoji aka. – Kosagul shunday deb, shishalarni imi-jimida stol tagiga olib qo'yayotgan edi, Hoji aka sekin bosh chayqadi.

– Yo'q, yo'-yo', taqsir! – dedi dalda berib. – Sizlar bahuzur, taqsir, bahuzur. To'yda xursandchilik qilishning aybi yo'q.

Kosagul ikkilanib qoldi.

– Sizdek mo'tabar odamning oldida...

– Beziyon, taqsir, beziyon... Biz ham bundan bisyor no'sh aylaganmiz. – Hoji aka jinday-jinday ichkilik quyilayotgan piyolalardan ko'z uzmay, ta'kidladi. – No'sh aylaganmiz, bisyor no'sh aylaganmiz.

Kosagul shumgina yigit ekan, Hoji akaning ko'zlari suvga tushgan munchoqdek yiltirab turganini payqab qoldi.

– So'raganning aybi yo'q, Hoji aka. Mabodo o'zlarियam...

– Yo'-yo'-yo'! – Hoji aka keskin bosh chayqadi. – Biz ham no'sh aylaganmiz... Aylaganmiz.

– Ko'p emas, jichchagina, – dedi kosagul iljayib. Hoji aka og'ir muammo qarshisida qolgandek bir zum o'yga toldi.

– Kaminani ko'p xijolatli ahvolga sopqo'ydilar-da, – dedi xo'rsinib. – Keling, yigitning sazasi o'lguncha shaytonning bo'yni uzilsin!

– Qaysi biridan?

– Kaminaga „qizili“yam bo'laveradi, – dedi Hoji aka kamtarlik bilan.

Kosagul piyolaga bir qultum konyak quyib uzatgan edi, Hoji aka yanayam siniqroq ohangda qo'shib qo'ydi:

– Jonliroq bo'laversin, taqsir.

„Jonligina“ quyilgan piyolani olib, qisqa nutq irod etdi:

– Yoshlar qo'sha qarisin. Uvali-juvali bo'lsin!

Baayni sovuq choy ichayotgandek, qop-qora soqolining bittayam tuki qilt etmadi. Bodring bilan gazak qilib, „Yaratgan ne'matingga shukur“, deb qo'ydi.

– Oxirigacha olmabsiz-ku, Hoji aka? – dedi kosagul piyola tagida qolgan jinday konyakka qarab.

– Har narsaning qonun-qoidasi bor, ukam! – dedi Hoji aka viqor bilan. – Ichkilik xamr, ya'nikim makruh nimarsa. Ammo uning ichida suv ham bor. Suv – eng pokiza ne'mat. Shundaymi? Kamina suvini ichdim. Makruhi tagida qoldi. Aytyapman-ku, kamina ham bundan bisyor no'sh aylaganmiz. – U qiqirlab kuldi. – Bir ulfatimiz bo'lardi. G'alati gaplarni topib yurardi. Bir gapi hech esimdan chiqmaydi. „Birinchi qadah bilan ikkinchisining orasiga qil ham sig'masligi kerak“, derdi. Topgan gapini qarang, battolning! Qil sig'masin, deydi-ya!

Kosagul Hoji akaning shamasini darrov tushundi. Paysalga solmay, piyolani to'ldirib uzatdi.

– Yo'-yo'-yo'! Undoq qilmasinlar-da ukam! – Hoji aka shunday dedi-yu, konyakni sipqordi. „Yaratgan ne'matingga shukur“, deb piyolani kosagulga uzatdi.

– Ko'rdilarmi, ukam, makruhi yana tagida qoldi. O'zlarियam o'rgansinlar!

Davradagilardan biri safar taassurotlarini so'ragan edi, Hoji aka yayrab ketdi.

– E, nimasini so'raysan, uka! – dedi shang'illab. – U yoqlar Xizr nazar solgan yurt! Har qadamda magazin! Har qadamda do'kon. Jamiyki nimarsa muhayyo! Apelsinlarni tekinga tarqatadi-yey! Xohla – bir yashik ol! Xohla – bir tonna ol! Buni qarang, hamma narsa bor-ku, termos yo'q ekan. Uchtaginasini opketuvdim. olam-jahon pul bo'ldi! Ulfatim, shuni mengayam aytsang o'larmiding, deb yomon xapa bo'ldi.

– Kechirasiz, qaysi ulfatingiz? – dedim tushunmay.

– Haligi battol-da! Birinchi qadah bilan ikkinchisining orasiga qil sig'masin, deydigan. Shu battolning yana bir gapi bor. „Ikkinchi qadah bilan uchinchisining orasiga qil sig'masin, demayman-ku, ammo ip sig'masligi kerak“, deydi.

Kosagul yana piyolani to'ldirdi. Hoji tagida ozgina qoldirib, piyolani qaytardi.

– Yaratgan ne'matingga shukur, – dedi viqor bilan. – Ko'rib qo'y, ukam! Tagida har gal bir xil makruhi qolyapti! U yoqda-chi, vey, vidik, televizor, kamera deganlari kapiyka! „Soni“ deysanmi, „Panasonik“ deysanmi, „Plips“ deysanmi. Ikkita „vidik“ olsang, bittasi tekni!

– Nega, Hoji aka? – dedim hayratlanib. – Bittasini pulga, bittasini tekinga beradimi?

Hoji aka he-helab kuldi.

– Nega tekinga bo'larkan? Ikki hissa arzon bo'lganidan keyin bittasi yonga qoladimi, axir? Tijoratning aybi yo'q-ku, to'g'rimi? Biz tijorat qilaveribmiz, qilaveribmiz, qarasam, yukim ko'payib ketibdi. Ikki qo'limda ikkita chamadon. Orqamda sandiqdek sumka. „Salapan“ xaltaning bog'ichini tishimga tishlab olganman. Ketayapsam, bittasi yo'limni to'sdi. O'zining tilida vajir-vajir qiladi, tushunsam o'lay! Tarjimon keldi. „Nima deb aljirayapti bu?“ desam, tushuntirdi. „Yukingiz yuz kilodan oshib ketibdi-ku“, deydi. „Yukimning og'irligi unga tushibdimi, o'zim ko'tarib ketyapman-ku“, desam yana vajir-vajir qildi. „Nima deyapti?“ desam, „Janob ziyoratchimlar, yo otmilar?“ deb so'rayapti, deydi. „Men ot bo'lsam, bu eshshak“, dedim-da, amallab samolyotga chiqib oldim. – Hoji aka xaxolab kuldi. Kosagulga qarab ma'noli tomoq qirib qo'ydi. – To'rtta vidik opkelgandim, ikkitasi yonga qoldi. O'g'ilchayam qiziqadi-da texnikaga. – Shunday deb yana kosagulga qarab qo'ydi. – U yoqda-chi, dazmol pul ekan. Yanagi gal dazmol oboraman. Battol ikkalamiz o'nta-o'ntadan olvolsak, o-key bo'ladi! Battolning yana bir gapi bor. Uchinchi qadah bilan to'rtinchisining orasiga qil sig'ma-

sin demayman, ip sig'masin demayman, ammo-lekin arqon sig'adigan bo'pketsa, yurak siqiladi-da, deydi. Topgan gapini qarang! Voy battol-ey!

Kosagul shishadagi oxirgi konyakni silqitib quyib uzatdi. Shishani yerga tashladi. Hoji aka tagida ozgina qoldirib, pi-yolani qaytardi.

– Yaratgan ne'matingga shukur! Ko'rib qo'y, bratan! Makruhi tagida qoldi!

– U yoqda manavi masalaga qandoq qaraydilar, taqsir, – dedi kosagul.

– Unaqangi betamiz gaplarni gapirma, bratan! – dedi Hoji aka achchiqlanib. – Ichkilik ichgan odam o'limga mahkum qilinadi!

– Voy-bo', bir o'limdan qopsiz-da, taqsir! – dedi kosagul. – Taqsir o'n beshinchi bo'chka bilan o'n oltinchi bo'chka orasidan samosval o'tmaguncha qo'ymaydilar shekilli!

Hoji aka tutaqib ketdi.

– Karoche, ov! – dedi qo'lini paxsa qilib, – og'zingga qarab gapir, bratan! – Men suvini ichdim, bildingmi? Makruhi tagida qoldi, bildingmi?! Avval o'rganib olgin-da, keyin vistupat qil, bildingmi?

Qarasam, janjal chiqadigan. Sekin turib keta qoldim.

SAID AHMAD SAFARDA

Men maktabda savodimni chiqargan, universitetda ijod sirlarini o'rgatgan, birinchi hikoyamni chop etgan, boshimga bulut kelganda himoya qilgan barcha ustozlarimni qattiq hurmat qilaman. Shunday ustozlar orasida Said Ahmad aka men uchun alohida e'zozli! Ham ijodi bilan, ham insoniy fazilatlarini bilan. Said Ahmad ko'rgan anduhlarni filning ustiga ortsa, beli sinib ketgan bo'lardi. Quruq tuhmatlar, o'n bir oy „odinochka“ kamerada o'tirishlar. Saida opaning hayotdan erta ketishi... Shunga qaramay ustoz guldek nafis asarlar

yaratdi. Xushchaqchaq fe'lini, qayerga borsa davralarning guli bo'lib o'tirishni tark etmadi. Ustoz bilan O'zbekistonning eng chekka qishloqlarigacha borganmiz, desam yolg'on bo'lmaydi. O'sha safar hangomalaridan ba'zilarini qog'ozga tushirdim...

* * *

Navro'z – diniy bayram, degan gap avj olgan kezlar edi. Samarqandga bordik. Mezbonlar bizni Urgutga – To'pxona degan joyga olib borishdi. Odamlar hashar qilib tog' ustida Navro'z uchun maxsus qurgan oromgohni ko'rsatishdi...

Tushdan keyin Samarqand davlat universitetida uchra-shuv bo'ldi. Said Ahmad aka negadir menga mehribonchilik qilib, „Avval sen gapirasan“, deb turib oldi. Bunaqa g'amxo'rlik tagida nima ma'no yotganini keyin tushundim. Yozma savollar orasida „Navro'z nega taqiqlandi?“ degan so'roq bir necha marta takrorlangan edi. Javob bermay qo'ya qoldim. Gapimni tugatay deb turganimda bir kishi o'rnidan turib so'radi.

– Bitta savol javobsiz qoldi. Navro'z bayramining dinga aloqasi yo'q. Nega shundoq bayram bekor qilindi?

Nima deyman? Chindan ham bu bayramning dinga aloqasi yo'q, shu ish noto'g'ri qilindi, desam, baloga qolaman, bu bayramning keragi yo'q, desam, vijdonsizlik bo'ladi. Shumlik qildim.

– Gap bunday, – dedim. – Oramizda ko'pni ko'rgan ustozimiz, O'zbekiston xalq yozuvchisi Said Ahmad aka o'tiribdilar. Bu savolga shu kishi javob bermoqchilar.

Yoniga kelib o'tirishim bilan Said Ahmad aka shivirladi:

– Yaramas! Shu savolga seni ro'para qilish uchun avval sen gapirgin, degandim.

U kishi ham boshqa hamma savollarga javob berdi-yu, Navro'zga yo'lamadi. Shunda boyagi odam tag'in o'rnidan turdi.

– Domla, boyagi savol javobsiz qoldi-ku?

Said Ahmad aka yasama jahl bilan jerkib berdi:

– Nima, men senlarga avliyomanmi? Anavi redaktor bil-magan narsani men qayoqdan bilay? Judayam bilging kelsa, bugungi kunni daftaringga yozib qo'y. Bu savolingga ikki yildan keyin javob olasan!..

Oqsoqolning gapiga farishtalar omin, degan ekan. Mustaqillik sharofati bilan Navro'z tiklandi.

* * *

Farg'onada, G'afur G'ulom nomidagi xo'jalikda katta uchrashuv bo'ldi. Zalga odam sig'may ketgan. Birinchi qatorda chol-kampirilar, nariyoqda yoshlar... Negadir, asosan, ayollar yig'ilgan. Hammasining egnida tovlanib turgan atlas ko'ylak...

Said Ahmad aka minbarga chiqishi bilan raisga yopishib ketdi:

– Nima balo, rais buva, kolxozingizdagi xotinlar nuqul qiz tug'adimi? A'zolingizni tuzukroq boqsangiz bo'lmaydimi?

Hamma yoq qarsakbozlik bo'lib ketdi. Oqsoqolga talay savollar tushgan ekan. Birinchi savolni o'qidi:

– Kelgusi rejalarigiz qanday?

Uzoq o'ylanib qoldi-da, salmoqlanib javob qildi:

– Kelgusi rejam... Shu... Uylansammikan, deb turibmanda, – shunday deb birinchi qatorda cholining yonida o'tirgan kampirga qaradi. – Ha, siz nega doka ro'molingizni u yoqqa tashlab, bu yoqqa tashlab o'zingizga oro beryapsiz! Men uylansam... (uch-to'rtta eng yulduz raqqosalarning nomini sanadi) shulardan bittasiga uylanaman. Hozircha qaysi birini tanlashni bilmay turibman!

Qarsaklar zarbidan zalning shifti ko'chib tushgudek bo'ldi. Ayniqsa, boyagi kampirning yonida o'tirgan chol kemshik tishlarini ko'rsatib, maza qilib kuldi.

* * *

Yoz pallasi Said Ahmad aka, Yo'ldosh Sulaymon yana bir-ikki toshkentlik mehmonlar Shohimardonga bordik. Ayni sayil pallasi edi: odam gavjum. Xira suratkashlar tanib qolib, shovqin soldi.

– Qani, kim yozuvchilar bilan suratga tushadi? Kep qolinglar!

Birpasda tumonat odam to'plandi. Hali unisi keladi, „Domla, biz ham tushaylik“, deydi, hali bunisi keladi, „Endi mening galim“, deydi...

Suratga tushish mayli-ku, boradigan yerimizga kechikib ketyapmiz. Yarim soat o'tibdiki, davradan chiqib ketolmaymiz. Said Ahmad akaga qaragan edim, ko'zini qisib qo'ydi-da, suratkashga pul to'layotgan yigitga po'pisa qildi:

– Manga qara, ukam, pulni kimga to'layapsan?

– Suratkashga, – dedi yigit hayron bo'lib.

– Bizning haqimiz-chi? – Said Ahmad aka „jahl bilan“ qoshini chimirdi.

– Manavi bola mening kassirim bo'ladi, – dedi Yo'ldosh Sulaymonni ko'rsatib. – Nega anqayib turibsan? Boyagilardan pul oldingmi? Mening har bitta suratga tushishim qancha turishini bilasanmi? Qani, cho'z bu yoqqa!

Suratga tushadigan azamatlar birpasda tumtaraqay bo'lib, „ozodlik“ka chiqdik.

* * *

„Xudo urgan“ bir tanqidchi bo'lardi. Shunaqangi „zo'r“ ediki, o'zbek adabiyotida hammaga yoqqan asar paydo bo'lishi bilan changini chiqarib do'pposlardi. Agar mahalliy matbuotda uning „fosh qiluvchi“ maqolalariga joy berishmasa, Moskva gazetalarida „urib chiqar“di. Yana bir odati – hazil, hajv, yumor deganining ko'chasi o'tmagani uchunmi, yerga yotqizib qo'yib bir hafta qitiqlasangiz ham o'shshayib

turaverar, kulgiga toqati yo'q edi. Xullas, kunlardan birida nahorgi oshga boradigan bo'ldik. Said Ahmad akaga men „sho'pirlik“ qildim. Buni qarang, mehmonlar shu tartibda o'tirib qoldiki, Said Ahmad aka bilan boyagi „zo'r“ tanqidchi bir lagandan osh yeydigan bo'ldi.

– Menga qaranglar! – dedi Said Ahmad aka ovozini baralla qo'yib. – Hech zamonda it bilan mushuk bir tovoqdan ovqat yeganini ko'rganmisizlar? Ko'rmagan bo'lsalaring, endi ko'rasizlar!

Xuddi shuni kutib turgandek, osh tortildi. Ikkovlarining o'rtasiga lagan keltirib qo'yishdi. Tanqidchi alang-jalang bo'lib qoldi: qoshiq yo'q ekan.

– Qoshiq borma? – dedi tanqidchi bo'ynini cho'zib.

– Qoshiqni nima qilasan? – dedi Said Ahmad aka. – Hamma qo'li bilan olyapti, sen ham oshalab yeyaver-da, yo qo'lingni yuvmaganmisan?

– Yo'q, – dedi tanqidchi. – Qoshiq bilan yesa „sterilniy“ bo'ladi.

– Hoy, bolam, – dedi Said Ahmad aka, choy tashib yurgan yigitchaga, – mana shu akangga bitta qoshiq topib kel. Cho'mich bo'lsayam mayli...

Qoshiq kelib, tanqidchi uch-to'rt luqma yegunicha Said Ahmad aka sabr qilib turdi. Keyin so'radi:

– Qalay?

– Zo'r! – dedi tanqidchi g'o'ldirab.

– Bilasanmi, – dedi Said Ahmad aka salmoqlab. – Sen osh yeyayotgan qoshiq necha kishining og'ziga necha marta kirib-chiqqanini bilmayman-u, mening qo'lim o'zimdanda boshqa hech kimning og'ziga kirmagan! Olaver, „sterilniy“, olaver!

* * *

Dunyoda maza qilib kuladigan odam ikkita bo'lsa, bittasi Yo'ldosh Sulaymon edi! Agar dunyoda maza qilib kuladigan odam bitta bo'lsa ham, shu Yo'ldosh akaning o'zi edi! Ko'p

qavatli qilib „vo-vo-vo-o-oh!“ deb kulganida har qanday „zahar“ odamning ham chehrasi yorishib ketardi. Hatto Said Ahmad aka „Men sening qarishingdan qo‘rqaman-da, ukam, bir kuni kulaman, deb kuching yetmay qoladi-yu, „pirt“ etib joning chiqib ketadi-da!“ deb yurardi.

Ayni bahor kezlari Said Ahmad aka, Umarali Normatov, Yo‘ldosh Sulaymon olis qishloqqa bordik. Mezbonlar orasida viloyat rahbarlaridan biri ham bor edi. Dasturxon ustida Said Ahmad aka rahbarga qarab jiddiy ohangda gap boshladi:

– Sizlar odamning qadriga yetmaysizlar.

Hamma hayron bo‘lib qoldi.

– Manavi yigitni taniysizmi? – dedi Said Ahmad aka Yo‘ldosh akani ko‘rsatib.

– Albatta taniymiz, – rahbar bosh irg‘adi. – Yo‘ldosh akani hammamiz yaxshi ko‘ramiz.

– Yaxshi ko‘rasiz-a, yaxshi ko‘rasiz! – dedi Said Ahmad aka qovog‘ini solib. – Shunday bola xor bo‘lib yuribdi. Oydek xotini bor. Bir-biridan shirin bolalari bor...

Yo‘ldosh aka esankirab qoldi.

– Unaqa demang, ustoz! Men yaxshi yuribman.

– Kattalarning gapiga aralashmay tur! – dedi Said Ahmad aka jerkib. – Yaxshi yurganmish. Oladigan maoshi ro‘zg‘origa yetmaydi-yu, maqtanadi. Nima, butun boshli Farg‘onada bog‘dorchilik kalxozimi, sapxozimi yo‘qmi?

– Bor! – dedi rahbar hayratlanib. – Bunaqa xo‘jaliklar ko‘p.

– O‘sha xo‘jaliklaringda mevani chug‘urchuqlardan qo‘riqlaydigan qorovullar ham bordir?

– Albatta bor.

– Ana! – Said Ahmad aka tantana bilan qo‘l siltadi. – O‘zlaring ishning ko‘zini bilmaysanlar! Bir xo‘jalikda o‘nta qorovul bekorga oylik olib yotibdi. Yo‘ldosh Sulaymonning bitta o‘zi yigirmata qorovulning ishini uddalaydi! Bir mar-ta kulsa, o‘nta xo‘jalikka yopirilgan chug‘urchuqning yuragi

yorilib o'ladi. Tirik qolganlari ikkinchi bu yoqlarga yo'lamaydigan bo'lib ketadi!

Rahbar tizzasiga urib xaxolab kulib yubordi. Yo'ldosh aka esa rahbarning naq qulog'iga egilib, „voh-voh-voo-oh!“ degan edi, rahbar ikki qo'llab qulog'ini berkitib oldi.

– Jon aka! – dedi hamon kulib. – Mayli. hamma uzumzor sizniki! Faqat nariroqda kuling!

* * *

Tog'lik qishloqlardan biriga bordik. Bir xonadonga mehmonga taklif qilishdi. Uyning to'rida o'tirgan to'rvasoqol odam kim kirsam, uzundan uzoq duo o'qiydi, so'ng qiroat bilan tilak bildiradi:

– Ilohim sen ham mening yoshimga jetib yurgin, bacham!

Bir gap hadeb takrorlanavergach, Said Ahmad akaning g'ashi keldi shekilli, so'radi:

– Necha yoshga chiqdingiz, taqsir?

– Manba? – dedi „duogo'y“ salmoqlab. – Shu jil ikkam jetimishga kiraman.

– Uni qaraya! – dedi Said Ahmad aka. – Sening duoying mustajob bo'lsa, men sakkiz yil avval o'lib ketishim kerak ekan-da! Men yetmish oltiga bordim! Qani, tur o'rningdan ukam, endi joy almashamiz!

* * *

Said Ahmad akada pul ko'p. Shuning uchun safarga chiqsak, oqsoqoldan qarz so'rashni yaxshi ko'ramiz. Bergan puli vaqtida qaytaverimganidan keyin ustoz yurak oldirib qo'ygan. Qo'qonga borgan edik. Kechqurun mehmonxonada yotish oldidan oqsoqoldan iltimos qildim:

– Iloji bo'lsa, menga besh-olti yuz so'm qarz berib tursangiz. Chekkaroq magazinlarda durust narsa topilsa, bolalarga olib ketardim. (U paytda 500 so'mga katta qo'y berardi.)

– Ellik soʻmdan ortiq pulim boʻlsa, buyurmasin! – dedi Said Ahmad aka ishonch bilan.

Kamida ikki ming bilan kelganini bilardim.

– Shu gapingiz gap-a? – dedim. – Eshitdingiz-a, Yoʻldoshali aka, oqsoqolning ellik soʻmdan ortiq puli buyurmaydi.

Yoʻldoshali aka shu gapga guvoh boʻladigan boʻldi. Endigina yechinib yotgan Said Ahmad aka oʻrnidan turib shimini qaytadan kiya boshladi. „Ha“ desak, „Negadir etim uvishib turibdi“, deb bahona qildi. Ertasiga kitobxonlar bilan uchrashuv boʻldi. Endi shu voqeani hikoya qila boshlagan edim, oqosoqol oʻrnidan turib ketdi.

– Shoshma, sen eplab aytoilmaysan, – dedi. – Yaxshisi, oʻzim gapirib beraman. Bu yaramaslar safarga chiqsa pul olib yurmaydi. Doim mendan soʻraydi. Nima, men yetimxonaning direktorimanmi? Kecha bergim kelmadi. Bilmasdan ont ichib qoʻyibman. Bu shum kechasi choʻntagimni qoqlab qoʻyishdan ham toymaydi. Shuning uchun shimimni kiyib, pulli choʻntagimga qoʻlimni tiqib oʻsha yonboshimni yerga bosib yotdim. Ertalab turib bir aksa urgan edim, ogʻzimdan jiring etib bitta soʻlkavoy otilib ketdi. Soʻlkavoyni ogʻzimga solib yotgan ekanman. Esimdan chiqib ketibdi. Yaxshiyam aksa urganim, Xudo koʻrsatmasin, hiqichoq tutsa bormi, liq etib ichimga ketib qolardi. Ana unda koʻrarding tomoshani!

* * *

Parrandalardan eng kamuyqusi – xoʻroz. Yozuvchilardan – Said Ahmad aka! Farqi shuki, xoʻroz oʻzining qoʻnogʻida turib qichqiradi. Said Ahmad aka tepangga kelib javraydi.

Bir gal Asakada mehmon boʻldik. Allaqaysi kolxoz bogʻida yarim kechagacha gurunglashib oʻtirdik. Kun boʻyi yoʻl yurib charchagan edik. Uchta karavotga qator qilib joy solishgan ekan. Erkin Vohidov bilan men yotib dam oldik. Said Ahmad

aka sigaret chekib, kaftdek radiosini eshitib o'tiraverdi. Uxlab qopman. Bir mahal Said Ahmad aka yelkamga turtib uyg'otdi.

– Noxush xabar aytayotganim uchun xafa bo'lmaysan, bolam, – dedi ma'yus ohangda, – hozir radioda aytdi: Angliya qirolichasining iti o'lib qopti.

– Suyak-puyak tiqilgandir-da, – dedim ensam qotib.

– Butun dunyoda ta'ziya e'lon qilishibdi, – dedi Said Ahmad aka. – Ko'nghlim buzilib ketyapti.

– Bog'dagi itingiz nomidan hamdardlik bildirib, telegramma yuboring, – dedim-da, boshimni burkab oldim.

Mendan ish chiqmagandan keyin Said Ahmad aka Erkin Vohidovning boshiga bordi.

– Erkin, bolam, – dedi g'o'ldirab. – Sen esli yigitsan. Har baloga aqling yetadi. Boyadan beri bir narsani bilolmay boshim qotyapti. Tovuqning chap oyog'idan qilingan tabaka yaxshi bo'ladimi, o'ng oyog'idanmi?

Erkin aka „Ey, qo'ying-e“, degan edi, oqosoqol ship-ship yurib nari ketdi. Tag'in ko'zim ilinibdi. Bir mahal Said Ahmad aka ikkala karavot o'rtasida turib olib qattiq-qattiq gapira boshladi:

– Bilmaganni so'rab o'rgangan olim, orlanib so'ramagan o'ziga zolim, degan gap bor. Senlar universitetni bitirgan bo'lsang, men o'qimagan bo'lsam, so'rasam nima qipti? Men ham tarixni bilgim keladi. Klara Setkin nechanchi yilda tug'ilgan?

U yoqdan Erkin aka, bu yoqdan men norozi to'ng'illagan edik, oqosoqol „Biring – shoir, biring yozuvchiman“, deb maqtanasan-u, ilming – kapiyka!“ deb nari ketdi.

Uyqum butunlay o'chdi. Klara Setkin nechanchi yilda tug'ilganini shu o'ylayman, hech eslolmayman. Erkin akaning oromini buzmaslik uchun nafasimni ichimga yutib yotaverdim. Yarim soatlar o'tdi. Tuyqus Erkin akaning karavoti g'ichirladi...

– O'tkirjon! – dedi sekin. – Uyg'oqmisiz?

– Ha, – dedim. – Ko'rmaysizmi oqsoqolni, uyquning beliga tepdi!

Erkin aka xo'rsindi.

– Rostdan ham Klara Setkin nechanchi yilda tug'ilgan edi? Boyadan beri shuni o'ylab yotibman.

Said Ahmad aka zipillab boshimizga keldi.

– Mana endi binoyidek odam bo'ldilaring, bolalarim! O'zimning tug'ilgan yilimni bilmayman-u, Klara Setkining bilan nima ishim bor! Turaqollaring! Hademay tong otadi, choy ich-e-b, oldi-qochdi gaplardan gaplashib o'tiramiz.

O'LDI – AZIZ BO'LDI

Har hafta bo'lib turadigan, „qat'iy“, „oxirgi“ choralar ko'riladigan, odatdagi majlis edi.

– Mahkamov qani? – boshliq ko'zoynagini burnining uchiga tushirib, to'planganlarga tahdidli qarab chiqdi. – Majlis to'qqizda boshlanishini bilarmidi?

Mahalliy qo'mita raisi rangi o'chibroq o'rnidan turdi.

– O'tgan juma kuni yo'lakka e'lon osib qo'yganmiz, – dedi ming'irlab. – Mehnat intizomi muhokama qilinadi, deganmiz. O'qigan bo'lishi kerak. Har nechuk savodi bor-ku...

– Savodi bormish! – burchakda o'tirgan boshbux to'ng'illadi. – Savodi borligi uchun kelmagan. Aslida, xuddi o'sha Mahkamovning intizomini muhokama qilish kerak! Xudoni bergan kuni kechikadi, mukofotdan mahrum qilaylik desak, jonlaring achiydi.

– Ay, hammasi beshpolezno! – dedi farrosh kampir sharttakilik bilan. – Pyanstvo yuq bo'ldi deymiz, araq sog'liqqa vredniy, deymiz... Azizning kabinetidan kajdiy den butilka shiqadi! Qayoqdan pul topadi, araq parazitga!

– E, sodda xotin! – qorovul tog'a nosini burchakdagi simsavatga tuflab, to'ning yengi bilan mo'ylovini artdi. – Ichaman, degan odam o'g'irlik qilib bo'lsayam pul topadi,

araq palakatga! Bir qo'shnim bor, g'irt piyonista! Qaysi kuni xotini aytibdi. Shu araq o'lgurni tilla bahosi qilib qo'ysa ichishni tashlarmiding, desa eri aytarmish: „Araq tilla bahosi bo'lsa, men-ku ichishni tashlamasdim, lekin sen bola-chaqang bilan och qolarding“, dermish! Aziz deganlaringam parishtamas. Kechayam hamxonasi bilan allamahal chiqib ketuvdi. Badanida bor edi-yov...

– Shuhrat bilanmi? – dedi boshliq qovog'ini solib.

– E, otini qattan bilaman! – Qorovul tog'a qo'lini sil-tadi. – Shuhratmi, Shovkatmi?! Gapning ochig'ini aytaymi? Manga qolsa, shu idoraga har kuni o'ttiz to'qqiz odam kirib, o'ttiz to'qqiz odam chiqib ketsa bo'ldi. Qachon keladi, qachon ketadi, ishim nima? Man o'n besh yoshimda ishga kirganman. Zovutga. Urush oxirlab qolgan edi. O'rtoq Istalinga qoyilman. Ishga yetti minut kechikdingmi, onangni Uchqo'rg'ondan ko'rdim deyaver! – Qorovul tog'a arazlagandek yuz o'girdi.

– Ammo-lekin Xudoyligimni aytaman: kechayam bor edi, Azizning badanida. Bilaman-da, bu zormanda darrov odamning yuzini qizartirib yuboradi. Ikkalasining yuziyam mosh yegan xo'rozning tojisiga o'xshab turuvdi.

Har tomondan hayratomuz xitoblar yangradi.

– Iye, Shuhratning o'zi qani? Uyam ko'rinmaydi-ku?

– Hamtovoqlar!

– Hammahalla deng! Bir ko'chada turadi. Moxov moxov bilan qorong'ida topishadi.

Shu payt eshik jur'atsizgina g'iyqilladi. Ostonada kichik xodim Shuhrat Eminov paydo bo'ldi.

– Mumkinmi? – dedi mung'ayib.

– Kelardingiz-da! – Mahalliy qo'mita raisi chimirildi. – Yuqoriga o'ting! Har nechuk yosh xodimsiz.

Shuhrat o'rnidan jilmadi. Hammaga birma-bir mo'ltirab qarab chiqdi-da, to'satdan hiqillab yig'lab yubordi.

– Ayrilib qoldik, – dedi burnini tortib. – Aziz akamdan ayrilib qoldik!

Xonaga og'ir, uzoq sukunat cho'kdi. Keyin kichik xodimni o'kinch, mehr, hayrat, hatto qiziqish aralash savollarga ko'mib tashlashdi.

– Iye?

– A?

– Mahkamov-a?

– Azizjonni aytyapsizmi?

– Voy bechora-a-a! Yoshgina edi-ya!

– Qachon?

Birinchi bo'lib qorovul tog'a o'zini bosib oldi. „Xudo rahmat qilsin“, deb yuziga fотиha tortdi.

– Tushuntiribroq gapiring, ukajon! – dedi boshliq ovozi titrab. – Nima bo'ldi o'zi?

– Har kuni birga ketib, birga kelardik. – dedi Shuhratjon hiqillab. – Kechayam birgalashib ketdik. Bekatga bor-sak 63-avtobus turgan ekan. Bo'sh joylar ham bor edi. „Aziz aka, avtobusga minamizmi?“ desam, „Yo'q, yuragim siqilibroq turibdi, piyoda keta qolaylik“, dedilar. U yoq-bu yoqdan gaplashib ketdik. Ko'chalarining boshiga borganda, Aziz akam aytdilar: „Shuhratjon“, dedilar, „ukajon“, dedilar. – Shu yerga kelganda Shuhrat Eminov o'pkasini tutolmay baralla yig'lab yubordi. – „Ukajonim“, dedilar. „Men o'lib qolsam, yig'laysizmi?“ dedilar. Yuragim shuv etdi. „Unaqa demang, akajon!“ dedim. Shunda kuldilar. Biram chiroyli, biram muloyim kuldilarki... – Shuhrat kissasidan ro'molcha chiqarib ko'z yoshini artdi. „Hazillashdim“, dedilar. „Erta bilan sakkizdan kechikmay yetib keling, majlis bor“, dedilar. „Xo'p“ dedim. Ertalab... Ertalab... – Shuhratjon tag'in o'pkasi to'lib yig'lab yubordi. – Kelsam, Aziz akam ko'rinmaydilar. O'n minut kutdim. Yigirma minut kutdim. O'zidan o'zi yuragimga g'ulg'ula tushdi. Uylariga bora qolay, deb shundoq ko'chaga kirsam, eshiklarining oldida tumonat odam. Opalari – Hanifa xolam „Voy jigarim“, deb dod solyaptilar. To'rtta o'g'illari... – Shuhrat ro'molchasiga burnini qoqdi. –

To'rtta o'g'illari to'n kiyib, beliga belbog' bog'lab turibdi. „O'tajonim, otajonim“, deb chunonam yig'layapti, chunonam yig'layaptiki, samandar chidamaydi... Majlis to'xtadi.

– Ta-a-ak... – dedi boshliq g'ussaga botib. – Chatoq bo'p-ti! Yaxshi yigit edi...

– Xo'p, o'zaro yordam kassasida qancha pul bor?

Kassir kelinchak dik etib o'rnidan turdi.

– Hammasini olib keling! Siz... – boshliq mahalliy qo'mita raisiga buyurdi. – Mestkom qarorini chiqaring. Bundan tashqari, marhum do'stimizning bir oylik to'liq maoshini berish kerak.

– Ukalar... – dedi qorovul tog'a salmoqlanib. – Yoshim ikkam saksonga chiqib, o'n bitta o'lik ko'mdim. To'y maslahat bilan bo'ladi. O'lim bexosdan keladi. O'lik ko'mishning o'zi bo'larkanmi? Go'rkov, yug'uchi, balo-battar... – u to'ning etagini qayirib, eski shimining piston cho'ntagidan pul chiqardi. – Mana! Azizjonning sag'ir bolalariga... Piysabillo. Hammamizning boradigan joyimiz ikki quloch yer!

Boshliq kissasidagi bor pulni stol ustiga tashladi. Birpasda allaqancha pul to'plandi. Kassir pullarni sanab, qanchaligini aytdi.

– Yordam kassasidan ham qo'shing, – dedi boshliq buyurib. – Keyin kichik xodimga yuzlandi. – Avazjon! G'irillab boring. Pulni Azizjonning opalariga berasiz. Jamoa nomidan. Rachcho'tini tag'in olib kelaman deng... Keyin... Qachon chiqarishlarini aniq bilib keling. Pastga tushib, Boryaga ayting. Xo'jayin buyurdilar, tez borarkanmiz, deng.

Shuhrat burnini tortganча xonadan chiqib ketdi.

– Siz, – dedi boshliq boyadan beri bir nuqtadan ko'z uzmay mung'ayib o'tirgan bo'lim mudiriga, – gazetaga ta'ziyanoma tayyorlang! Jamoa nomidan. Ertagayoq chiqarishsin!

Bo'lim mudiri indamay bosh irg'ab chiqib ketdi.

– Odamshavandaligini ayting... – Kotiba boya uzilib qolgan gapini davom ettirdi. – Aziz akam ba'zan kirib qolardilar.

Boshqalarga o'xshab „choy qani?“ deb dag'dag'a qilmasdilar. Choyniyam hazil qilib so'rardilar. „Ey tavarish bo'lsa gar, yuz gramm choydan naley“, derdilar. Yana boshqa gaplariyam bor edi. – Kotiba peshanasini tirishtirib uzoq o'yladi. Esladi shekilli, yuziga ma'yus tabassum yoyildi. – „Hazratim, chanqovdan o'ldim, ichgali choy ber menga“, derdilar...

– Jeludochnik – voobshe opasniy kasal, – farrosh kampir og'ir bosh chayqadi. – Minim kuyovimda jeludka bilan kitti. Hozir min neudobniy polojeniyada qoldim. Mojet bit Azizjon araqmas, mineralniy suv ichgan chiqar... Allax, o'zing prostit it!

– E, falak! – dedi qorovul tog'a oh chekib. – Odamzodning holi shu-ku, besh kunlik dunyoda qadri yo'q. Man-ku, savodsiz, omi bir odamman. Ammo-lokigin Xudoning begunoh bandasini shunchalik xo'rlash insofdanmidi? Avvalgi maylisdayam hammamiz Azizjonni o'rtaiga olib talagandik. Ishga ikki soat kech kelsa, osmon uzilib yerga tushibdimi? – qorovul tog'a boshliqqa nadomat aralash qarab qo'ydi. – Meni aytdi dersizlar. Azizjon borganda jannatning eshigi lang ochilib turadi! Propuska so'ramasdan qo'yib yuboradi, farishtalar...

O'tgan chorshanba kuni desangiz, soat o'nlardami-yey, o'n birlardami-yey, xullas, xuftonni o'qib bo'lgandim. Munday qaragam, zinadan sekin tushib kelyapti. „Bahay, Azizjon, kech qopsiz?“ desam, kuladi. „Tog'a, – deydi, bir topishmoq aytsam, topasizmi? – deydi. „Qani eshitaylik!“ desam, nima deydi deng? „Borida ko'rolmaysiz, yo'g'ida topolmaysiz, nima bu?“ deydi. Gapning ochig'ini aytsam, o'ylab-o'ylab topolmadim. „Hay, shahar berdik, ukajon“, desam u yuzimdan o'padi, bu yuzimdan o'padi, nuqul kuladi. „Obbo, tog'ajon-ey! Odamni aytyapman, tog'ajon, odamni!“ deydi. Shundoq dedi-yu, yo'liga ketaverdi. Vaqti qazosi yetgani bilgan ekan-da, sho'rlik. Avliyo edi, Azizjon, avliyo edi! lloy joyi jannatda bo'lsin!

Qorovul tog'a qizil belbog'ini yechib, mijjalarini artdi.

– Har nechuk mukofotdan mahrum qilmaganimiz yaxshi bo'lgan ekan, – mahalliy qo'mita raisi ma'yus xo'rsindi. – Bilasizlarmi, men Azizjon bilan bir kursda o'qiganman. Ichimizda eng qobiliyatli student – Aziz Mahkamov edi! Krugliy beshga o'qirdi. Biron marta dars qoldirmasdi. Ha-sharga chiqsak, hammadan ko'p paxta terardi...

– Aziz akam jo'n odam emas, farishta edilar, – dedi kotiba xo'rsinib. – Shuhratga aytgan gapini eshitdinglarmi, „Men o'lsam, yig'laysanmi“, debdilarmi?

Bo'lim mudiri qog'oz ko'tarib kirdi.

– Ta'ziyanomani o'qib beraymi? – dedi savol nazari bilan qaragan boshliqqa. So'ng tutilib o'qiy boshladi: „...tashkiloti sobiq xodim, halol mehnatkash, kamtarin inson...“

– Ulug'! – dedi boshliq yerdan ko'z uzmay, – „ulug'“ degan so'zni ham qo'shib qo'ying. Oldingdan oqqan suvning qadri yo'q, degani to'g'ri. Azizjon haqiqatan ham ulug' inson edi!

Yana chorak soatcha hamma o'z xayoli bilan band bo'lib o'tirdi.

– Xo'p, o'rtoqlar! – dedi boshliq ma'yus suhbatga aylanib ketgan majlisga yakun yasab, – Shuhratjon kelsin, hammamiz marhumni chiqarishga boramiz. Ayollar ham. Harna, oilasiga ruhiy madad bo'ladi.

Xodimlar endi o'rnidan turgan edi, eshik yana jur'atsiz g'iyqilladi. Ostonada Shuhrat Eminov paydo bo'ldi.

– Xo'sh? – dedi boshliq. – Soat nechada?

– Kechasi uzilgan bo'lsa, peshinga chiqaradi-da! – qorovul tog'a devordagi soatga qarab qo'ydi. – Masjiddan mo'ysafidlar chiqishiga mo'ljallashsa, ikki soat qopti.

Shuhratjon xonadagilarga tag'in birma-bir mo'ltirab qaradi.

– Bilasizlarmi? – dedi kalovlanib. – Jinday anglashilmovchilik bo'пти...

Oʻrnidan turganlar qaytib joyiga oʻtirdi. Oʻttiz yetti juft koʻz kichik xodimga qadalgan, hech kimdan sado chiqmas edi. Shuhrat Eminov butunlay dovdirab qoldi.

– Bilasizlarmi? – dedi ovozi qaltirab. – Oʻlgan Aziz aka emas... Pochchasi ekan.

– Qanaqasiga? – bu safar birinchi boʻlib boshliq tilga kirdi. – Siz... Siz Aziz Mahkamov oʻlibdi deb...

– Qayoqdan bilay?

Shuhratjon qochib qolishni moʻljallagandek eshik tutqichini ushladi...

– Bir yoqda opasi, bir yoqda xotini „voy jigarimlab“ turgan boʻlsa, bolalari „otajonim“, deb dodlayotgan boʻlsa...

– Xoʻsh! – dedi boshliq qovogʻini solib.

Kichik xodim najot kutgandek atrofga olazarak qaradi.

– Pochchasi kasal edi oʻzi, – dedi burnini tortib. – Yarim yildan beri... Aziz akam opasining uyida turar edi.

– Unisini soʻrayotganim yoʻq! – Boshliqning qon bosimi koʻtarildi chogʻi, ikki yuzi qizarib ketdi.

– Siz boʻlgan gapni ayting!

– Pastga tushdim, – dedi Shuhratjon tushuntirib. – Shoʻpiringiz papiros chekib oʻtirgan ekan. Aytdim. „Boryajon“, dedim. „Shundoq, shundoq, Aziz akam oʻlib qoptilar“, dedim. Boryajon darrov papirosni tashladi. „Oʻtiring, aka“, dedi. Uchib bordik. Borsak, Aziz akaning bolalari „otajon“, deb izillab yigʻlayapti. Hovliga kirdik. Hanifa xolamdan koʻngil soʻradim... Bir mahal bundoq qarasam... Burchakdagi uydan Aziz aka chiqib kelyapti... – Kichik xodim bir zum jim qoldi. – Qoʻrqib ketdim! Oʻlay agar, qoʻrqdim. „Keldingizmi, ukajon“, deydi. „Pochchajonimdan ayrilib qoldik-ku, Shuhratjon, pochcham emas, tugʻishgan otajonim edi“, deydi.

– Pul-chi? – kassir kelin najot kutgandek iltijo qildi.

– Pul nima boʻldi?

– Qanaqa pul? – Shuhrat koʻzlarini pirpiratdi.

– Marhumga ajratilgan pul. Yordam kassasining puli! – dedi kassir yig'lamoqdan beri bo'lib. – Ertaga kamissiya tekshirsa nima deyman?

– Qayoqdan bilay? – kichik xodim har ehtimolga qarshi eshikni kattaroq ochdi. – O'zlaring Hanifa xolaga bergin. dedinglar-ku! Berdim.

– Hammasini-ya?!

– Esingiz joyidami, Shuhrat?! – dedi kotiba jig'ibiyroni chiqib. – Erim nalugga to'laysan, deb bergan pul edi. Isitmagan „domi“ o'lgurga oyiga o'n ikki mingdan „atapleniya“ nalugi keladi! U yoqda elektr, bu yoqda axlat puli! Sho'rim qursin, erimga nima deyman endi!

– Sizlarni bilmadim-ku, shaxsan men yangi xodimman! – dedi kassir kelin o'rnidan turib. – Biz byudjetdagi tashkilot-miz. Davlat pulini allakimning o'lgan pochchasiga sarfladim, deb hujjat qilolmayman! Bunaqa atcho't o'tmaydi!

– U-bu deysizlar-ku, Aziz akaning o'zidayam, borda, – dedi kotiba. – Biram bachkana! Biram bachkana! Yoshiga yarashmagan qiliqlar qiladimi-yey, shig'ir to'qiydimi-yey! Choy ichging kelsa kir, ich zaharingga! Shoirlikni kim qo'yibdi senga, odamni ishdan qoldirib... Voy Xudoyim. Shuncha nalugni qandoq to'layman endi?

– A voobshe, – farrosh kampir qo'lini paxsa qildi. – Tochna bilaman! Azizning kabinetidan kajdiy den araq butilkasi shiqadi. Etiketkasini olib tashlasa-da, zapaxidan bilaman! Tochniy „Neobiknovenniy“ araq!

Mahalliy qo'mita raisi majlis davom etyapti, deb o'yladi shekilli, qo'l ko'tardi.

– Mumkinmi? – dedi ming'illab. – Aziz Mahkamov bilan bir kursda o'qiganimiz rost. Har nechuk birinchi kursda yomon o'qimadi. Ammo ikkinchi kursdan aynidi. Darsga araq ichib keladimi-yey! Kurs ishlarini nuqul mendan ko'chirgan. Uchinchi kursdan u yog'iga paxtaga vaabshe bormagan!

Majlis allaqachon tugagan bo'lsa ham hech kim joyidan jilgisi kelmas edi.

– Gapning ochig'ini aytaymi? – qorovul tog'a o'rnidan turib, to'ning barini qayirdi. Kissasini kovlab, chap kaftiga mo'lgina nos solib otdi. – Gapning ochig'ini etsam, Aziz diganing qip-qizil jinni! Qip-qizil piyanista! Isga kelayotganda bosini sangallab keladi-da, isdan ketayotganda basarasi xo'zozni tozsiday qizzazib qaytadi! Men haylonman, munaqa ahmoni nimaga islatib yuzibsila? – U eshik oldida mo'ltirab turgan kichik xodimga qo'lini bigiz qildi. – Manavu Suhratmi, Sovkatmi otini bilmiman, buyam o'saning hamtovog'i!

Eshik oldida shumshayib turgan Shuhratni nari surib, bo'lim mudiri kirdi.

– Ta'zianomani redaksiyaga kim olib boradi?

– Anavinga bering! – dedi boshliq to'ng'illab. – Ta'zianomani o'likning o'ziga oborib beradi!

Shu kuni navbatdagi majlis navbatdagi qarorni qabul qildi...

Majlis qaroridan ko'chirma: „*Mehnat intizomini muttasil buzib kelgani, ichkilikbozlik qilgani uchun Aziz Mahkamovga oxirgi marta qat'iy ogohlantirish e'lon qilinsin! Mahkamov bilan hamtovoqlik qilgan Shuhrat Eminov jamoani aldagani uchun so'nggi marta ogohlantirilsin! Marhum Mahkamovga adashib berib yuborilgan pul joyiga qaytarilsin!*“

Qaror bir ovozdan qabul qilindi.

...To'rt kundan keyin Mahkamov bilan Eminovni Chig'atoydagi lag'monxonada ko'rganlar bor. Ikkovlari jinday-jinday „no'sh aylab“, mehnat intizomi masalasidagi yangiliklardan gurunglashib o'tirishgan emish.

USTA KO'RGAN SHOGIRD

Tursunboy mundoq o'ylab qarasa, olim bo'lishdan oson narsa yo'q ekan. Institutda o'zi bilan o'qigan pachaq-pachaq bolalar ikki-uch yilda dissertatsiya yoqlab, binoyidek

katta maosh olib yuribdi. „Xo'sh, mulla Tursun, – dedi o'ziga o'zi, – o'shalardan qayering kam? Xudoga shukur, tanishing bo'lsa bor. Juda bo'lmasa domla Obodiyga shogird tusharsan“. Domla Obodiy bir zamonlar „Xalq og'zaki ijodida maqol-matallar ishlatish“, degan mavzuda dissertatsiya yoqlagan, ikki gapning birida maqol ishlatmasa turolmasdi.

Tursunboy domlaning oldiga borishi bilan gapni maqoldan boshladi.

– Assalomu alaykum, domlajon, – dedi ta'zim qilib. – Ustoz otangdek ulug', degan gap bor. Sizdek ustozimni bir ziyorat qilgani keluvdim, domlajon.

Domla suyunib ketdi.

– Barakalla uka! Oltin olma, duo ol, deganlar.

Tursunboy gapning mavridi kelganini sezib, ilib ketdi.

– O'zingiz bilasiz, domlajon, usta ko'rmagan shogird, har maqomga yo'rg'alaydi. Men sizdan ko'p minnatdorman. Katta daraxtning soyasi ham katta bo'ladi, deb panohingizga keldim. Bilasiz, domlajon, katta arava qaysi izdan borsa... – u birdan oshirib yuborganini tushunib qoldi. „Maqol ishlatmay o'l – dedi ichida so'kinib. – Aravaga balo bormidi?“ Ammo o'zini yo'qotib qo'ymadi. – Kechirasiz, – dedi ming'illab, – yaxshidan yetar sharofat deganlariday... Ilm qilmoqchi edik, domlajon.

Domla Obodiy chuqur o'yga toldi.

– Endi uka, olim bo'lsang, olam seniki, – dedi sensirashga o'tib. – Bu yog'ini yaxshi o'ylabsan. Shundoq-ku, lekin ilm nina bilan quduq qazishday gap-da!

– Tushunaman, domlajon, hammasini tushunaman. Chumchuqdan qo'rqqan tariq ekmaydi, deydilar. Aravasiga tushgandan keyin ashulasini ham aytamiz-da.

Ustoz bilan shogird bir to'xtamga kelishdi. Tursunboy qalin qilib tariq sepdi. Sepdi-yu, tariq jonivor ikki yil deganda ham unib chiqa qolmadi. Yo dehqonning mazasi yo'q, yo

tomorqaning. U ikki yil cho‘zib-cho‘zib ashula aytsa ham arava qurib ketgur hech joyidan jilmadi.

Domla Obodiy uchastka qurayotgan ekan. „Hayt degan tuyaga mador bo‘ladi“, deb bir shama qilgan edi. Tursunboy tom tunukasini o‘z zimmasiga oldi. Tag‘in domlanning ko‘nglini ko‘tarib ham qo‘ydi.

– Qo‘ynidan to‘kilsa, qo‘njiga-da, domlajon. Arzimagan tunukani siz oldingiz nima-yu, men oldim nima?

Yana bir safar domla uyda kelim-ketim ko‘pligidan noliddi. – Ro‘zg‘or – g‘or deydilar. Buning ustiga kunora mehmon, o‘zing bilasan, uka, bir tovuqqa ham suv kerak, ham don.

– Ha, endi domlajon! Mehmon kelar eshikdan, nasibasi teshikdan.

– Qani o‘sha teshik! – dedi domla qo‘l siltab.

– Biz-da, domla, biz-da, o‘sha „teshik!“

Tursunboy shunday dedi-yu, o‘sha kundan boshlab, qachon domla Obodiyning uyiga mehmon kelsa, ichkiligini ko‘taradigan bo‘ldi.

Kech kuzda domla tag‘in hasrat qildi.

– Kengashli to‘y tarqamas, degan gap bor, uka. Shu desang, qizimizni uzatmoqchimiz. Teng-tengi bilan, deganlariday quda bo‘lmishimiz katta professor. Oling quda, bering quda deganlar...

Tursunboy to‘yonaning kattasi bo‘yniga shilq etib tushay, deb turganini payqadi-yu, g‘ingshidi:

– Endi domlajon, tengi chiqsa tekin ber, deganlari juda to‘g‘ri. Uyqu joy tanlamas, muhabbat chiroy deganlaridek, singlimizga shunday odam xaridor bo‘pti, boriga baraka qilib to‘yni o‘tkazib yuboravering.

– Yo‘q, uka, boshqa gap bor. – Domla Obodiy xo‘rsindi. – Osilsang baland dorga osil, debmiz-u, bu yog‘ini o‘ylamabmiz. Bor tovog‘im, kel tovog‘im, deb bejiz aytishmagan. Garnitur qilish kelin tomonning vazifasi. Ruminskiy garnitur bor ekan. Hali kuyov xafa bo‘ladimi, italyanskiysidan

olmabsizlar deb. O'zing bilasan, kuyovni payg'ambarlar ham siylagan.

Tursunboyning ichida bir nima uzilib ketgandek bo'ldi. „O'zing ham o'l, kuyoving ham! – dedi ichida. – Sepkilli qizing bilan qo'shmozor bo'! Qizingni quchoqlab yotadigan birov-ku, kalavotini men olib berishim kerakmi?“ Xayolida shunday desa ham, sirtida iljaydi.

– Albatta, domlajon, albatta! Kelinni kelganda ko'r, sepi-ni yoyganda ko'r, deb turganlar bordir.

– Barakalla! Qush tilini qush biladi-da! – Domla ma'qul-lab bosh silkidi. – Qatorda noring bo'lsa, yuking yerda qol-maydi, deb shuni aytadi-da! Yaxshiyam sendek norim bor!

Domla adashmadi. Tursunboy nortuya bo'lib yukning eng og'irini ko'tardi. Ammo harchand lo'killagan bilan man-zilga yetolmadi. Har gal ishini surishtirib kelganda domlasi bir nimani bahona qiladi-yu, paysalga soladi. Har gal Tur-sunboy gapini boshidan boshlaydi.

– Endi domlajon, chumchuq so'ysa ham qassob so'ysin, degandek o'zingiz bosh bo'lib...

– Shoshma uka, – deydi domla salmoqlanib. – Sabr tagi sara oltin deganlar.

– Shunaqa-yu, domlajon, qolgan ishga qor yog'ar, degan gap ham bor. Bu yog'i tuya go'shti yegandek juda cho'zilib ketdi o'zi...

– Oyning o'n beshi qorong'i bo'lsa, o'n beshi yorug' bo'ladi, uka. Mana, ko'pi ketib ozi qoldi. Qirqiga chidagan, qirq birigayam chidash kerak-da!

Bora-bora domla yangi odat chiqardi. Tursunboy qa-chon ishni surishtirib kelsa, domla kasalligini bahona qila-digan bo'ldi. Avvaliga Tursunboy domlam keksaligi uchun mazasi qochayotgandir, deb yurdi-yu, keyin Obodiy o'zi-ning ishiga hech qiziqmayotganini, uni olim qilish niyati ham yo'qligini tushundi. Bir kuni u yana domlanning oldiga

keldi. Endi taxta-o'qlovini yig'ishtirishga o'zining ham aqli yetib qolgan edi. Qarasa, domla Obodiy odatdagidek yon-boshlab yotibdi.

– Assalomu alaykum, domla! – dedi Tursunboy yangicha shiddat bilan. – Nima, yana burga tepdimi?!

– E, nimasini aytasan, uka. – Domla ming'illadi, – kasalning kelishi oson, ketishi qiyin ekan-da.

– Shunaqa, domla, dard degani botmonlab kelib, misqollab ketadi, – Tursunboy uning gapini ma'qulladi. – Rang ko'r – hol so'r, deganlar. Qirq kun yerga yopishib yotgan odamday rangingiz tamom bo'пти o'zi!

Domla Obodiy ko'zini yumdi.

– Ha, endi issiq jon isitmasiz bo'lmaydi. Ahvolim ko'pam og'irmas, uka.

– Shunaqa deysiz-u, domla, dard kelganda darmon ketarkan-da, – dedi Tursunboy salmoqlanib. – Kasallik filni pashsha qiladi, deganlari bejiz emas ekan. Ahvolingizni qarang. Bay-bay-bay! Dardingiz nima o'zi?

Domla yana inqilladi.

– Nima bo'lardi, gastrit-da!

– Endi domla, „Ko'zing og'risa qo'lingni tiy, qorning og'risa nafsingni tiy“, deganlar. Sal qarash kerak-da, bu yog'igayam.

Domla Obodiyning ko'zi yarq etib ochilib ketdi.

– O'ynab gapirsang ham o'ylab gapir, deganlar. Og'zingga qarab gapir, uka!

Tursunboy parvo qilmay davom etdi:

– Dard bir tikilsa qo'yamaydi, deganlari to'g'riga o'xshaydi. Ahvolingiz chatoq, domla. Sog' tanda – sog' aql, deydi-lar. Mazangiz qochgandan beri o'ziam... Bir oyog'ingiz to'rda, bir oyog'ingiz...

– Nafasingni issiq qil-e! – Domla o'rnidan turib ketdi. – Dard boshqa, ajal boshqa. Shuniyam bilmaysanmi, galvars!

Tursunboy pinagini buzmadi.

– Endi domla, to'g'ri gap tug'ganingga yoqmas ekan-da, – dedi bidirlab. – O'ylamay yegan, og'rimay o'lar, deganlari to'ppa-to'g'ri. Bu yog'i yaqinlashib qolganga o'xshaydi o'zi.

– Yo'qol-e! – qichqirdi domla ko'zini ola-kula qilib. – Yo'qol ko'zimdan, ko'rnamak!

– Albatta, albatta! – Tursunboy shoshilmay o'rnidan tur-di. – Yomon kasal yuqumli bo'ladi. Men ham o'lganning ketidan shahid bo'pketmay tag'in. – U eshik oldiga yetganda burilib qaradi.

– Domlajon, – dedi iljayib, – bu yog'idan tashvish qilmang, izzat-ikrom bilan joyingizga eltib qo'yamiz. O'lding – aziz bo'lding, shishding – semiz bo'lding, deganlar!

Domla turgan joyida og'zini kappa-kappa ochar, chamasi, biron maqol izlar, ammo topolmas edi...

„FARMONBIBI PLYUS“

„Kelinlar qo'zg'oloni“ning muallifi, xalq yozuvchisi Said Ahmadga. Muhtaram Said Ahmad domla! Bizning „Erkin muhabbat“ xususiy teatrimiz so'nggi paytlarda erishayotgan yutuqlardan xabaringiz bor. Ijodiy guruhimiz sahnalashtirgan asarlar tomoshabinlar o'rtasida mashhur bo'lib ketgan. Ayniqsa, „Lo'li qizning xurjuni“, „Iffatli suyug'oyoq“, „Kimning ko'ngli kimda bo'lsa, qo'yavering, o'ynasin“, „Erini garovga qo'ygan xotin“ kabi zamonaviy mavzudagi spektakllarimiz har kuni anshlag! Pattalar talash!

Hurmatli domla! Sizga aytadigan xushxabarimiz bor. „Kelinlar qo'zg'oloni“ komediyasini sahnalashtirdik, tabriklaymiz! Faqat bugungi tomoshabin didiga mos kelmaydigan ayrim sahnalarga juz'iy tuzatishlar kiritdik. Masalan, sizning Farmonbibingiz kenja kelin Nigora iborasi bilan aytganda, ikki asr narida qolib ketgan feodal, chalasavod kampir. Bizning Farmonbibi esa „sovremenniy biznesmen!“ Butun boshli fir-

maning direktori. Allaqancha korxonalari, magazinlari, oshxonalar bor. O'g'illari-yu kelinlari ham mirquruq „intelligentlar“ emas. Hammasi „delovoy“. „Farmonbibi plyus“ firmasida ishlaydi. Bu – asarning birinchi ko'rinishidayoq bilinadi. Sizning Farmonbibingiz Nigoraning ertalab turib gimnastika qilayotganini ko'rib, dod ustiga dod soladi. Bizniki esa kelinidan oldin turib, „Adidas“ olimpiykasini kiyib badantarbiya qiladi. Sahnaning bu chekkasida qaynana, u chekkasida – kelin! Nigora yarim quloch sakrasa, Farmonbibi bir metr ga irg'ishlaydi. So'ng oralarida shunday dialog bo'lib o'tadi.

Farmonbibi: Dvijeniyelaring o'zingga biram yarashib turibdi-yey, kelin!

Nigora: Siz ham nishtyaksiz, oyijon!

Farmonbibi: Jinday terlabsanmi? Yengilroq kiyinaver, kelin!

Nigora: Bundan ham yengil kiyinsam, paxti yalang'och bo'pqolaman-ku, oyijon, uyalaman!

Farmonbibi: Kimdan uyalasan? O'zingni uying, o'zingni joying. „Striptiz“ni bilasanmi?

Nigora: Sal-pal...

Farmonbibi: Ertadan boshlab „striptiz“ qil!

Nigora: Yo'g'-e, oyijon! To'xtavoy akam urishadilar!

Farmonbibi: Bu xonadonda men xo'jayinman! Ertadan boshlab „striptiz“ qilasan! Farmonbibi bir narsani bilmasa gapirmaydi! Birinchidan, figurang chiroyli bo'ladi. Ikkinchidan, figurang qancha chiroyli bo'lsa, To'xtavoyimga shuncha yoqasan. Uqdingmi?

Nigora: Xo'p bo'ladi, oyijon!

Shunday qilib, Nigora „striptiz“ qilaveradi, „striptiz“ qilgan sayin To'xtavoyga yoqaveradi. Oxiri To'xtavoy o'tirgan joyida pinakka ketadigan bo'lib qoladi. Mehri yangasining qazisi ham, Muhayyo yangasining jensheni ham kor qilmaydi. Bu orada nuqul maosh kutishdan bezor bo'lgan Hakim do'xtirlikni tashlab, „Farmonbibi plyus“ firmasida xususiy

apteka ochadi. Farmonbibi To'xtavoy masalasida Hakim bilan kengashadi.

Farmonbibi: Hoy, aptekachi! O'tir mundoq!

Hakim: Xo'p bo'ladi, oyijon!

Farmonbibi: Men senga kim bo'laman?

Hakim: Onam bo'lasiz, oyijon!

Farmonbibi: To'xtavoy senga kim bo'ladi?

Hakim: Ukam bo'ladi, oyijon!

Farmonbibi: Ukang bo'lsa, holidan xabar olsang o'lasanmi?

Hakim: To'xtavoyga nima qipti, oyijon?

Farmonbibi: Dard qipti! Balo qipti! Bola bechoraning qulog'idan kun tugul, yulduz ko'rinadigan bo'pqopti-ku! Kim aytadi, seni aptekachi deb? Ukagingangga bir pachka „Viagra“ olib bersang, davlating kamayib qoladimi?

Hakim: Xo'p bo'ladi, oyijon! Problema yo'q. Bugunoq yest qilamiz!

Hakim o'sha kuniyoq bir pachka emas, bir „salapan“ xalta „Viagra“ opkeb beradi. Jigar degani shunaqa paytda bilinadi-da!

Bir haftadan keyin Nigora „striptiz“ u yoqda tursin, gimnastika ham qilmay qo'yadi. O'n kundan keyin onasinikiga qochib ketadi. Farmonbibi donishmand ayol emasmi, kelini qaytarib olib keladi. To'xtavoy „viagra“ ichishni, Nigora „striptiz“ni bas qiladi.

Qarang, qanday original „resheniye!“

Ikkinchi pardada ham ozgina o'zgarish bor. Sizning Farmonbibingiz maosh tekkan kuni o'g'illari-yu kelinlarini qator turg'azib qo'yib, hammasining pulini qo'lidan sitib oladi. Bizning Farmonbibi kimning maoshi qanchaligini oldindan biladi. Vedomostga o'zi qo'l qo'ygan. Ammo pul taqsimlashni nazorat qiladi. Sizning Farmonbibingiz Bo'ston kelinga sobiq eridan kelgan alimentni qaytarib yuborishni buyuradi. „Menga bolasini tashlab ketgan erkakning puli kerakmas,

bolani o‘zim katta qilib olaman“, deydi. Kechirasiz-u domla, sizning tasviringizdan eskilik hidi keladi. Ya‘ni feodal er mushtipar xotinni tashlab ketgan. Bizning Bo‘ston unaqa ayol emas. O‘z huquqini yaxshi tushunadi. Shuning uchun avvalgi erini uch taloq qo‘yib, „itdan bo‘lgan qurbonlikka yaramas“, deydi-da, bolasini tashlab ketadi. O‘zi suygan odamga – firmaning glavniy buxgalteri Mahkamga tegib oladi.

Maosh kuni Farmonbibi bilan Bo‘ston orasida shunday dialog bo‘ladi.

Farmonbibi: Anavi lapashangni alimentini yubormadingmi?

Bo‘ston: Voy, otginasi o‘chsin, o‘sha urodni! Har oyda pul yuboraveramanmi?

Farmonbibi: Bilaman, bivshiy ering g‘irt notavon. Sening bitta abed pulingga bir oy ro‘zg‘or qiladi, landavur! Ammo yaxshimi-yomonmi soqolini selkillatib uydan chiqmay bolangni boqib o‘tiribdi-ku! Seni yo‘rig‘ing boshqa. Sen kuchli palavinasan. Ayolsan! Bir oyog‘ing Dubayda, bir oyog‘ing Malayziyada! Kimsan „Farmonbibi plyus“ning brokerisan! Mayli, nima qilgandayam o‘sha „lox“dan bo‘lgan bolani sen tug‘gansan-ku! Yuz dollar kimni o‘ldiribdi, jo‘natib yubor!

Bo‘ston: Ellik „yevro“ yuborsam-chi?

Farmonbibi: Voy, tavba! „yevro“ni tushunarmidi o‘sha ammamni buzog‘i! „Baks“dan yuboraver! Kaptansasini o‘zimga berasan. Nakladnoyga tikib qo‘yaman. Tag‘in ertaga mahalla-ko‘yga chiqib, xotinim mushtipar eriga aliment to‘lamay qo‘ydi, deb yurmasin. Otimizga or, itimizga nomus-a, kelin!

Bo‘ston: Xo‘p bo‘ladi, oyijon!

Sizning uchinchi pardangizda notanish xotin Farmonbining oldiga kelib, o‘g‘lini qamoqdan chiqarib berish uchun pora taklif qiladi. Biznikida boshqacha. Uzoq qishloqdan bir fermer kelib, Farmonbibiga kredit ololmay qiynalib yurganini, bankda ishlaydigan O‘rinboy yordam bermayotgani-

ni aytadi. Farmonbibi, O'rinboy, fermer o'rtasida „razbor-ka“ bo'ladi.

Farmonbibi: Manavi dehqon bolani taniysanmi?

O'rinboy: Taniyman, oyijon! „Bir ko'rgan tanish, ikki ko'rgan bilish“, degandek...

Farmonbibi: Tanisang, nega buning ishini „Orbit“ jevachkasidek chaynab yuribsan?

O'rinboy: Endi, oyijon, o'zimga qolsa-ku, birpasda hal qilib berardim. Shefimiz „Kiraversin davlat, chiqaversin palakat“, deydiganlar xilidan. G'iring desang, „O'ynashmagin arbob bilan, arbob urar har bob bilan“, degandek...

Farmonbibi: Necha marta aytaman senga, maqol qo'shmasdan gapir, deb! Nima balo, xotining bilan tong otguncha maqol to'qib chiqasanlarmi? Bashor o'lgur ham maqol qo'shmasa gapirolmaydi!

O'rinboy: Endi, oyijon, „er-xotin – qo'sh ho'kiz“, degandek... Qolaversa, bu yog'i bozor iqtisodi... „Otang bozor, onang bozor...“

Farmonbibi: Yana gapiradi-ya? Men senga bozormanmi?

O'rinboy: UZR, oyijon, men emas, shef shunaqa deydi. „Mushuk tekinga oftobga chiqasmish“...

Farmonbibi: Voy, mushuk bo'lmay itlarga talansin, o'sha shefing! Bo'g'otdan yiqilib mayib bo'lsin! Nima endi, dehqon bola orqasini silab qo'ysinmi, mushugingni?

O'rinboy: Endi oyijon, shefimiz ikki gapning birida „Quruq qoshiq og'iz yirtadi“, deb turganidan keyin...

Farmonbibi: E, o'sha shefingni og'ziga qoshiq emas, cho'mich tiqilsin! Endi o'zim bank ochmasam bo'lmaydi shekilli! Bular davlat topshirib qo'ygan kreditniyam „qurug'i“ni olmasdan bergisi kelmaydi.

O'rinboy: Ayb mendamas, oyijon, o'rgangan ko'ngil o'rtansa qo'ymas ekan. Shefimizni...

Farmonbibi: Bo'пти, chaynalmasdan gapir! „Stavka“si qancha shefingni?

O'rinboy: O'n prasan! Tanishlarga o'n prasan.

Farmonbibi: „Nal“mi, „perechisleniye“mi?

O'rinboy: „Nal“, oyijon. Shef „Uzoqdagi quyruqdan yaqindagi o'pka yaxshi“, deydi.

Farmonbibi: Bekor aytibdi, o'sha o'pkaxo'ring! Besh prasan! Dehqon bolani qiynamasin.

O'rinboy: Ie, oyijon, „Yomon dallol yonidan“ deb qolganini yonimdan to'laymanmi?

Farmonbibi: Hah, o'sha shefingni nafsiga o't tushsin-a! Savob ham kerak-ku, odamga!

O'rinboy: Siz shunaqa deysiz-da, oyijon. Shef „Savobning tagi teshik“, deydi.

Farmonbibi: Yana maqol to'qiydi-ya! Menga qara, dehqon bolam! Oladigan kreditlaringdan besh prasan „nal“ to'laysan! Boshqa iloj yo'q. Ko'rib turibsan, bu ishga O'rinboy akangni aloqasi yo'q. „Nal“siz kredit olish, hatto Farmonbibiingni ham qo'lidan kelmaydi. Mayli, qolgan besh prasanini o'zim qo'shaman, uqdingmi?..“

Shunday qilib, Farmonbibi notanish fermerga delovoy yordam beradi...

Nihoyat, Sotti bilan bog'liq tag'in bir o'zgarish.

Sotti Nigorani „sotadi“. „O'g'ritomoq“ kelin umumiy qozondan ovqat yemay, kechasi yotog'iga kirib o'ziga alohida ovqat qilayotganini Farmonbibiga chaqib beradi, Farmonbibi ikkala kelinini yuzma-yuz qiladi.

Farmonbibi: Buni bekitiqcha ovqat qilayotganini qayoqdan bila qolding, Sotti?

Sotti: Hididan bildim, oyijon.

Farmonbibi: Nimaning hidi ekan?

Sotti: Sosiskaning hidi, oyijon.

Farmonbibi: Burning o'lsin, seni! Iskovich itga o'xshab har teshikka suqulmay, burniginang o'lsin! Menga qara, Nigora, rostmi shu gap?

Nigora: Rost.

Farmonbibi: Nima, obshiy qozonning ovqati yoqmay qoldimi? Firma hisobiga „kontrakt“ to‘lab o‘qiydigan student To‘xtavoyning Malikayi Turondotlari ayricha ovqat yegilari kepqoldimi?

Nigora: Gap undamas, oyijon!

Farmonbibi: Nimada, bo‘lmasa?

Nigora: Shu kunlarda ko‘nglim ayniydigan bo‘lib qolgan, oyijon. Boshim aylanadi. Sosiska yegim keladi. O‘shanga...

Farmonbibi: Ko‘nglim ayniydi, deysanmi?

Nigora: Shunaqa, oyijon.

Farmonbibi: Voy, bo‘ylaringga bo‘ytumor! Voy o‘ziming „striptiz“ kelinimdan aylanay! Voy, sosiska sendan aylaniblar ketsin! Hoy, Sotti! Bir vaqt o‘zing ham kapcho‘nniy kolbasaga boshqorong‘i bo‘luvding shekilli? Bugundan boshlab ikki oy „shpion“likdan otpuskaga chiqasan! Sening vazifang shu: har kuni uch marta „Gamburger“ restoraniga borasan. O‘zing tepasida turib, svejij sosiskadan „xot-dog“ pishirtirasan. O‘zing opkelib Nigoraga yedirasan! Uqdingmi?

Sotti: Xo‘p bo‘ladi, oyijon!..

Asarda boshqa o‘zgarish yo‘q. Faqat finalda Nigora sahnaga egizak chaqaloqlar ko‘tarib chiqadi. Birining oti Diana, ikkinchisiningki Viagra! Yakshanba kuni premyera! Albatta keling, muhtaram domla!

„Erkin muhabbat“ xususiy teatrining i. o. direktori. Imzo...“

TUG‘MA ISTE‘DOD

Uning boshpurtdagi familiyasi – Berdiqulov. Bir emas, uchta institutni bitirgan... „Pachti“ bitirgan. Mutaxassisligi nima ekani o‘zidan boshqa hech kimga ayon emas. Ammo ishning ko‘zini biladi. Tomdan emas, samolyotdan tashlab yuborsangiz ham oyog‘i bilan tushadi! Yana bitta hunari bor. Hunar emas-ku, „xobbi!“ U – tug‘ma iste‘dod. O‘zining tili bilan aytganda „oyog‘ining tirmog‘idan sochining uchigacha

talant“. Birinchidan – „shoir“. Ikkinchidan – „kompozitor“. Uchinchidan – „sozanda“. To‘rtinchidan – „xonanda“.

O‘zi yozgan „shig‘ir“ga o‘zi „mujdika“ bastalaydi. O‘zi yozgan „mujdika“ga o‘zi jo‘r bo‘lib, tor chertadi. O‘zi ijro etgan „mujdika“ga o‘zi qo‘shiq aytadi! Bir so‘z bilan aytganda, „sahna yulduzi!“ Afsuski, hanuzgacha unga „xizmat ko‘rsatgan“ unvonini berishmayapti.

Berdiqulov unvon masalasini hal qilish uchun kalava-ning uchini topganida boshqa yumush chiqib qoldi. Bundan o‘ttiz yilmi-o‘ttiz besh yilmi avval u Toshkentga kelib institutga „zaushniy“ kirganida Eski shaharning bir chekkasidagi halimdekkinaga so‘qqabosh kampirnikida „kvartir“ turgan edi. Kampir uni o‘g‘lim deb bag‘riga bosdi. „Prapiska“dan o‘tkazdi. Oradan ikki yilcha o‘tib, bandalikni bajo keltirdi-yu, bo‘yradekkina hovli bilan katalakdek ikkita xona Berdiqulovnikiga bo‘lib qoldi. Buni qarangi, yaqinda xuddi o‘sha hovlining ustidan yo‘l o‘tib, ko‘prik quriladigan bo‘pti.

Buziladigan xonadonlarga xohlasa ko‘p qavatli uydan xonalar, xohlasa yer maydoni bilan pul beriladigan bo‘ldi.

Berdiqulov „tug‘ma talant“ emasmi? Bor iste‘dodini ishga solib, shahar hokimiyatiga ariza yozdi. „Shig‘irli“ ariza.

*„Mening na kulbam bor, na ayvonim bor,
Na eshak aravam, na faytonim bor,
Faqat talantim bor, sof vijdonim bor,
San‘atga baxshida bitta jonim bor!“*

„To‘g‘ri“ yozadi, xumpar! Kulbasi yo‘q. O‘ttiz besh ming „baks“ga olgan „bankovskiy“ uyda turadi. Ammo uy o‘ziniki emas, biznesmen qaynisining nomida. Toshkentning shimol tomonidagi o‘n ikki so‘tixli hovli-joy, devoriga marmar bilan ishlov berilgan ikki qavatli uy ham o‘ziniki emas: „predpri-nimatel“ bojasining nomida. Ishonmasangiz, notariusdan surishtiring!

Ayvoni ham yo'q. To'g'ri-da! Uyi yo'q odamda ayvon nima qilsin?! Shaharning mashriq tomonida, tog' etagidagi dachasi oddiygina. Atigi olti xonali. Saunasi qaynoqqina. Fontani ixchamgina. Basseyni chuqurgina. Shu arzimagan dacha ham o'ziniki emas. O'sha qishloqda turadigan qudavachchasining nomida. Eshakaravasi ham, faytoni ham yo'q. Atigi bittagina „BMV“si bilan yana bitta „Neksiya“si bor. Bittasi qaynukasiniki. Bittasi qudaxolaniki.

Ana endi insof yuzasidan aytinglar-chi! Shundoq tug'ma talant eski shahardagi allaqanday mahallaning allaqanday gadoytopmas kulbasida yashasa alam qiladimi-yo'qmi?

Berdiqulov hokim nomiga yozgan arizasiga qo'shib quyidagi dalolatnoma, ya'ni „isparavka“ni ham jo'natdi.

„Berildi ushbu dalolatnoma shu haqdakim, mazkur qo'g'ozni eltuvchi fuqaroning xonadonida quyidagi faqirlar istiqomat qiladurlar:

1. O'zi.

2. Xotini.

3. O'g'li.

4. Kelini. Avvalgi eridan uchta bolasi bor. (Tug'ilganlik to'g'risidagi guvohnomalar ilova etilmoqda.)

5. Qizi. Turmushi buzilgan. Bir yarimta bolasi bor – yolg'iz ona. Mat – odinochka. Qornidagi gumonasi olti oylik. (Ginekologdan qo'shimcha dalolatnoma bor.)

6. Bo'lajak kuyov. Hozircha bo'lajak qaynatasining uyida g'ayrat bilan „stajirovka“ o'tab turibdi. Uy masalasi hal bo'lsa, ZAGS dan o'tishga rozi. (Tilxati ilova etilyapti.)

7. Buvisi. 97 yoshda. Oltmish yil komfirqa a'zosi bo'lgan. Bir paytlar Amir Olimxonning haramida bo'lib ko'p jabr chekkan. „Zolim Amir changalida“ degan hujjatli qissa muallifi. (Kitobchanning bir nusxasi ilova etilmoqda.) Shu kunlarda biroz shoshilibroq chop etib yuborilgan kitobni chevarasiga aytib, qaytadan yozdiryapti. „Mening sevikli Amirginam“

deb nomlangan kitob nashriyot rejasiga kiritilgan. (Dalolatnoma ilova qilinyapti.) O'zi Toshkentga kelmagan, ming chaqirim narida turadi. Ammo pasporti shu xonadonda ro'y-xat qilingan.

8. Tog'asi. 81 yoshda. Mehnat faxriysi. Urush boshlangan kezlari o'ng qo'lining uchta barmog'ini „tasodifan“ o'roq kesib ketgan. Ammo front orqasida alohida jonbozlik ko'rsatgan. Birinchi bo'lib „Xizmat ko'rsatgan cho'chqaboqar“ degan unvon olgan. Bir ko'zi ko'rmaydi. Bir qulog'i vazmin. Bir qo'li ishlamaydi. Tilining yarmi gapiradi. Yarmi gapirmaydi. (Shifokor dalolatnomasi ilova qilinmoqda.) Toshkentdan to'qqiz yuz chaqirim narida turadi, shu yerda „prapiska“ qilingan.

9. Ammasi. 80 yoshda. „Hujum“ kampaniyasining faollaridan bo'lgan. Birinchilar qatori paranjisini olovga tashlab, sochini qirqtirgan. Olti marta erga tekkan. „Jensovet“ raisi, „Xudosizlar“ jamiyatining a'zosi bo'lgan... Hozir qishloqning nafasi o'tkir otini. „Ibrohim Adham“ni yoddan qiroat bilan o'qiganda, xotinlar ho'ng-ho'ng yig'laydi. (Ovozi yozilgan audiotasma ilova qilinmoqda.) Sakkiz yuz chaqirim narida turadi, „prapiska“si shu xonadonda.

10. Pochchasi. 67 yoshda. Ruhiiy kasal. (Jinnixonadan dalolatnoma ilova qilinyapti.) Yetti yuz chaqirim narida yashaydi, shu xonadonda ro'yxatdan o'tgan.

11. Qaynsinglisi. To'rtta norasida bolasi bor. Eri odam o'ldirib, o'n besh yilga kesilib ketgan. (Sud hukmidan ko'chirma ilova etilmoqda.) Qaynsingilning necha chaqirim narida turishi noma'lum. Umuman, O'zbekistonda yashash-yashamasligi ham mavhum. Kasbi – „chelnochnik-tadbirkor“. Yarim yil Turkiyada, bir yil „Yujniy Kareya“da yuradi. Ammo shu xonadonga „prapiska“ qilingan.

12. Kuyovi. Lichna o'zining kuyovi emas-ku, kenja qaynsinglisining zakonniy eri. Qassob. Tuni bilan pichog'ini qay-

rab chiqadi. Narkologiya dispanserida hisobda turadi. (Dalolatnoma ilova qilinyapti.) Besh yuz chaqirim narida turadi, „prapiska“si shu xonadonda.

13. Jiyani (ota tomondan). Kasbining tayini yo‘q. Qimorda besh ming dollar yutqazib, qochib ketgan. Hozir qidiruvda. (Ichki ishlar bo‘limidan dalolatnoma ilova qilinmoqda.) Kunora qimorboz hamkasblari „jiyaningni top“ deb bostirib keladi. „Prapiska“si shu yerda.

14. Yana bitta jiyani (ona tomondan). Noyob talant sohibi. Konservatoriyaning milliy cholg‘u bo‘limi bitiruvchisi. Har kuni kechqurun uch soatdan karnay chalib „repetitsiya“ qilishi shart. (Dalolatnoma ilova qilinyapti.)

15. Xolasining o‘gay nabirasi. San‘at kollejining sobiq o‘quvchisi. Bu ham noyob iste‘dod egasi. Beraman desa qo‘liga, chiqarib qo‘yar yo‘liga“, deganlari to‘g‘ri. O‘n yetti yoshida Hasan-Husan tug‘di. Egizaklarning otasi hozircha noma‘lum bo‘lgani uchun bolalar „detskiy priyut“ga topshirildi. (Dalolatnoma ilova qilinmoqda.) Kollejning noinsof rahbarlari bir emas, pahlavondek ikkita o‘g‘ilga hayot ato etgan iste‘dodli talabani har tomonlama rag‘batlantirish o‘rniga o‘qishdan haydab yuboribdi. Uy masalasi hal bo‘lsa, egizaklar yosh onaning issiq bag‘riga qaytadi. Biologik otasi topilib qolsa ham ehtimol. Bo‘lajak raqqosa o‘qishni davom ettirmasa, o‘zbek baleti yorqin sahna yulduzidan judo bo‘ladi!

Shunday qilib, ikki xonali katalakda yigirma uch yarimta jon istiqomat qiladi. „Tug‘ma iste‘dod“ egasi, beqiyos sozanda, benazir bastakor, bulbulnafas xonanda Berdiqulovning ijod qilishi uchun hech qanday sharoit yo‘q! Nima qilsin, sho‘rlik? „Shig‘ir“ga solib yozgan arizasi to‘g‘ri-da!

*„Mening na kulbam bor, na ayvonim bor,
Na eshagaravam, na faytonim bor,
Faqat talantim bor, sof vijdonim bor,
San‘atga baxshida bitta jonim bor!“*

Muallif izohi: Hikoya qahramoni kim deb so'ramang! Hammasini „ichimdan chiqarib“ yozdim. Basharti ko'cha-ko'ydami, majlis-pajlisdami, kimdir „Falonchi bizga tuhmat qipti“ desa, hikoyaning qahramoni o'sha bo'ladi!

„SHUMLIK TURKUMIDAN“

Ba'zilar shoir yoki yozuvchi deganda o'ta jiddiy, hatto qovog'idan qor yog'adigan odamni tushunadi. Aslida, unday emas, iste'dodli ijodkorlarning deyarli hammasi hajvgga, hazil-mutoyibaga boy bo'ladi. Biz – ijod ahli ham boshqalar kabi bir-birimizga hazil qilamiz, beozor „shumlik“lar o'ylab topamiz. Mana, o'shalardan bir shingili.

„SHPANA“

Universitetni yangi bitirgan kezlarim edi. „Odamlar nima derkin“ degan qissam kitob bo'lib chiqdi...

Ozod Sharafiddinov, Subutoy Dolimov, Umarali Normatov, namanganlik qarddonimiz, shoir va olim Nuriddin Boboxo'jayev, bir-ikki mezbonlar bilan Sarichelek qo'riqxonasiga bordik. Tog' ustidagi ko'l bo'yida yotib dam oldik. Kun bo'yi cho'milamiz, osh-ovqatni o'zimiz qilamiz. Butun olamdan ajralib, bir hafta radio eshitmaslikka, soqol olmaslikka, xullas „yovvoyi“ bo'lib yurishga qaror qilganmiz...

O'n kunlardan keyin yuk mashinasida tog'dan qaytib tushdik. Soch-soqollar o'sgan, kiyimlar aftodahol. Yangiqo'rg'on markazida to'xtab tamaddi qiladigan bo'ldik. Yo'l-yo'lakay allaqanday magazinga kirdik. Chiroyli qiz peshtaxta ortida kitob o'qib o'tirgan ekan. Ozod aka odatdagi „qitmirlilik“ bilan so'radi:

– Singlim, nima kitob o'qiyapsiz?

Qiz g'ashi kelibroq boshini ko'tardi. Indamay kitobning muqovasini ko'rsatdi. Bu – mening kitobim edi. Yosh yozuv-

chi bunaqa paytda qanday ahvolga tushishini bilasiz. Xur-sandman. Nuqul iljayaman!

– Bunaqa bema'ni kitoblarni o'qimang, – dedi Ozod aka „shumlik“ qilib.

Qizning jahli chiqib ketdi.

– O'zingiz bema'ni! Kitobni tushunmasangiz gapirib nima qilasiz!

Bizning og'iz – quloqda. Ozod aka menga qarab kuldi.

– Ko'rdingmi, muxlislaring ko'payib qopti. – Keyin qizga tushuntirdi. – Qo'lingizdagi kitobni mana shu bola yozgan. Bering, dastxat yozib beradi.

Qiz menga boshdan oyoq qarab chiqdi-da, jahl bilan g'ichirladi:

– E, yo'qol, shpana!

Dovdirab qoldim. Qiyqiriq, kulgi...

Ayniqsa, keksa Subutoy domla tizzasiga urib-urib kuladi. Yo'q, Ozod aka amallab, qizni ishontirdi. Qo'lidan kitobni olib, „Hurmatli falonchixonga...“, deb endi dastxat yoza boshlaganimda ichkaridan bashang kiyingan, tilla tishli kishi chiqdi. (Magazin mudiri bo'lsa kerak.)

– Xo'sh, nima shovqin? – dedi qovog'ini solib. Ozod aka nima gapligini tushuntirdi. Mudir hammamizga bir-bir qarab chiqdi-da, mendan so'radi:

– Hujjating bormi?

– Opke pasportingni! – dedi Ozod aka jahli chiqqan bo'lib. Mashina kabinasida qolgan pasportimni olib kelishga majbur bo'ldim. Mudir avval pasportga, keyin menga, undan keyin kitob muqovasiga qaradi. Uzoq o'ylanib qoldi.

– Familiyasi o'xshaydi, – dedi salmoqlanib, – surati ham o'ziga o'xshaydi, ammo ko'rinishi yozuvchiga o'xshamaydi.

– Ana! – Subutoy domla tantana bilan ko'rsatkich barmog'ini osmonga bigiz qildi. – Ana! Odam tanishni bilar-kansan-ku, o'g'lim. Yozgan dastxatini ko'rgin! Yozuvchiyam shunaqa xunuk yozadimi? Aftini qara, aftini! Toshkanning

xuligani-ku bu! Ha, qizim-a, sodda qizim-a! Shuning gapiga ishondingmi?!

Sotuvchi qiz jahl bilan men dastxat yozgan varaqni yirt-di-da, g'ijimlab yerga uloqtirdi...

„BEMOR“ PIYOZ

Abdulla Qahhorning mashhur dachasi hozir Said Ahmadniki. Bu birinchidan. Ikkinchidan, dacha Yozuvchilar bog'ining shundoq kiraverishida joylashgan. Uchinchidan, Said Ahmad aka palovni „sayratib“ yuboradi. Cho'ng'arining guruchi-yu, zaytun yog'idan qilingan oshni ko'p adiblar yegan. Nega deganda ustoz pishirgan oshini baribir bitta o'zi yemaydi. Bog'ga dam olishga borgan yozuvchilardan ko'ngil yaqinlarini, albatta, chaqirib chiqadi. Oshxo'rlar ham judayam noinsof emas. Oshga har kim baholi qudrat „hissa“ qo'shadi. Birov to'rttagina sabzi, birov Yozuvchilar bog'ining oshxonasidan olib chiqilgan bir kaftgina tuz, birov bir quti gugurt degandek...

Qolgan „arzimas“ xarajatlar – go'sht, yog', devzira guruch, araq, konyak va boshqalar Said Ahmad akadan.

Kunlarning birida Erkin Vohidov qo'ng'iroq qilib qoldi.

– Yuring, oqsoqolning dachasiga borib, piyozdan xabar olib kelamiz.

– Qanaqa piyoz? – degan edim, tushuntirdi. Erkin aka ustozning dachasiga bir emas, naq oltita piyoz olib borgan ekan. Piyoz bo'lgandayam zo'ridan. Oltiariqning piyozi! Erkin Vohidov, Rahmatilla Inog'omov, men – uzun-qisqa bo'lib kirib bordik. Piyozdan xabar olgani kelganimizni aytdik. Ustoz peshanasi tirishibroq osh damladi. Ma'lum bo'lishicha, bu Erkin aka bilan Rahmatilla akaning to'rtinchimi-beshinchimi marta „piyozdan xabar olishi“ ekan. Men ham mazaxo'rak bo'lib qoldim. Tekin osh kimga yoqmaydi! Kelasi shanba Erkin Vohidovga qo'ng'iroq qildim.

– Piyozdan xabar olib kelmaymizmi?

– Iloji yo'q, – dedi Erkin aka, – „piyoz operatsiyasi“ barbod bo'ldi. Keyin voqeani tushuntirdi. Ertalab ko'chaga chiqsa, darvoza oldida chiroyli lenta bilan o'ralgan qog'oz quti turgan emish. Erkin aka hayron bo'lib qutini ochsa, qat-qat qog'oz orasidan sarg'ayib ketgan bitta piyoz, yonida konvertga solingan xat chiqibdi. Xatda shunday so'zlar yozilgan ekan: „Erkin, bolam, piyozing uyimga ketaman deb, xarxasha qilaverib, yuragimni siqib yubordi. Shuncha yalinsam ham ko'nmadi. Seni qattiq sog'inibdi. Ichikib, kasal bo'lib qoldi. Xafa bo'lma, uch-to'rt kun tabibga qaratsang, o'ziga kelib qoladi. Sen piyozingni yaxshilab davolatib tur. Kelasi hafta o'ttiz-qirq kishi ko'rgani boramiz“.

– Endi nima qilasiz? – desam, Erkin Vohidov topgan chorasini aytdi.

– Hozir oqsoqolga qo'ng'iroq qilmoqchi bo'lib turuvdim. „Piyozning dardi og'ir ekan, sho'rlik o'lib qoldi“, deb qo'ya qolaman.

– Esingiz joyidami? – dedim kapalagim uchib. – Oqsoqol piyozingning ta'ziasiga keldik, deb yuz kishini boshlab kel-sa nima qilasiz?

– Bu yog'iyam bor, – dedi Erkin aka o'ylanib. – Mayli, bir yo'lini qilarman.

Uch kundan keyin Said Ahmad akaga Erkin Vohidovdan xat boribdi. Xatda shunday so'zlar bitilgan ekan. „*Ustoz! Piyozimni shuncha boqqaningiz uchun rahmat. Ikki kunda oyoqqa turib ketdi, kelib ovora bo'lib yurmanglar. „Yoshlik – beboshlik“ deb shuni aytadi-da! Hayronman, tengini topibdimi, bitta piyoz bilan Oltiariqqa qochib ketdi!*“

„HOJATBARORLIK“

Bulung'urga ketayotgandik, yo'lda mashina buzilib qoldi. Amallab yetib borguncha alla-pallaga qolib ketdik. Qorin – piyozning po'sti. Asablar tarang...

Uy sohibi dasturxon bezatib qoʻygan ekan. Bir piyola choy ichdikmi-yoʻqmi, mezbon hasrat qilib qoldi.

– Necha yildan beri sheʼr yozaman, chiqarishning iloji yoʻq. Gazeta-jurnallarda tanish-bilishchilik...

– Mana, sheʼr chiqaradigan odam! – Abdugʻafur Rasulov meni koʻrsatdi. – Opkeling sheʼrlaringizni. Hozir opkeling!

Mezbon ham shuni kutib turgan ekanmi, bir papka sheʼr qoʻltiqlab kirdi. Papkani ochib, oʻqishga shaylangan edi, Abdugʻafur aka maslahat berdi:

– Siz oʻqib ovora boʻlib oʻtirasizmi? Oʻtkirjonning oʻzi oʻqiydi. Ichidan tanlab-tanlab olaveradi.

Papka mening qoʻlimga oʻtdi. Biri-biridan xarob sheʼrlarni pichirlab oʻqiyapman-u, oʻgʻrincha Abdugʻafur akaga qarab qoʻyaman. U kishi non-u anjur qilib, oltindek uzumni urib yotibdi. Oxiri chidolmadim. Bir burda non kavshab, uzumga qoʻl choʻzgan edim, Abdugʻafur aka dashnom berdi.

– Sheʼr deganni ovoz chiqarib oʻqiydi-da. Biz ham eshitaylik bundoq!

Ovoz chiqarib oʻqishga majbur boʻldim. Har safar mezbon „Qalay, domla, zoʻrmi?“ deb qoʻyadi. „Sheʼringiz ikki pulga qimmat“, dey desam, dasturxonida oʻtiribman. Ustiga-ustak qorin haligiday. Abdugʻafur Rasulov esa nuqul olqishlaydi.

– Zoʻr ham gapmi? – deydi qaymoqqa non botirib. – Kitob qilib chiqarish kerak. Hammasini Oʻtkirjonning oʻzi eplaydi. Bu kishi hojatbaror odam.

Papkadagi sheʼrlarni oʻqib boʻlgunimcha bir soatlar oʻtdi. Qaymoq tamom boʻldi, uzumning shingil-shapogʻi qoldi.

Mezbon mastava olib kirdi. Bir qoshiq ichmasimdan Abdugʻafur aka tagʻin sheʼrlarni maqtashga tushdi.

– Shundoq zoʻr asarlarni bosishmadimi, a? Voy, nomardlar-ey! Yangilaridan bormi?

– E, bundan ham zoʻrlari bor! Olib kelaymi?

– Albatta-da!

Mezbon bu gal ikkita papka ko'tarib kirdi. Mastavani maza qilib urayotgan Abdug'afur Rasulov ora-chora menga dalda berib qo'yadi.

– O'qing, do'stim, o'qing! She'r deganni jaranglatib o'qish kerak.

Osh ustida to'rtinchi papka ochildi...

Ertasiga ertalab Bulung'ur bozoriga kirdik. Ro'paradan qovun ko'tarib kelayotgan siyrak soqolli chol chiqib qoldi. Yo'lini to'sib salom berdim. Mol-holini, kampiri-yu nevara-chevaralarini surishtirdim.

– Xudoga shukur! – dedi chol jinday hayratlanib.

– Qirq bitta nevara, o'n sakkizta chevara bor. Sizni taniyayotgan turibman, bolam.

– Hozir taniysiz-da! – dedim mehribonlik bilan. – Mabodo bir parcha qog'ozingiz yo'qmi, otaxon?

Otaxonda qog'oz yo'q ekan. Abdug'afur Rasulovdan qarz olishga to'g'ri keldi. Qog'ozga Abdug'afur akaning ismi-sharifini, turar joyini, ishxonasini, telefon raqamini batafsil yozdim. – Shu qog'ozni ehtiyot qiling, xo'pmi, otaxon? – dedim cholga uzatib. – Kerakli odamning adresi yozilgan.

Chol nima gapligini anglamay turgan edi, so'radim:

– Mabodo institutga kirishni niyat qilgan nevaralaringiz bormi?

– Bor! – dedi chol jonlanib. – Bir emas, to'rttasi bor. Bul-tur ham ikkitasi Toshkentga o'qishga kiraman deb borib, qaytib kelgandi.

– Mana bu odam, – dedim Abdug'afur akani ko'rsatib. – Toshkentdagi eng katta institutning eng katta domlasi Abdug'afur Rasulov bo'ladilar. Oltita nevarangizning hammasini yuboravering. O'qishga joylab qo'yadilar: bu kishi – hojatbaror odam.

Chol quvonib ketdi. Manzil yozilgan qog'ozni hafsala bilan belbog'iga qistirdi.

– Iye, sizlarni Xudo yetkazdi-ku, – deb azza-bazza qovun-

ni yerga qo'ydi, ikki qo'lini ochgancha duo qila boshladi. – U dunyo-bu dunyo yomonlik ko'rmagin, bolam! Nevaralarimni o'qishga kirgizib qo'ysang, har kuni besh mahal namoz ustida duo qilaman. Yaxshiliging mendan qaytmasa, bola-chaqangdan qaytsin. Bola-chaqangdan qaytmasa, Xudodan qaytsin...

Chol duoning eng quyuq joyiga kelganda to'satdan ko'zi olazarak bo'lib qoldi.

– Iya, ha, qayoqqa? – dedi hayron bo'lib.

Abdug'afur aka o'zini olomon orasiga urdi-yu, bir zumda ko'zdan g'oyib bo'ldi.

„MEHRIBON“ SHOGIRD

Yozda Ozod Sharafiddinov bilan Farg'onada dam oldik. To'y mavsumi avjiga chiqqani uchunmi, Xudoning bergan kuni sahargi oshga taklif qilishadi. Xo'roz qichqirmasdan turish malol keladi. Ammo aytilgan joyga bormaslik ham odobsizlik. Bir kuni Ozod aka ikkinchi qavatdan xushlamay-roq tushdi.

– Cho'rt poberi, kechasi bilan biqinim og'rib chiqdi, – dedi nolib. – Davolanishga kelganmizmi, to'y-ma-to'y yurishgami?

Sanatoriy darvozasida, odatdagidek, mashina kutib turgan ekan. G'izillatib olib ketishdi. To'yxonaga kirishimiz bilan „Umarali aka-a-a!“ degan hayqiriq yangradi. So'ritok tagida o'tirgan naynov, saksovuldek chayir odam sapchib turib biz tomonga kelaverdi. Ertalabdan „otib“ olgani ko'rinib turibdi. Oyoqlari chalishib ketyapti. Ikki yuzi to'yib mosh yegan xo'rozning tojisiidek qip-qizil. Yana bir marta „Umarala-aka-a-a!“ dedi-da, Ozod akani dast ko'tarib, chirpirak qilib aylantira boshladi. Domlanning u yuzidan, bu yuzidan o'paverib shilta qilib tashladi.

– Bormisiz, Umarali aka? Sog'misiz, domlajon? Eshik-ellar tinchmi, domlajon? Nevaralar chopqillab yuribdimi, domlajon? Sog'intirib yubordingiz-ku, domlajon!

O'pgani ham bor bo'lsin! Har „domlajon“ deganida Ozod akani silkitib-silkitib qo'yadi. Ozod aka „Men... Men“ deydi-yu, „Umarali emasman“, deyishga boyagi odam qo'ymaydi. Domla „Kechasi bilan biqinim og'rib chiqdi“, degani esimga tushib, achinib ketyapman. Bir zumda Ozod aka boshigacha terlab, qizarib ketdi. Nuqul hansirab nafas oladi. Boyagi odam domlani yerga qo'ydi-da, menga yuzlandi.

– Erkin aka-a-a! – dedi hayqirib. Kurash tushadigan polvonlardek qulochini keng yoyganicha tepamga bostirib kelaverdi. Qarasam, qovurg'amni dazmollab tashlaydigan! Shosha-pisha, o'zimni odamlar orasiga urdim.

Domla ikkalamizni alohida xonaga olib kirdi. Ozod aka hamon hansirab nafas olar, paydarpay ro'molcha bilan yuzini artar edi.

– Boyagi odam kim? – dedim non ushatayotib.

Domla eshitmadimi, javob bermadi.

– Kim haligi odam? – dedim choy quyib. Domla bir chimirildi-yu, tag'in indamadi. Har qalay, o'sha „mehribon shogird“ kimligini judayam bilgim kelardi.

– Domla, – dedim, – boyagi odam o'zimizda o'qiganmi?

Ozod aka bazo'r chidab o'tirgan ekanmi, birdan portladi.

– Hoy! – dedi qo'lini paxsa qilib. – Qanaqa ezma odamsiz? Jimgina o'tira olasizmi, yo'qmi? Bilmayman! Eshitdingizmi? Tanimayman! Umuman tanishni ham xohlamayman! O'z holimga qo'yasizmi-yo'qmi?

Damim ichimga tushib ketdi. Tashqari chiqqanimizda „shumligim“ tutdi. Ozod akaning qulog'iga sekin shipshidim.

– Umarali aka! Anavi shogirdingiz yana kelyapti. Xayrlashmoqchi shekilli.

Ozod aka alang-jalang qaradi-da, o'zini mashinaga urdi.

– Haydang, – dedi eshikni yopib. – Haydang, cho'rt poberi! Tezroq ketaylik shu yerdan.

„XITOYCHA USUL“

Tog‘ga, Azim Suyunning qishlog‘iga borgandik. Ko‘pchilik edik. Mehmonlarni bir xonadonga olib kirishdi. Dasturxon to‘kin. Buni qarangki, boshqa noz-ne‘matlar qatori bir piyola asal ham bor ekan. Hammaning ko‘zi o‘sha piyolada.

– Toza asalga o‘xshaydi, – dedi mehmonlardan biri. – Hiddan sezilib turibdi.

– Tog‘ning asali zo‘r bo‘ladi-da, – dedi ikkinchisi.

– Hozir tog‘da ham toza asal qolmagan, – dedi yana biri. Gap aylanib asalning toza-notozaligini aniqlashga kelib taqaladi. Birov „Qoshiqning uchiga ilib cho‘zib ko‘rish kerak, agar bir quloch ko‘tarilganda ham asal uzilib qolmay ipdek tushaversa, toza bo‘ladi“, dedi. Yana kimdir choyga solib ko‘rishni maslahat berdi. Tag‘in kimdir asalni kaftga surib, ruchka bilan chizishni taklif qildi. Indamay tursak, asal xomtalash bo‘ladigan. Erkin Vohidov menga qarab qo‘ydi-da, so‘radi:

– Asalni sinashning xitoycha usulini eshitgansiz-a?

Hech qanaqa „xitoycha usul“ni bilmasam ham, bir „shumlik“ boshlanayotganini sezib, darrov tasdiqladim:

– Eshitganman! Eng qulay usul shu!

– Undan tashqari zamonamiz ruhiga ham mos keladi, – dedi Erkin Vohidov. – Haqiqiy demokratik usul.

Hamma „xitoycha usul“ga qiziqib qoldi.

– Aytsam o‘rganib olasizlar-da, – dedi Erkin Vohidov sirli qilib. Davradagilar yalinishga tushdi.

– Bo‘lmasa gap bundoq, – dedi Erkin aka. – Hozir oramizdan bitta odamni „asal sinovchi“ qilib saylaymiz. Kim eng ko‘p ovoz olsa, „sinovchi“ o‘sha bo‘ladi. „Sinovchi“ piyoladagi asalni bir ko‘tarishda oxirigacha simiradi. Soatga qarab turamiz. Agar yarim soatdan keyin og‘iz-burnidan varaq-varaq qon kelib o‘lib qolsa, bundan chiqdi, asal – toza asal bo‘ladi. Qani, o‘zining nomzodini qo‘yadigan odam qo‘lini ko‘tarsin!

Bittayam „nomzod“ topilmadi.

– Nachora, – dedi Erkin Vohidov mushkul muammo qarshisida qolgan odamdek chuqur o'yga tolib. – „Do'sting uchun asal yut“, degan gap bor. Keling, do'stlar uchun qurbon bo'lsak, bo'pmiz-da!

„Jasorat“ ko'rsatib, ikkovlashib piyolani bo'shatdik. Xayriyat, asal „zo'r emas“ ekan, yomon ta'sir qilgani yo'q.

„PAMILDORI“ OPERATSIYASI

O'g'limning to'yi kuni saharlab darvoza oldida mashina to'xtadi. Chiqsam, Ozod Sharafiddinov „Volga“ning chap eshigini ochib rulda o'tiribdi.

– Dachadan kelyapman, – dedi domla. – Qani, darrov kapotni oching.

Yukxonani ochsam, ikki paqir pamildori turibdi.

– O'z qo'lim bilan terdim, – dedi Ozod aka tantanali ohangda. – Idishlarni tez bo'shating-da, qog'oz-qalam olib chiqing.

Qog'oz olib chiqqan edim, buyurdi:

– Yozing! „Tilxat. Menkim, ushbu hujjatga imzo chekuvchi falonchi pistonchisyev shuni e'tirof etamanki, Ozod Sharafiddinov to'yimizni jamiki sabzavot mahsulotlari bilan to'la ta'minladi“. Yozdingizmi? Endi qo'l qo'ying!

Tabiiyki, bu gap o'sha zahoti to'yxonaga tarqaldi. „Pamildori“ operatsiyasi pishitib qo'yildi. Ertalabki osh dasturxoniga pamildori ham tortildi. Domla yonimda turgan edi, mahalla oqsoqollaridan biri kelib, u kishi bilan qo'shqo'llab ko'rishdi.

– O'g'lim, – dedi menga qarab, – oshing yaxshi bo'пти-yu, ammo pamildorisi, ayniqsa, zo'r ekan-da! Ekkanning qo'li dard ko'rmasin!

Ozod aka mamnun tomoq qirib qo'ydi.

Zum o'tmay ikkinchi odam keldi.

– Iloyo yoshlar baxtli bo‘lsin! – dedi qiroat bilan. – Dasturxon xo‘-o‘-o‘p to‘kin bo‘pti-da, ukam. Rahmat! Ayniqsa, pamildorini aytgin! Asal-a, asal! Ishonsang, men osh yeganim yo‘q, nuqul pamildori yedim!

Ozod aka kamtarona yerga qarab turibdi. Qarindoshlardan biri pamildorini maqtab-maqtab, jinday tanqid qilib ham o‘tdi.

– Pamildori xo‘p yaxshi pishibdi-yu, sal maydaroq ekanmi? Olxo‘ri deb o‘ylapman.

Shu payt Erkin Vohidov kelib qoldi.

– O‘tkirjon! – dedi gapni uzoqdan boshlab. – Yozda to‘y qilishning shunisi yaxshi-da. Qovun-tarvuz mo‘l, meva-cheva ko‘p... Manavi olchanning chiroyli pishganini qarang deb to‘rttaginasini kaftimga olib yeb ko‘rsam, danagi yo‘q! Qarasam, pamildori ekan! Qayoqdan topdingiz bunaqasini?

Zimdan qarasam, Ozod akaning qovog‘i tushib ketyapti.

Said Ahmad aka uzoqdan meni koyib kelaverdi.

– Sen yaramasga qachon aql kiradi-a? Yangilik yarataman deb, har baloni o‘ylab topaverasanmi? Osh dasturxoniga ituzum qo‘yish qayoqdan chiqdi! Qayoqqa qarasa talinka-talinka ituzum!

Ozod aka bunisiga chiday olmadi.

– Cho‘rt poberi! – dedi qo‘l siltab. – Men to‘yga pamildori emas, tariq opkelganman. Bo‘ldimi? Qutuldimmi endi?!

„TO‘YANA“ OPERATSIYASI

O‘zim ham bir emas, bir necha marta „shumlik“ „qurboni“ bo‘lganman.

Erkin Vohidov qizini uzatayotganda ertalab yurtga osh berdi. Borsam, darvoza yonidagi o‘rik tagida Said Ahmad aka, Ozod Sharafiddinov, Nosir Fozilov, Ne‘mat Aminov, Umarali Normatov, yana allaqancha odam keldi-ketdiga qo‘l qovushtirib turishibdi. Erkin aka bilan quchoqlashib ko‘rish-

dik. Tabrikladim. Kissasiga to'yana solib, men ham boyagi qatorga borib turdim. Kechqurungi ziyofatga borsam, Erkin aka sovuqroq qarshi oldi.

– Ertalab ko'rinmadingizmi? – dedi ginaxonlik qilib.

– Keldim-ku! – dedim hayron bo'lib.

– Kelsangiz ko'rardim. Bilaman, siz vaqtli turishni yoq-tirmaysiz. – Erkin aka hovliga imo qildi. – Kiravering, ham-malari o'tirishibdi.

Chindan ham ertalabki oshda qo'l qovushtirib turganlar davra qurib o'tirgan ekan. Hatto Said Ahmad aka menga joy ham olib qo'yibdi.

– Ha, xomush ko'rinasan? – dedi oqsoqol aftimga tikilib.

– Yo'q, o'zim... – deb ming'illashim bilan yonimizga Erkin aka keldi.

– Ertalab O'tkirjonning o'rni juda bilindi-da, – dedi bosh chayqab.

– Keldim-ku, axir! – dedim battar hayratlanib. – O'rik tagida ko'rishdik-ku!

– Qanaqa o'rik? – Erkin aka yelkasini qisib qo'ydi-da, nari ketdi.

– Rostdan ham keluvdingmi? – dedi Said Ahmad aka.

– Iye, o'zingiz bilan ko'rishdik-ku! – najot kutgandek Ne'mat Aminovga qaradim. – Ne'mat aka ham bor edi.

Ne'mat Aminov gapimni eshitmadimi, choy quydi.

– Qani dasturxonga qarang, jigaram!

– Siz bilan ancha gaplashib turdik, – dedim Said Ahmad akaga.

– Menda galava qoptimi! Kelgan bo'lsang kelgandirsan, kelmagan bo'lsang kelmagandirsan. – Said Ahmad aka ham dasturxonga undadi. – Ol, manavi go'sht yaxshi pishibdi.

Tomoqdan ovqat o'tsa qani?

Said Ahmad aka ko'nglimdagini sezgandek, nasihat qildi:

– Erkin bilan qil o'tmas do'stsan. Ko'p muxlislar Erkin Hoshimov bilan O'tkir Vohidovni adashtirib yuradi. Ert-

indin sen ham qiz chiqarasan, o'g'il uylantirasan. To'yana-po'yana berdingmi?

– Berdim! – dedim jonlanib. – O'rik tagida...

– Qanaqa qilib beruvding?

Xunobim oshdi.

– Qanaqa bo'lardi, cho'ntagiga solib qo'ydim.

– Kallang gavgandan katta-yu, bir otim noscha aqling yo'q! – dedi Said Ahmad aka koyib. – Birinchidan, to'yana degani cho'ntakka solinmaydi, kaftga bosiladi! Ikkinchidan, guvoh oldida beriladi. Pulni konvertga solib, ustiga „falonchidan pistonchiga“, deb yozib qo'yiladi... Erkin sening to'yanangga zormas-ku, baribir ko'ngliga kelgan-da! Ming yillik qadrdon bo'lsalaring! – Birpas o'ylab turdi-da, jo'yali maslahat berdi. – Endi... Bitta yo'li bor... Boshqatdan to'yana berasan. Puling bormi?

Noiloj cho'ntagimni kovlab, besh so'mlik, o'n so'mliklarni sanay boshladim.

– E, yamoqchiga o'xshamay har nima bo'li! – dedi oqsoqol jerkib. – Yirikroq puling bormi, Nosir?

Nosir Fozilov qovog'ini solib to'ng'illadi: – Nima, men kassirmanmi?

– Senda-chi, Ne'mat, yirik pul bormi?

– Maydasiyam yo'q! – dedi Ne'mat Aminov keskin bosh chayqab.

– Senlarning g'amingni doim men yeyishim kerak!

Said Ahmad aka kissasidan ikkita yuz so'mlik chiqardi. – Eshitib qo'y, – dedi pisanda qilib. – Ertaga ertalab rovna soat sakkizda bog'ga oborib berasan. Ham qarz berib, ham ketidan yugurib yurmayman!

Bundan chiqdi ertalab Qibrayga g'irillashim kerak.

Said Ahmad aka allaqayerdan bir varaq qog'oz topdi. Pulni qog'ozga o'rab, ustiga „Erkin akaga O'tkirdan 200 so'm“, deb yozdi. „200 so'm“ degan so'zning tagiga yo'g'on qilib chizdi. (U paytda bu ancha katta pul edi.)

– Ma, ushla! – dedi o'rnidan turib. – To'yana berishning qoidasini o'rganib qo'y, okagingang aylansin! Biz to'yana be-raverib-be-raverib shilini ketganmiz! Yur, birga boramiz.

Noiloj oqsoqolning ketidan ergashdim. Yo'lakda turgan Erkin akaning oldiga bordik.

– Quchoqlashib ko'rish! – dedi oqsoqol yelkamga nuqib. Odamlarni hayron qoldirib, Erkin aka bilan qaytadan quchoq-lashdik. Qog'ozga o'rog'liq to'yanani kaftiga bosdim. Erkin aka „Qo'ying, shart emas“, dedi-yu, pulni kissasiga solib qo'ydi. Mashinadan xabar olish bahonasida ko'chaga chiqdim. Qay ko'z bilan ko'rayki, ertalab kelganimga, to'yanaga „gu-voh bo'lgan“ o'rik yo'q! Yo'q, vassalom! To'g'risi, o'zimdan o'zim shubhalanib qoldim. Barvaqt turishni yoqtirmasligim rost! Ertalab Erkin akanikiga keldimmi o'zi? Yo uyqusirab boshqa joyga bordimmi?

– Qayoqda yuribsan? – dedi Said Ahmad aka yonimga kelib o'tirishim bilan.

– O'zim... – dedim bo'shshib.

– To'yanadan qutulding! – Oqsoqol dalda berdi. – Endi odamga o'xshab ochilib-yozilib o'tir. Ammo bir narsani aytib qo'yay! Mening pulim – urg'ochi pul, yaqinda bankka oborib qochirib keluvdim. oy-kuni yaqin edi. Ertaga bolasini qo'shib oborasan, 50 so'm!

Obbo! Endi bunisi qoluvdi.

– Bolasini Erkin Vohidovdan olasiz! – dedim ensam qo-tib. Shu gapning ustiga Erkin aka kelib qoldi.

– Sodda bo'lmay qoling! – dedi kulib. – Ertalab to'yana beruvdingiz-ku. Oling pulingizni, – shunday deb, qog'ozga o'ralgan boyagi pulni cho'ntagimga solib qo'ydi.

– O'rik-chi? – dedim talmovsirab.

O'sha zahoti davrada shunaqangi qahqaha portladiki, qo'shiq aytayotgan hofizdan tortib hovlidagi mehmonlarn-ing hammasi baravar shu tomonga qarashdi. Mening ahvolim

xo'p „tomoshabop“ bo'lsa kerak. Ne'mat aka „xe-xe“laydi. Nosir aka „hu-hu“laydi, Erkin aka yoshlanib ketgan ko'zini artadi...

Ma'lum bo'lishicha, ertalab men ketganimdan keyin, „to'yana“ operatsiyasi pishitilibdi. Darvoza oldidagi o'rikning katta shoxi qurib qolgan ekan, qariyalar qurigan daraxt bexosiyat bo'ladi, deb tagi bilan arralab tashlashni maslahat berishibdi...

– Endi ko'ngling joyiga tushdimi? – dedi Said Ahmad aka. – Qani, pulni cho'z!

Endi mening „shumligim“ tutdi.

– Qanaqa pul? – dedim pinagimni buzmay,

– Hazillashma! – Said Ahmad akaning peshanasi tirishib ketdi.

Parvo qilmay yeb-ichib o'tiraverdim. Ora-chora ustozni dasturxonga undayman.

– Oling, oqsoqol, sho'rva mazali bo'пти!

Said Ahmad aka ovqatga ham qaramay qo'ydi. Paydar-pay sigaret tutatadi... Nihoyat, bir chora o'ylab topdi shekilli, qulog'imga egildi.

– Eshityapsanmi? – dedi ovozini pasaytirib. – Chap cho'ntagingda chaqaloq „inga“layapti, aytmovdimmi, pulimning oy-kuni yaqin, deb. Xayriyat-ey, omon-eson qutuldi, boyaqish! Mayli, „bolasi“ni senga berdim. 200 so'mni qaytar!

– Manavi qiyma kabob yumshoqqina ekan, ustoz, – dedim mehribonlik bilan. – Ustiga piyoz sepib beraymi?

Said Ahmad aka yalinishga tushdi: – Pul degan jigardan bo'ladi, bolam. Unaqa sovuq hazil qilmagin, nastrayenam buzilib ketyapti. Hozir yig'lab yuboraman.

– Men sizdan pul olganim yo'q! – dedim ko'zimni lo'q qilib.

– Bermaysanmi? – Said Ahmad aka tahdid bilan o'rni-dan turdi. – Hozir anavi bolaning qo'lidan mikrofonni

olaman-da, bo'lgan hangomani butun to'yxonaga aytib beraman!

Qarasam, chindan ham o'sha tomonga ketyapti. Pulini qaytarib berdim. Oqsoqol kissasiga urarkan, to'ng'illadi:

– Baribir „bolasi“ sani bo'yningda! Ja bo'lmasa, sudga berib, aliment qilib undirib olaman!

„GURUCH“ OPERATSIYASI

Said Ahmad aka devzira guruch tanlashga usta. Bir gal azza-bazza Qo'qon bozoriga kirib, Cho'ng'araning guruchidan xarid qildik: Said Ahmad aka 30 kilo, men 30 kilo. Mezbonlar guruch solingan qog'oz qoplarni vagonga chiqarib berishdi. Poyezd jilganidan so'ng ustoz bilan alla-pallagacha gurunlashib o'tirdik. Keyin uxlab qopman.

Bir mahal g'alati shatir-shutur tovushdan uyg'onib ketdim. Said Ahmad aka maykachan bo'lib o'rindiqqa o'tirib olgan. Oldida ikkita qop. Mening qopimdagi guruchdan hovuchlab-hovuchlab oladi-da, o'zining qopiga soladi. Qarasam, guruchimning barakasi uchib ketadigan.

– Hormang, ustoz? – dedim. – Nima harakat?

– Uyg'ondingmi? – dedi oqsoqol kiroyi mehr bilan. – Uxlayver, bolam, charchagansan, uxlayver. – Shunday deb yumushini bamaylixotir davom ettiraverdi. – Men bilan ishing bo'lmasin, – dedi tushuntirib. – Odamning yoshi bir joyga borganidan keyin shunaqa ekan. Yarim kechadan keyin esim jinday kirarli-chiqarli bo'lib qoladi. Nima qilayotganimni o'zim bilmayman.

Hayron bo'ldim.

– Esingiz kirarli-chiqarli bo'lsa, nega o'zingizning guruchni mening qopimga solmaysiz-da, menikini o'zingizning qopingizga solasiz?

Said Ahmad aka xotirjam qarab qo'ydi.

– Unda sapsem jinni bo'laman-ku, bolam!

„ZIYOFAT“ OPERATSIYASI

Arzimagan bahonada ziyofat qilaman demasam, shu masalada Erkin Vohidovga maslahat solmasam, olam guliston edi. O‘ylab qarasam, birinchi hikoyam chiqqaniga qirq yil bo‘pti. Shuni do‘st-birodarlar bilan nishonlagim keldi.

– Iye, bu tarixiy voqea-ku! – dedi Erkin aka quvonib. – Bunaqa bayramni nishonlamasa gunoh bo‘ladi! Banketni qaysi restoranda qilmoqchisiz?

– Hayronman, – dedim ikkilanib. – Uyda yig‘ilib qo‘ya qolsakmikin...

– Juda to‘g‘ri! – dedi Erkin aka ma‘qullab. – Lekin bir narsani oldindan aytib qo‘yay. Siz o‘zingizni ortiqcha urintirmang, xo‘pmi? Bir xillarga o‘xshab ikkita qo‘y so‘yish zarilmi? Bitta bo‘lsa yetadi! Judayam katta qo‘chqor bo‘lishiyam shartmas. Ha, boring ana ellik kiloli bo‘la qolsin. Tog‘ ko‘katlarini yegan qora qo‘chqorning kabobi boshqacha bo‘ladi. Zomin tog‘imi, Nurotami, mayli-da...

Qo‘y so‘yish degan gap xayolimdayam yo‘q edi. Shuni aytay deb, endi og‘iz juftlagan edim, Erkin aka yanayam mehribonroq ohangda davom etdi.

– Siz qiynalmang, deyman-da! Ba‘zilarga hayronman. Zakuska – ya‘ni gazakka qazi-qarta, kurka go‘shiti, kaklik go‘shiti, tandir kabob, qoqlangan qizil baliq, nemis pishlog‘i, Gurjiston brinzasi, lik-lik xolodes, marinovka qilingan qo‘ziqorin, krivetka – bular-ku mayli, dasturxonning ko‘rki... Ustiga-ustak ikki xil ikra olishga balo bormi? Ham qora, ham qizil ikra! Siz bittasini oling, tamom. Uzoq Sharqning qizil ikra bor. Osetrina balig‘iniki. Har bittasi anor donasidek keldi. O‘shandan bittagina bankasini olasiz. Chiroyli tunuka banka. Besh kiloligi bor, uch kiloligi bor. Siz o‘zingizni qiynamang, uch kiloligidan olavering!

Ichimdan uzundan uzoq xo‘rsiniq keldi. Gapiray desam ovozim chiqmaydi. Erkin aka shavq-zavq bilan davom etyapti:

– Xo‘-o‘sh, taom masalasi, ya‘ni menyu. Ba‘zan quda chaqiriqqa borasiz, banketga, yubileyga borasiz... Isrofgarchilikni ko‘rib, hayron qolasiz. Bir emas, o‘n besh xil ovqat tortadi-yey! Siz o‘n ikki xil ovqat qilsangiz kifoya. Birinchisiga bedana sho‘rva, Qo‘qonning „ko‘za sho‘rvasi“. Keyin ho‘l norin, issiqqina hasip, somsa...

Aytmoqchi, somsa masalasi...

Odamlar allaqanday almoyi-aljoyi reklamalar o‘ylab topadi. Bir kuni ko‘chada ketayotsak, „Somsaning dodasi“ deb yozib qo‘yibdi. Bunisi „somsaning dodasi“ bo‘lsa, „onasi“ qayoqda deb so‘raydigan odam yo‘q. O‘zimizning parmuda somsadan buyuravering. Siz qiynalmang, deyman-da! Shashlik, ya‘ni kabob ikki xil bo‘lsa yetadi. Jazli kabob bilan qiyma kabob. Ja, ko‘nglingiz bo‘lmasa, dumba-jigar ham tortib qo‘ya qolarsiz. Undan keyin yangicha taom udum bo‘lgan. Arabcha qovurdoq degani. Besh oylik to‘qli-qo‘zichoqning miyon qovurg‘asidan qilinadi. Ustiga qaymoq solingan fransuz kotleti ham lazzatli taom...

Tabaka masalasi. „Bush oyog‘i“ degan gapni eshitganmisiz? Hozirgi Bush emas, uning otasi prezident bo‘lgan zamonda amerikaliklar dori bilan boqilgan tovuq yeyaverib, semirib ketgan. Borganingizda o‘zingiz ham ko‘rgan bo‘lishingiz kerak. Shuning uchun tabakani tovuqdan qilmang. O‘rmonchi Mansurxo‘jaga aytsangiz, o‘n-o‘n beshta qirg‘ovul ottirib qo‘yadi. Qirg‘ovulning tabakasi boshqacha bo‘ladi...

Oxirida osh tortasiz. Asakaning Cho‘ntagidagi choyxonachidan iltimos qilsangiz, devziradan quling o‘rgilsin osh damlaydi.

Og‘zim mashinasi o‘g‘irlab ketilgan garajning darvozasidek lang ochilib qolgan bo‘lsa kerak, Erkin aka ko‘zimga xavotirlanibroq tikildi.

– Yozib olyapsizmi? Esingizdan chiqmaydimi?

– Chiqmaydi, – dedim yig‘lamoqdan beri bo‘lib. – Bu-

naqa gaplarni unutib bo'larkanmi? Ming rahmat sizga! Muncha mehribonsiz?!

– Siz qiynalmang, deyman-da! Mehmonlar necha kishi o'zi? O'ntami? Bilasiz, men ichmayman. Ammo dasturxonda anavi sabil turmasayam bo'lmaydi. Bir yashik toza araq. Fransiyaning bir yashik konyagi bemalol yetadi. Ha, aytmog'chi, Gollandiyaning „Xayniken“ degan pivosi bor. O'shandan bir qutigina olsangiz, boshqa narsa kerakmas. Meva-cheva bemalol! Xandon pista, bodom, no'xat, mayiz...

Oq kishmish sal kamyobroq. Kosmonavtlar yeydi. Eski jo'vadagi Mirvaqqos baqqolga mening nomimdan iltimos qilsangiz, uch-to'rt kilo topib beradi. Olma, anor, nok, uzum o'zimizning mevalar. Bozorda nima ko'p, banan ko'p. Ortiqcha urinib yurmang-da, jon boshiga bir shodadan banan, ikki kishiga bittadan ananas olsangiz, yetmoq tugul ortadi. Qaysi kuni bir ziyofatga borsak, dasturxonga qulupnay tortibdi. Hali o'zimizning qulupnay chiqmagan, to'g'rimi? Xudo bilsin, Xitoydan olib kelganmi, Erondanmi? Suvda maza bor, unda maza yo'q. Siz o'zingizni urintirib yurmang-da, gilos bilan shaftoli oling! Bangladeshdanmi, Malayziyadanmi, bir tog'ora shaftoli, bir tog'ora gilos keltirsangiz, olam jahon bo'pketadi.

– Erkin aka, – dedim yig'lamsirab, – mehmonlar tarqayotganda, yelkasiga to'n ham yopaymi?

– Ana shunisi shartmas. Hecham shartmas! Bu odatni kim o'ylab topgan o'zi? Qayoqqa borsang to'n beradi. Hammaning uyida sandiq-sandiq to'n! Siz bunday qiling! Mehmonlarning o'lchovini so'rab oling-da, bittadan kastum-shim olib qo'ya qoling. Bilasiz, „Versach“ degan mashhur firma bor. O'shaning kastumi ham chiroyli, ham modniy bo'ladi. „Oplotovoy“dan olsangiz, 400 dollardan beradi.

– Bir narsa so'rasam maylimi? – dedim o'pkam to'lib. – Mabodo bittagina vertolyot olib, mehmonlarni uy-uylariga vertolyotda oborib qo'ysam, nima deysiz?

– Kerakmas! – dedi Erkin aka bosh chayqab. – Birinchidan, vertolyot haydashga uchuvchi kerak, ikkinchidan, hech kimning uyida vertolyot qo'nadigan maydon yo'q. Bittagina „Damas“ olsangiz bo'ldi. Siqilishibroq o'tirsa hamma sig'adi. Sho'pirlikni o'z zimmamga olaman. Mehmonlarni uy-uylariga oborib qo'yaman-da, mashina menikida qolaveradi. Siz qiynalmang, deyman-da!

– Mabodo, – dedim hiqillab. – Mabodo ziyofatdan besh-o'n so'm ortib qolsa, o'shanga arqon berarmikin?

– Beradi! Albatta beradi. Nima ko'p – xo'jalik do'koni ko'p. Arqonning pishig'idan oling. Ingichka bo'lsin-u, pishiq bo'lsin. Undan keyin judayam uzun bo'lishi shart emas. Bo'lmasa odamning oyog'i yerga tegib qolishi mumkin. Siz qiynalmang, deyman-a! Ammo bu ishni jindak kechiktirib turasiz. Asaringiz chiqqanini yana besh-o'n marta nishonlasangiz, arqonni mehmonlarning o'zi olib boradi...

Shunday bo'ldi. Hayotimdagi „tarixiy voqea“ni zo'r „tantana“ bilan nishonladik. „Charxpalak“ oshxonasida. Erkin Vohidov, Ibrohim G'afurov, men – uchovlashib bir kosadan lag'mon yedik. Yolg'on bo'lmasin, bir shishadan pivo ham ichdik. O'zimizning „Qibray“ pivosi.

O'ZBEKNING SODDASI

Toshkent dorilfununi (hozirgi O'zMU)ning domlasi Bahodir G'ulomov boladek beg'ubor, o'ta samimiy, sodda odam edi. (Afsus, bevaqt vafot etdi.) Safarga chiqadimi, o'tirishga keladimi, deyarli har gal navbatdagi „shumlik“ning „qurboni“ bo'lib, yo choyxona palovga, yo ziyofatga „tushar“, „tushmagani“ga, qo'yimas edik.

Bahodir aka uyiga mehmon kelsa, o'tqizgani joy topolmay shoshib qolardi. Bir gal Ozod Sharafiddinov, Begali Qosimov, Abdug'afur Rasulov qandaydir bayram bahona domlani ko'rgani bordik. Bahodir aka kelinoyiga dasturxon

yozdirdi. Ochilib, jinday ichilgan „Pliska“ konyagini keltirib qo‘ydi.

– Konyak deganni uzum bilan ichsang-da! – dedi Ozod aka.

– Hozir, domlajon, hozir! – Bahodir aka pildirab hovliga tushdi. Deraza oldidan inqillab narvon ko‘targancha o‘tib so‘ritok tomon yurdi. Paytdan foydalanib, konyakni to‘rtta piyolaga bo‘ldik. Lo‘q etib ichib oldik-da, o‘rniga sovuq choy quyib qo‘ydik. Bahodir aka uzum ko‘tarib kirdi.

– Qani, mehmonlar, – dedi iljayib. – Jinday-jinday olaylik bundoq. Bugun bayram...

Hammamiz „qanday bo‘larkin“, deb birpas noz qilgan bo‘ldig-u, mezbon qistayverganidan keyin „noiloj“ ko‘ndik. Abdug‘afur aka „konyak“ suzdi.

– Xush kelibsizlar! Qadamlaringizga hasanot! – dedi Bahodir aka tantana bilan. „Konyak“ni bir qultum ichdi-yu, afti burishib ketdi.

– Nima bu? – dedi ko‘zoynagini yiltiratib.

Biz ham jinday-jinday totingan bo‘lib piyolalarni dasturxonga qo‘ydik.

– Mazasi g‘alatiroqmi? – Bahodir aka hammamizga bir-bir mo‘ltirab termildi.

– Shu konyakmi? – dedi Ozod aka qovog‘ini uyib.

– Mengayam g‘alatiroq tuyuldi, – dedi Begali.

– Hidiyam boshqacha... – dedi Abdug‘afur aka.

– Yo‘g‘-e, kecha o‘zim ichuvdim-ku! – Bahodir aka azza-bazza shishaning og‘zini hidlab ko‘rdi. To‘satdan bir nima esiga tushgandek, hovliga qarab kelinoyiga qichqirdi. – Ukang qachon keluvdi? – Keyin bizga hasrat qildi. – Qaynimning shu odati yomon-da! U kishi surat olishga qiziqadilar! – dedi zarda bilan... – Bilaman, o‘shandan boshqa hech kim qilmaydi bu ishni! Konyakni ichgan-da, o‘rniga fotodori quyib qo‘ygan.

– Nima? Fotodori?! – Ozod aka o‘rnidan turib ketdi. – Zahar-ku bu! Hali bizni zaharlamoqchi bo‘ldingizmi?

– Qiyomatli aka-ukamiz-a? – dedi Abdug'afur aka bosh chayqab.

– Mazasidan biluvdim... – dedi Begali ma'yus ming'illab. Bahodir aka dovdirab qoldi. Nuqul bir gapni takrorlaydi.

– Men bilmay qoldim-da... Bilmay qoldim-da...

Domla yangi shisha ochganda ham, qovurdoq olib kelganida ham chehramiz „yorishmadi“. Yaxshigina „qizishib“ olganimizdan keyin mavzu tag'in „fotodori“ga kelib taqaldi.

– Cho'rt poberi! – dedi Ozod aka. – Endi „Pliski“ni ko'rsam ko'nnglim ayniydigan bo'ldi-da.

Bahodir aka astoydil yalindi.

– Qo'yinglar endi, shu gap shu yerda qolsin, eshitgan quloqqa yaxshimas.

– Albatta-da, – deb tasdiqladi Ozod aka. – Bahodir G'ulomov do'stlarini zaharlamoqchi bo'пти, degan gap tarqalsa, birov ishonmasa, birov ishonadi-da!

Bahodir aka birpas ikkilanib turdi-da, taklif kiritdi.

– Shanba kuni O'rinboy akaning choyxonasida osh qila qolsammikin?

– Mana bu boshqa gap! – dedik hammamiz jonlanib. Ozod aka Bahodir akaning „tarafini oldi“.

– Tekin osh bo'larkan, deb taltaymalaring! Mayli, domla ku osh qiladi. Qilmay qayoqqa borardi! Ammo senlar ham bu sirini yoymaslikka va'da berib, tilxat yozib berasan. Hozir og'zaki gapga ishonib bo'lmaydi.

Shanba kuni chindan ham O'rinboy akaning choyxonasi-da osh bo'ldi. Faqat besh kishi emas, o'n besh kishi to'plandi. Osh ustida Bahodir aka nega „eriyotgani“, bizni qanday qilib „zaharlamoqchi bo'lgani“ biz esa bu sirni oshkor qilmaslikka so'z berishimiz haqidagi batafsil yozilgan tilxatlarni tantana bilan, baland ovozda o'qib berdik. „Sir“ o'sha kuniyoq butun universitetga yoyildi.

* * *

Domlaning qiziq-qiziq odatlari bor edi. Soat o'n bo'lmasdan yotib uxlar, ertalab tong otar-otmas uyg'onib, har kuni, albatta besh kilometr yugurardi.

Aynan shu odati domlaning boshiga ko'p „kulfatlar“ solgan.

Bir safar Sariosiyodan Termizga o'tadigan bo'ldik. Termiz – chegara shahar. U zamonda kirib kelayotgan har bitta mashinani to'xtatib, odamlarning hujjatini tekshirib ko'rishardi.

Sariosiyodan tong otmay yo'lga chiqdik. Bahodir aka „Moskvich“ga o'tiribdiki nuqul „yugurish plani“ bajarilmay qolganidan noliydi. Nihoyat, shahar chekkasiga yetib keldik. Chegarachi askarlar hujjat tekshira boshladi. Boyadan beri indamay turgan Bahodir aka to'satdan yugurib qoldi. Ancha narida yam-yashil o'tloq bor ekan. Domla o'sha tomonga qarab g'ayrat bilan lo'killab chopdi.

Hujjat ko'rayotgan yigitlardan biri jonholatda „To'xta!“ deb qichqirdi.

Qayoqda! Bahodir aka zavqlanib ketgan shekilli, borgan sayin tezroq yuguradi.

Askar bolalardan biri jon-jahdi bilan quvib ketdi. Orqasidan kajavali mototsiklda boshqa chegarachilar g'izilladi. Zum o'tmay domlani kajavaga o'tqazib, yelkasidan bosib olib kelishdi.

– Nima gap o'zi? – dedi Bahodir aka yupqa ko'zoynagi ortidan hamma bir-bir termilib. – Shundoq tep-tekis o'tloqda yugurmay bo'ladimi?

Askar bolalardan oldinroq o'zimiz „hujum“ga o'tdik.

– Bahodir G'ulomov degan olim ataylab chegarani buzmoqchi bo'ldi. Shundoq odamga qanday qilib yoshlar tarbiyasini ishonib topshirib bo'ladi?

Domla qo'rqib ketdi. Toshkentga omon-eson yetib borsa, kamida yigirma kishilik osh qilib berishga va'da qilib, arang qutuldi. Chegarachilar „O'sha oshga bizni ham chaqiringlar“, deganida ham Bahodir akaning titrog'i bosilmagan edi.

* * *

Yana bir gal Urganchga bordik. Bahodir aka, Abdug'afur Rasulov, men. Ogahiy nomidagi teatrdagi „To'ylar muborak“ spektaklining premyerasi bo'lishi kerak edi. Premyera o'tdi. Teatr direktori, bosh rejissor mehmonxonaga kelishdi, allapallagacha gurunglashib o'tirdik. Bahodir aka hammadan oldin yotdi-yu, qotdi. (Vijdoni sof odam xotirjam uxlaydi.)

Rejissor bilan direktor ketishganidan keyin ham Abdug'afur aka ikkovimiz ancha vaqt gaplashib yotdik. Chamamda, tong otar pallasini ko'zimiz ilindi, shekilli...

Ammo uzoq uxlay olmadik. Bir mahal hamma yoq shovqin-suron bo'lib ketdi. Qo'shni xonalarning derazasi sharaqlab ochilib-yopilgan, „cho'rt-po'rt“ degan hayqiriqlar...

Eng yomoni shundaki, tashqarida itlarning to'xtovsiz akil-lashi borgan sayin avjiga chiqib, quloqni qomatga keltirardi.

– Nima gap? – dedi Abdug'afur aka. Boshimni ko'tarib qaragam, Bahodir akaning o'rni bo'sh. Maykachan balkonga chiqdim-u, g'alati manzarani ko'rdim.

Hali quyosh chiqmagan, mehmonxonada hovlisi g'ira-shira yorug'. Hovlida mayka-trusi kiyib olgan Bahodir aka yugurib yuribdi. Domlaning ketidan yigirmatacha it chopib boryapti. Eng oldinda Bahodir aka, orqasida kichikroq buzoqdek keladigan, quloq-dumi kesilgan it, undan keyin choynakdekkina oppoq kuchukcha, uning orqasida semiz-oriq, katta-kichik ko'ppaklar-u ko'ppakchalar...

Qizig'i shundaki, domla qancha tez chopsa, itlar ham shuncha qattiq akillaydi...

Bahodir aka qadamini qancha sekinlatsa, itlar „simfoniya-

si“ ham shuncha pasayadi. Domla to‘xtashi bilan ular ham to‘xtab atrofini o‘rab oladi. „Bu kim o‘zi, nima qilyapti“, degandek mo‘ltirab qarashadi. Domla tag‘in g‘ayrat bilan yugurib boshlaydi. Itlar ketidan ergashib g‘ayrat bilan vovullaydi. Tag‘in o‘sha „muzika“...

– Odamni sharmanda qildingiz-ku! – dedim bo‘g‘ilib. – Bu yoqqa chiqing, domla, hammaning uyqusini buzyapsiz.

Bahodir aka to‘xtadi. (Itlar ham.) Domla tilla tishlarini yaltiratib kuldi.

– Hozir, ukajon! – dedi bilagidagi soatiga imo qilib. Yana o‘ttiz besh minut yugursam, rappa-raso besh kilometr bo‘ladi.

* * *

Domlaning tag‘in bir odati – ochlikka hech chidolmasdi. Dorilfunundagilarning aytishiga qaraganda, biron majlisda juda jiddiy masala ko‘rilayotgan bo‘lsa ham Bahodir aka qorni ochishi bilan indamay chiqib ketaverar, „bir piyolagina choy ichib“ qaytib kelar va yana indamay joyiga borib o‘tiraverarkan.

Terim mavsumi aynan qiziganda Qashqadaryoga bordik. Samolyot kechikib uchdi. Ertalab durust nonushta qilinmagan. Qarshidan Shahrisabzga, undan Kitobga o‘tdik. Chekkaroqdagi xo‘jaliklardan birida tushlik tanaffusga mo‘ljallab uchrashuv tayyorlab qo‘yishgan ekan...

Dala shiyponida odam ko‘p. Paxtakorlar, hasharga chiqqan shifokorlar ovqatlanib bo‘lib, kutib o‘tirishibdi.

Raykom kotibi mehmonlarni tanishtirdi. Qarsakbozlik...

Kotib hayajonlanib mikrofondagi gapiryapti. Uning yonboshida rangi o‘chib Bahodir aka o‘tiribdi. Yonida Abdug‘afur Rasulov bilan men... Bahodir aka odamlar hozirgina yeb bo‘lgan qovun po‘choqlariga ma‘yus-ma‘yus qarab qo‘yadi. Sekin domlaning qulog‘iga shivirladim:

– Mezbonlardan bir taklif tushyapti. Bu uchrashuv uzoq cho‘zilmas ekan. Nari borsa bir yarim soatda tugarmish. Tag‘in

ikki joyda uchrashuv bor ekan. Odamlarni kuttirish yaxshi emas. Hamma ishdan qutulib, bir yo'la kechqurun ovqatlanib qo'ya qolamiz...

Alamdan to'lib o'tirgan Bahodir aka oldida mikrofon turganidan bexabar bor ovozda chinqirib yubordi.

– Nima? – Keyin chap qo'lini paxsa qilib baqirdi. – Uchrashuvingizni boshimga uramanmi? Qornim tatalab ketyapti, bildingizmi? Nima, Toshkentga o'ligimni olib ketmoqchimisiz?

Domlaning ovozi mikrofondan shu qadar alam bilan jaranglab eshitildiki, boyadan beri zavqlanib gapirayotgan kotib jim bo'lib qoldi. Pastda o'tirganlar hayron bo'lib, bir-biriga alanglay boshladi.

Bahodir aka nima bo'lganini endi tushundi. Pastroq ovozda gapirmoqchi bo'ldi-yu, eplolmadi.

– Iye, qovun tushiribmiz-ku! – dedi hayratdan ovozi ingichkalashib. Raykom kotibiga qarab iljaydi. – Siz gapirave-ring, ukajon, bu – bizning o'zaro gap!

* * *

Bobotog'da, archa tagida davra qurib o'tiribmiz. Bahodir aka tandir pishguncha „jindek mizg'ib olish“ uchun yon-boshladi-yu, pinakka ketdi. Keyin motori yaxshilab sozlangan mashinadek bir tekis, osoyishta xurрак torta boshladi. Qarasak, pidjagining ich cho'ntagidan pasporti ko'rpachaga tushib qolibdi. Tabiiyki, pasportni „o'g'irladik“. Ozod Sharafiddinov „tekshiruv“ operatsiyasini ishlab chiqdi. Bizni tog'ga olib chiqqan „RAF“ mashinasida mezbonlardan biri azza-bazza pastga tushib, bo'lajak hangomani pishitib chiqdi.

Tandir pishganda domla uyg'ondi. Yeyildi, ichildi. Kechga tomon sharillatib jala quyib berdi. Mashina sirg'alib-sirg'alib, amallab pastga tushib oldi. Hamon momaqaldiroq gumburlaydi, yomg'ir chelaklab quyib turibdi. Biydek dalaning qoq

o'rtasida bir militsioner mashinani to'xtatdi. „RAF“ga chiqib sovuqdan tishlari takillagancha gapirdi.

– Kechirasizlar, hujjatlaringizni ko'rsatinglar!

Jahlimiz chiqqan bo'lib, pasportlarimizni ko'rsata boshladik.

Bahodir aka tipirchilab qoldi.

– Boshpurtim yo'q-ku! – dedi xavotirlanib. – Haligina yonimda edi.

Xuddi shu payt militsioner yigit domlanning yaqiniga keldi.

– Marhamat, sizning hujjatingiz!

– Haligina bor edi, – dedi Bahodir aka alanglab. – Mana, bular guvoh, boshpurtim bor edi.

– Nima gap o'zi, cho'rt poberi? – dedi Ozod aka achchiqlangan bo'lib.

– Xavfli jinoyatchi tog'ga qochgan, degan xabar bor. – Militsioner yigit Bahodir akaga qarab qo'yib davom etdi. – O'zi keksaroq, ko'zoynak taqib yuradi, tilla tishi bor, deyishgan.

– Voy, bu meni aytyapti shekilli! – Domla butunlay esankirab qoldi. Yaylovning qoq o'rtasida militsioner nima qiladi, nega endi mashinani tekshirishi kerak, degan gap xayoliga ham kelmadi. – Men jinoyatchi emasman, ukajon, – dedi yalinib. – Olimman, Toshkentdan kelganmiz. Mana, hammalari guvoh.

– Men bu olimni tanimayman! – dedi Ozod aka jiddiy qiyofada. – Hozir, yo'ldan mashinaga chiqdi.

– Voy, domla, esingizni yedingizmi? – Bahodir aka hammamizga javdirab qaradi. – Unaqa hazil qilmanglar. Meni hammasi taniydi.

Biz ham Bahodir akani „tanimadik“.

– Pastga tushishingizga to'g'ri keladi. – Militsioner kulib yubormaslik uchun teskari qaradi.

Domla xo'p yalinganidan keyin uni „kafillikka“ oladigan bo'ldik. Evaziga bitta ziyofat qilinadigan bo'ldi. Militsioner shofyor yoniga o'tirib uf tortdi.

– Qoyil-e, ikki soatdan beri kutaman-a! Hamma yog'im shiltayi shalabbo bo'ldi-ku!

– Nima deyapti? – so'radi Bahodir aka ovozi pasaytirib.

– Jim! – dedim labimni tishlab. – Jahli chiqib turibdi. Melisa bilan hazillashib bo'ladimi? Omon qolganingizga quvonmaysizmi?

– Rost aytasiz. Quruq tuhmatdan asrasin! – Bahodir aka qunishib o'tirib olganicha shaharga kirgunimizcha bir og'iz ham gapirmadi.

Ertasiga domlani pasportini „topib“, suyunchisiga yana bitta osh qarzdor qildik.

* * *

Qorako'lga boradigan bo'ldik. Ozod aka, Bahodir aka, Abdug'afur Rasulov, Begali Qosimov poyezdga o'tirib jo'radik. Bir mahal, tong pallasida vagon kuzatuvchisi kupe eshigini taqillatdi.

– Jon akalar, – dedi yalinib. – Vagon yo'lagida yugurib yurgan odam sizlarning sherigingizmi? Aytinglar, bir soatdan beri u yoqdan bu yoqqa chopadi. Qiynalib ketdi-ku bechora... Ustiga ustak xotin-xalaj yuvingani o'tishga qiynalyapti.

Norozilik bilan to'ng'illab o'mimizdan turishga majbur bo'ldik.

– Biron narsasini o'g'irlab qo'ying, ikkinchi saharlab hammani bezovta qilmaydigan bo'ladi, – dedi Ozod aka.

Bahodir akaning yap-yangi do'ppisi vagon tokchasida yotgan ekan. Olib portfelimga solib qo'ydim. Domla terlab-pishib kirib keldi.

– Ha, dangasalar, turdinglarmi? – dedi iljayib.

Qorako'l stansiyasida poyezd ikki daqiqa to'xtar ekan. Hammamiz tushib ketyapmiz-u, Bahodir aka nuqul timirskilanadi. „Nima bo'ldi“ desak, „do'ppimni topolmayapman“, deydi.

Ozod aka jerkib berdi.

– Qanaqa odamsiz o‘zi, sizning do‘ppingiz deb poyezd to‘xtab turarmidi? Bo‘ling tezroq!

Pastga tushishimiz bilan Ozod aka juda jiddiy qilib gap boshladi.

– Bu tomonlarda meningit kasali tarqalgan deyishadi, ehtiyot bo‘pyuringlar.

– Meningit nimadan bo‘ladi? – so‘radi Abdug‘afur aka „soddalik“ bilan.

– Nimadan bo‘lardi, shamollashdan-da!

– Eng kerakligi bosh-da, – dedi Begali falsafiy ohangda.

– Meningitga yo‘liqqan odam uch kunda o‘ladi. – Ozod aka qattiq tayinladi. – Ayniqsa, boshni ehtiyot qilinglar!

Bahodir aka sekin yonimga keldi.

– O‘tkirjon, – dedi, – mabodo bironta ortiqcha do‘ppingiz yo‘qmi?

– Ortiqchasi yo‘q-ku, o‘zimniki bor. Sizga kichkina kelarmikin deyman...

– Mayli, vaqtinchaga bo‘lsayam, – deb domla endi gap boshlashi bilan Ozod aka meni urishib berdi:

– Bosh kiyimni birovga berib bo‘lmaydi. Tem bolee, safarda yurganda.

Kimdir boyagi gapni davom ettirdi.

– Uch kunda deysiz-ku, odam bir kunda o‘lishi ham mumkin. Albatta, har kimning organizmi har xil-da...

Bahodir aka yalinishga tushdi.

– Xo‘p desangiz, do‘ppingizni sotib olardim, ukajon.

Og‘ringan kishi bo‘lib portfelimni ochdim.

– Yigirma besh so‘mga oluvdim, – dedim iymanibroq. (U paytdagi yigirma besh so‘m katta pul edi.)

– O‘ttiz so‘m! – Ozod aka gapni kesdi. – Bu yoqlarda do‘ppi qimmat.

O‘ttiz so‘mga „bor-baraka“ qildik. Pul menga, do‘ppi Bahodir akaga o‘tdi.

– Iye, o'zirniki, shekilli? – domla yupqa ko'zoynagini taqib do'ppiga uzoq termilib qoldi.

Ozod akaning „jahli“ chiqib ketdi.

– Bering, pulini qaytarib bering! Bir odam o'z hayotini xavf ostida qoldirib yaxshilik qilsa-yu, bu kishi...

– Yo'q, yo'-'o'q! – Bahodir aka do'ppini mahkam changalab oldi. Boshiga kiyib mamnun jilmaydi. – To'g'ri aytibsiz, sal kichikroq ekan. Mayli, bo'laveradi. – Do'ppini yechib yana tomosha qildi. – Qarang, siznikini guli ham boshqacharoq ekan. Meni ranjidi, deb o'yladi shekilli, ko'nglimni ko'tardi:

– Xafa bo'lmang, ukajon. Ertalab yo'lakka chiqib ketayotganimda kupe eshigi oldida afti xunukroq bir odam turgandi. Menikini o'sha o'g'irlagan. Toshkentga borsak, sizga o'zim yaxshi do'ppi olib beraman. Rahmat, ukajon!

* * *

Ohangarondan qirq chaqirimcha narida, tog' tepasida Arashon buva degan buloq bor. U paytlarda Arashon buvaga mashina bormas edi. Besh-olti kishi otliq yo'lga tushdik. Kelinchak degan joyda farg'onalik chorvadorlarning o'tovida tunab qoldik. Allamahalgacha gurunglashib o'tirdik. Bahodir aka esa o'tovning bir chekkasida maza qilib uyquni urib yotibdi. Ora-sira o'rtacharoq xurrak ham tortib qo'yadi.

– Cho'rt poberi, hozir uyquni uradi-da, so'fito'rg'ay uyg'onmasdan turib olib hammani bezovta qiladi, – dedi Ozod aka. – Bir ish qilmaymizmi?

Ertalab bajarilishi kerak bo'lgan „operatsiya“ pishitildi. Unga ishtirok etishga o'tov egasi – Chimirvoy akani ham ko'ndirdik.

Ertalabki choy ustida Chimirvoy aka salmoqlanib gap boshladi.

– Mehmonlar, sizlarni ko'rib boshimiz osmonga yetdi. Qaniydi, sizdek ulug' odamlar har kuni kelsa... Ko'rib turibsiz-

lar, bizda go'sht ko'p. So'rasangiz o'zimiz beramiz. O'g'irlash shart emas. Tog'liklar qo'li egri odamni yomon ko'radi.

– Nima, hali siz bizni o'g'ri gumon qilyapsizmi? – deb o'mimizdan turib ketdik.

Chimirvoy aka kulib yubormaslik uchun o'zini zo'rg'a tutib davom etdi:

– Bilaman, sizlar taniqli odamlarsiz. Biringiz olim, biringiz yozuvchi... Shundoq bo'lganidan keyin so'rasanglar o'zimiz...

– E, och chamadoningni! – Ozod aka baqirib yubordi. – Hammang och!

O'zi birinchi bo'lib portfelini ochib, ichidagi narsalarni to'kib tashladi. Sochiq, tish cho'tkasi, balo-battarlar har yoqqa sochilib ketdi. Keyin Umarali aka, Abdug'afur aka, Begali, men jahl bilan portfelimizni to'kib ko'rsatdik. Bahodir aka kattakon portfelini shaxt bilan ochib bir siltagan edi, ichidan eski gazeta-ga naridan beri o'ralgan to'rtta kattakon pishgan go'sht bo'lagi lop etib yerga tushdi. (Kechasi o'zimiz solib qo'ygan go'shtlar.)

– Iye? Voy? Vo-o-oy! – Bahodir aka turgan joyida taxta bo'pqoldi. Yupqa ko'zoynagi ortidan hammamizga jovdirab qaraydi.

Chimirvoy aka „ana“, dedi-yu, u yog'ini gapirsa kulib yuborishini bilib, o'tovdan qochib chiqib ketdi.

– Ko'rdingizmi, mezbon sizning qilig'ingizga chidolmay qochib ketdi!

– Shuning uchun hammadan oldin turarkansiz-da!

– Siz bizni sharmanda qildingiz – o'g'ri degan nom ort-tirdik!

Hammamiz har yoqdan talab tashladik, „aybini“ bo'yniga qo'ydik. Bahodir aka minba'd boshqalardan avval uyg'on-maslikka, Toshkentga borganidan keyin bitta choyxona palov qilishga va'da berib arang qutuldi...

Tilla odam edi, rahmatli Bahodir G'ulomov! Pokiza in-son edi!

MUNDARIJA

„Ajdar“ning tavbasi	3
Jinni bo‘lish oson ekan	9
Shaharlik kuyov	15
Domlaning aytganini qil... ..	20
Osmondan tushgan pul	24
Jazo	27
Omadli jentelmenlar	29
G‘aroyib sayohat	33
Mehmon otangdan ulug‘	42
Moddiy yordam	45
Soat	48
So‘qqabosh bevagina	51
„Ko‘kyo‘tal“	55
Qizil qarg‘a	64
Osh	70
Men, buvam va rangli televizor	76
Yubiley	83
„Soqov“ laycha	88
„Butilka“ hoji	90
Said Ahmad safarda	94
O‘ldi – aziz bo‘ldi	103
Usta ko‘rgan shogird	111
„Farmonbibi plyus“	116
Tug‘ma iste‘dod	122

SHUMLIK TURKUMIDAN

„Shpana“	127
„Bemor“ piyoz	129
„Hojatbarorlik“	130
„Mehribon“ shogird	133
„Xitoycha usul“	135
„Pamildori“ operatsiyasi	136
„To‘yana“ operatsiyasi	137
„Guruch“ operatsiyasi	142
„Ziyofat“ operatsiyasi	143
O‘zbekning soddasi	146

Adabiy-badiiy nashr

O‘TKIR HOSHIMOV

OSMONDAN TUSHGAN PUL

Hajviy hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2019

Muharrir	<i>Abdurahmon Jo‘rayev</i>
Badiiy muharrir	<i>Hojiakbar Saydaliyev</i>
Musahhih	<i>Oybek Haydarov</i>
Sahifalovchi	<i>Rayhon Yaxshiboyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
15.11.2019-yilda bosishga ruxsat etildi. Qog‘oz bichimi 84x108 ¹/₃₂.
Ofset qog‘oz. „Times“ garniturasida ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i 8,4. Nashriyot-hisob tabog‘i 8,0.
Adadi 10000 (1-zavod 5000). Shartnoma № 48–19.
Buyurtma raqami № 414.

„Ziyo nashr“

Mas‘uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.
«Print Line Group» XK bosmaxonasida chop etildi.
100097, Toshkent sh., Bunyodkor shohko‘chasi, 44,
Tel.: (+998) 71-276-37-00.